

oproep tot SOCIALISME

Juske Landauer

OPROEP TOT SOCIALISME

Gustav Landauer

GUSTAV LANDAUER

OPROEP TOT SOCIALISME

Vertaling: M. MOK

Voorw.: HENR. ROLAND HOLST

Levensbeschrijving: B. REYNDORP

Bandontwerp: LUC. KISTJES

VERENIGING ANARCHISTISCHE UITGEVERIJ
AMSTERDAM 1940

WOORD VOORAF

Landauers „Aufruf zum sozialismus”, is naar mijn mening het belangrijkste van zijn agitatorische geschriften, geen ander daarvan is in zo hoge mate gelijktijdig kritisch en opbouwend, en geen ander is ondanks enkele zwakke passages met zulk een vaart, met zoveel élan geschreven, overbruisend van een zo grote en diepe bewogenheid.

De kritiek in dit meesterlijke stuk proza is heden ten dage nog even raak en juist, als toen zij, nu bijna dertig jaar geleden, werd geschreven. Zij is in het minst niet verouderd. De oorzaak daarvan is, dat zij zich niet richt tegen een of andere uitwas van het imperialistisch kapitalisme, maar tegen dit kapitalisme in zijn geheel, tegen het streven — het woord „geest” gebruik ik liever niet in dit verband — dat het Westen naar de afgrond voert, tegen de aanbidding van het kwantitatieve, de vergoding van de technische prestatie, de voorbehoudloze aanvaarding van slechte, wrede, gewelddadige middelen ter bereiking van slechte doeleinden: verscherpte uitbuiting en onderdrukking, heerschappij van economisch, organisatorisch en militair sterkeren over zwakkeren; brute ontkenning van een hoogste wet, een immanente Gerechtigheid, van den geest die door de eeuwen heen alle wijzen, profeten en wereldleraren heeft bezielde.

Men bedenke dat, toen Landauer zijn „Oproep” schreef, de waan van de „vooruitgang” en de overtuiging, dat het Westen met volle zeilen toestevende

op een definitieve overwinning van het proletariaat, die het socialisme zou brengen, in wijde kringen verspreid waren. In alle klassen heerste een geest van bewondering voor de „moderne beschaving”, van trots over haar verworvenheden. Het prestige van de sociaal-democratie was reusachtig. De nadering van de wereldoorlog werd slechts door zeer weinige economen en sociologen beseft. De crisissen leken door de invloed der trusts en kartels, hun vermogen de productie te regelen, op weg om overwonnen te worden.

Er was dertig jaar geleden meer nodig dan gewone scherpzinnigheid, — er was nodig iets van een profetische geest, van een blik, gescherpt door haat én door liefde, brandende haat en innige liefde, om te erkennen, dat het kapitalisme in zijn imperialistisch stadium noodlottig moest uitlopen op de vernietiging van het menselijke in den mens en de ontkenning der hoogste levenswaarden.

Onafscheidelijk van zijn haat van het kapitalisme, was Landauers liefde voor den mens. Liefde, gerugsteund door kennis van vele culturen, bewondering voor de schone, grootse, edele, diepzinnige, onuitputtelijk-rijke werken, die deze culturen tot een verrukking en een heerlijkheid voor latere geslachten hadden gemaakt. Weinige duitse geletterden van zijn tijd vermochten met zoveel begrip en zo actieve overgave de schakeringen en fijnheden van een groot cultuurwerk in zich op te nemen als Landauer. Zijn meesterlijke studies over Shakespeare alléén reeds bewijzen dit. Maar in nog hoger mate dan tot het grote, dat mensengeest en mensenhand hadden gewrocht in de — uit één gemeenschappelijke moederaarde afkomstige — domeinen van poëzie, plastische kunst, filosofie en religie, ging Landauers liefde uit tot de gemeenschappen, waarin de mensheid haar zui-

verste gevoelens en haar heiligste strevingen had verwezenlijkt, die haar gesteund hadden in haar strijd tegen wilde natuurmachten en geholpen de dierlijke driften in haar zelf te overwinnen.

De banden van het gezin en die der kameraadschap zijn de troost van zijn moeilijk leven geweest; zij hebben hem, die, gelijk hij zelf erkende, tot innerlijke „verduistering” geneigd was, vele lichte uren geschonken.

Als van alle grote anarchisten was de diepste grond van zijn wezen een bijna naief vertrouwen in de menselijke natuur, haar ingeschapen goedheid, mits ze zich niet onder dwang bewoog noch door vrees werd verward. Dat de mensen zich in verschillende tijdperken der mensheidswording en in zeer uiteenlopende culturen, vrijwillig tot kleine gemeenschappen hadden aaneengesloten, die dan te samen weer grotere vormden, als patronen, uit onderdelen van blad en bloem in rijke verscheidenheid tot omvangrijke gehelen opgebouwd, — dat beschouwde Landauer als het vermogen, de bijzondere gave van den mens, de menselijke verworvenheid, die socialisme mogelijk maakte. Niet van een bepaald „hoogtepunt” der techniek hing dit af, noch van de verregaande centralisatie van het kapitaal en evenmin — de allerergste ketterij in die jaren — van de omvang der proletarische organisatie, maar van de gezindheid van mensen of juist van kernen, om te arbeiden niet voor winst en niet gedreven door de prikkel der concurrentie, maar voor de bevrediging van de menselijke behoeften.

Gemeenschapszin tegenover winstbejag — dat waren voor Landauer de beide polen, waartussen het moderne leven zich bewoog. De ene betekende verstarren en ondergang op korte termijn, de andere nieuwe opbloei van de geest van de innigheid der kameraadschap, van de verrukkingen der schoonheid, eerst

voor enkelen, allengs voor meerderen en velen. En wanneer hij een begin van socialistische opbouw nog bij zijn leven voor mogelijk hield, dan was dit omdat hij meende dat de gemeenschapszin begon te ontwaaken, geprikkeld door het dodelijke gevaar, waarin de mensheid zich bevond. Zweefde zij niet boven de afgrond? Snel ging het verval in zijn werk, een verval, dat zich uitstreckte over *het gehele* mensdom, dit in zijn geheel had aangegrepen, omdat de gehele mensheid in het verderfelijke kielzog van het kapitalisme was meegesleurd.

Temidden van dood en ondergang, van bouwvallen en wrakken, moest men „beginnen”, moest men kiesen van nieuw leven uitzaaien, fundamenten van jonge, lenige, bewegelijke gemeenschappen bouwen.

Iets daarvan hebben de grootsten onder de socialisten altijd ingezien, vooral de utopisten Owen en Fourier wilden niets anders. En Owen sloeg de hand aan de ploeg en verwezenlijkte in de verbruikscoöperatie het eerste stukje modern socialisme. Wanneer Landauer vol overtuiging predikte: „het socialisme begint bij de organisatie van het verbruik”, dacht hij zeker ook aan Owen, al was hem die gedachte misschien niet bewust. Kropotkin, die op vereniging van middelbare industriële bedrijven en landbouw wilde aansturen, ook hij was een bouwende, synthetische geest.

„Ja”, zal hier misschien een tegenstander van het vrijheidlievend socialisme opmerken, „maar de grootste socialistische bouwer is zonder twijfel Lenin geweest, en in diens geschriften uit de revolutiejaren vindt ge telkens passages, die bewijzen hoezeer hij zich bewust was — althans hoopte — socialistische levensvorming te bouwen te midden van de rottende overblijfselen van het kapitalisme, met mensen die

zulke rottingsproducten inademden en ze meedroegen in hun bloed."

Ja maar, met verlof, kameraad, dit was dan toch iets heel anders. Immers Lenin, al heeft ook hij het persoonlijk socialistisch initiatief soms heel hoog geschat: zie o.a. zijn prachtig brochure'tje over de communistische Zaterdag — Lenin was toch allereerst marxist, dat is gezagssocialist, een man, die de staatsmacht beschouwde als het instrument bij uitnemendheid tot de bouw van het socialisme, de grote hefboom waardoor de mensheid op een nieuw spoor zou worden gebracht. Socialisme van boven-af, socialisme door wet en verordening, dwang en zo nodig geweld en terreur: hij kon zich niet anders voorstellen.

Maar zo men die weg inslaat, dan brengt men aan de pas geboren socialistische levensvormen, de zich zelf besturende gemeenschappen een dodelijke stoot toe. Ze zijn tere, kwetsbare organismen, die alleen kunnen gedijen, als de staat ze met rust laat, of althans de staatsinmenging tot een minimum wordt beperkt.

En wanneer nu gezagsmensen in de grote socialistische familie geloven, dat het socialisme alleen door de staat van bovenaf kan worden gebouwd en Landauer als een naïeveling beschouwen, omdat hij wilde beginnen te bouwen met eenlingen en kleine groepen, bezield door wat Gandhi onder *ahimsa* verstaat, dat is: actieve welgezindheid jegens medemensen, dan vraag ik hun, om over de twee volgende opmerkingen na te denken: ten eerste over het feit, dat de pogingen om van boven af, *en bloc*, socialisme te bouwen, in Rusland hebben geleid tot vormen van staatssocialisme en staatskapitalisme, die de geestelijke vrijheid en de menselijke kameraadschap met wortel en tak hebben uitgeroeid, dat is, met het werkelijke socialisme niets uitstaande hebben. En ten tweede, dat

alle richtingen en groepen in het socialisme van nu, waar (naar ik vast geloof) iets van toekomst door preludeert, niet anders willen dan, in alle bescheidenheid en overgave, kleine kernen van socialisme bouwen, kleine gemeenschappen — hoe dan ook verstrooid in aller heren landen — die trachten in den medemens den kameraad te ontdekken — het woord-van-onze-tijd voor: den naaste — en hem als kameraad te behandelen, hij zij dan christen, jood of atheïst, blank, bruin of zwart, handen- of hersenarbeider, boer of burger. De enige ethisch maatschappelijke overtuiging, die maakt, dat zij, voor wie het leven zonder socialistisch ideaal ondenkbaar is, niet neer zitten in vertwijfeling, is hun geloof, dat het mogelijk zal zijn, de maatschappij op de grondslag van die kameraadschap in te richten.

Hun liefde, hun dankbaarheid, hun verering, blijven uitgaan naar den trouwen makker, die bijna 21 jaar geleden voor dit geloof de martelaarsdood gevonden heeft.

Zeer hoop ik, dat velen onder de nederlandse socialisten, die het moeilijke proza van Landauer niet in het oorspronkelijke kunnen lezen, naar de vertaling zullen grijpen: dat is de beste manier om te bewijzen hoezeer zij de durf van de Vereniging Anarchistische Uitgeverij waarderen om heden dit geschrift te laten verschijnen. De lezers kunnen overtuigd zijn, dat in de vertaling van den heer Mok de schone vaart en de rijke nuancering van het oorspronkelijke ten volle bewaard zijn gebleven.

HENRIËTTE ROLAND HOLST.

EEN STRIJDER VOOR DE MENSELIJKE ZELFBEVRIJDING

Onze gewaardeerde geestverwante Henriëtte Roland Holst heeft in haar „Woord Vooraf” bij deze Nederlandse vertaling van Gustav Landauers „Aufruf zum Sozialismus”, op voortreffelijke wijze, psychologisch en ethisch, deze grote en edele persoonlijkheid geschetst. Juist de verstandelijke en zedelijke karaktereigenschappen, die Gustav Landauer als socialistisch denker en strijder zo zeer kenmerkten, hebben in mijn jeugd een diepe en blijvende indruk op mij gemaakt. Zijn werken en leven hebben een machtige invloed op mijn geestelijke ontwaking en vorming uitgeoefend. Want ik had de grootste verering voor en voelde mij volkomen eensgezind met Landauers critisch-philosophisch denken, zijn artistieke drang naar schoonheid en zijn innige behoefte aan ware menselijke broederschap. Onder de grote baanbrekers van het libertaire socialisme kenmerkte hij zich, evenals Errico Malatesta, Elisée Reclus en Peter Kropotkin, door een volstreekte eenheid tussen zijn denken, idealen en levenspraktijk.

Landauer was geenszins, zoals velen ten onrechte menen, een mystieke dweper, een zich-religieus-bezwaard-voelende, of een zwervende eenzame. Integendeel: hij wilde het door het kapitalisme en de staat ontzielde leven der individuen en van de maatschappij verdiepen, opnieuw bezielen en doordringen met de

geest der vrije wetenschap, der critische philosophie en der onafhankelijke kunst. Hij deed geen beroep op het geestelijk en wereldlijk gezag van machten uit het verleden, die door de veroveringen van de menselijke geest overwonnen zijn. En die eenzaamheid, welke voortkwam uit zijn geestelijke superioriteit, moest hij wel als een smartelijk noodlot aanvaarden. Zocht hijzelf echter de eenzaamheid, dan was dit om tot zichzelf te kunnen inkeren, intensief te arbeiden en nieuwe wegen te zoeken naar de vrijheid. Dit was de zelfgekozen, vruchtbare, superieure en daarom waarlijk menselijke eenzaamheid van Nietzsches Zarathustra.

Reeds Landauers bewonderenswaardige activiteit op het gebied der wetenschap, der philosophie, der kunst en van het sociale leven, bewijst hoe innig hij met de werkelijke wereld verbonden was. Hij schreef al zijn overtuigende, want met artistieke gloed geschreven artikelen, brochures en boeken en hij hield zijn indrukwekkende, bezielende redevoeringen uitsluitend, om het socialisme te vernieuwen en te verdiepen door de geest van vrijheid en gerechtigheid. En hij trachtte hierdoor tevens het socialisme voor eindelijke verwerkelijking geschikt te maken, door het te bevrijden van de partij-dogmatiek en van het gezag.

Landauer werd in 1870 in Zuid-Duitsland geboren. Hij kwam uit een van die vrijzinnige joodse kringen voort, die bijzonder gunstig zijn voor de culturele ontwikkeling en waarin meestal de beginselen van het humanisme en de democratie gehuldigd worden. Hij behoorde dus, evenals onze geachte medestrijdster Henriëtte Roland Holst en ikzelf, tot een generatie, die in een bijzonder revolutionnaire periode het levenslicht aanschouwde. Het was immers in die tijd, dat het Franse proletariaat in de Commune van Parijs in 1871 zijn revolutionnaire heldenstrijd voor de socia-

listische gemeenschap tegen het kapitalisme en de staat zou voeren. En in dit tijdperk begon ook het revolutionnair-socialistisch wereldproletariaat zich steeds meer te organiseren. Dat hij een zo overtuigd revolutionnair was en bleef, heeft Landauer eens toegeschreven aan het feit, dat hij in die revolutionnaire periode geboren was.

Ik heb dus voor de ontwikkeling van mijn sociaal-revolutionnaire en libertaire denken ontzaggelijk veel aan Landauer te danken. Het is wellicht van enig belang voor de kennis van de felle revolutionnaire worsteling die Landauer reeds in zijn jeugd moest voeren, wanneer ik hier even vertel op welke wijze en wanneer ik voor 't eerst met zijn werk kennismaakte. Want zijn jeugd-periode is niet zó bekend, als zij door haar historische belangrijkheid verdient. Bij de uitgave van de brieven van Landauer, die Martin Buber in 1929 onder de titel: „Gustav Landauer, sein Leben in Briefen”¹⁾ in 2 delen liet verschijnen, ontbreken juist de brieven uit zijn fel bewogen jeugd.

Het was in 1890, het jaar waarin de „Socialistenwet van Bismarck” in Duitsland werd opgeheven, dat ik voor het eerst met werk van Landauer kennismaakte. Na de opheffing van de socialistenwet, konden weer langzamerhand enige bladen en tijdschriften van de sociaal-democratische partij in Duitsland verschijnen. En zo begon ook vanaf 1890 de bekende wetenschappelijke revue van de Duitse sociaal-democratie „Die Neue Zeit”, onder redactie van Karl Kautsky, te Stuttgart weer uit te komen.

Ik vond toen in die jaargang van „Die Neue Zeit” voor het eerst enige artikelen van Gustav Landauer

¹⁾ Martin Buber: Gustav Landauer, Sein Leben in Briefen in zwei Bände, Rütten & Loening Verlag Frankfurt a. M. 1929.

over de verschillende stromingen in de moderne literatuur en het socialisme. Deze artikelen, wier inhoud zozeer van de traditionele marxistische partijdogmatiek afweek, maakten een diepe indruk op mij. Want Landauer, die toen nog, evenals ik, sociaal-democraat was, sprak zich in die artikelen met origineel talent en met de moed der overtuiging ervoor uit: dat de geestelijke revolutie noodzakelijk aan de sociale revolutie moet voorafgaan, en dat de erkenning en ontwikkeling van de vrije menselijke persoonlijkheid hiervoor onmisbaar is.

Reeds tijdens de socialistenwet was van de zijde der radicale en revolutionnaire elementen van het Duitse proletariaat telkens oppositie ontstaan tegen de verwording van de sociaal-democratie tot een reformistische en staatsbehoudende partij. Deze revolutionnaire oppositie, zelfs in haar meest bewuste vorm, zoals zij in de agitatie van Johann Most en zijn vrienden tot uiting kwam, was echter *in principieel opzicht* niet consequent. Het was nog geen volkomen radicaal en revolutionnair revisionisme. Want deze oppositie brak geenszins met de gezagsdwalingen uit het marxisme en was niet anarchistisch, maar revolutionnair sociaal-democratisch; min of meer een voorloper dus van het tegenwoordige bolsjewisme, maar zonder leidersdictatuur. Eerst tijdens zijn ballingschap in Amerika is onze geniale en heldhaftige kameraad Johann Most sociaal-anarchist geworden.

De bovengenoemde artikelen van Landauer in „Die Neue Zeit” in aanmerking genomen, kon het mij natuurlijk geenszins verwonderen, dat hij een der geestelijke leiders van de revolutionnaire oppositie in de Duitse sociaal-democratie werd. Hij was toen nog student en moest zich dus nog voor een wetenschappelijk beroep voorbereiden, maar ondanks dit, wierp hij zich met heel zijn jeugdige geestelijke ener-

gie in de revolutionnair-socialistische beweging. Op het sociaal-democratisch partij-congres, dat in 1891 te Erfurt plaatshad, werden Landauer en de voornaamste andere geestelijke leiders van de revolutionnaire oppositie uit de partij geworpen. Het was een van die door meerderheidsoverheersing en leidersintriges tot stand gebrachte moderne „auto-da-fés”, zoals ze in de toekomstige geschiedenis van het sociaal-democratisch en bolsjewistisch staats- en gezagssocialisme meer en overal zouden voorkomen, en die zo ontzaggelijk veel hebben bijgedragen, om de geest van het fascisme te doen geboren worden en zijn vestiging te verzekeren.

Behalve Landauer, werden op het partij-congres te Erfurt o.a. Wilhelm Werner, Albert Auerbach, Herrmann Teistler, Max Baginsky, Dr. Bruno Wille, Benedikt Friedländer, de gebroeders Paul en Bernhard Kamffmayer, Eugen Heinrich Schmitt, Wilhelm Spohr en Albert Weidner geroyeerd. Enkelen hunner hebben de Duitse literatuur met interessante werken verrijkt, geen enkele echter in die mate als Landauer, met uitzondering wellicht van Wilhelm Spohr, die Multatuli in het Duits vertaalde, en de sociaal-philosoof Eugen Heinrich Schmitt.

De uitgeworpenen stichtten de „Partij der Onafhankelijke Socialisten” en richtten te Berlijn het weekblad „Der Sozialist” op. Aanvankelijk was dit blad, dat niet direct bij de oprichting onder redactie van Landauer stond, niet anarchistisch, maar revolutionnair sociaal-democratisch. Langzamerhand echter ging het onder de invloed van Landauer, en vooral toen deze met Wilhelm Spohr en Albert Weidner er redacteuren van was geworden, geheel tot het anarchisme over.

In dit Berlijnse weekblad „Der Sozialist” ontplooiden Gustav Landauer en zijn vele talentvolle mede-

werkers al de rijke gaven van hun geest, voor de theoretische bevestiging en de practische opbouw van het sociaal-anarchisme. „Der Sozialist” is onder de leiding van Landauer een der schitterendste sociaal-revolutionnaire organen geweest, die ooit verschenen zijn. Het was voor de wetenschap, de philosophie en de kunst van het libertaire socialisme in Duitsland, hetzelfde wat het voortreffelijke weekblad „Les Temps Nouveaux” te Parijs in diezelfde periode voor het naar geestelijke en sociale zelfbevrijding strevende Frankrijk was. Alle richtingen van het libertaire socialisme kwamen in „Der Sozialist” aan het woord. En in de loop der jaren is een op hoog peil gevoerde wetenschappelijke polemiek tegen het Marxisme in het blad verschenen, die, als zij thans verzameld kon worden uitgegeven, zou blijken tot het allerbeste te behoren, wat de sociaal-revolutionnaire literatuur in deze materie heeft opgeleverd. Landauer voerde zijn polemiek, ook al werd hij door zijn tegenstanders nog zo minderwaardig aangevallen, altijd op een hoog strikt principieel niveau, zonder enige persoonlijke aanval. Alleen de kapitalistische staats- en regeringslakeien kon hij duchtig hun gezagsidiotisme betaald zetten en ze daarom meedogenloos bespotten.

De geregelde bestudering van „Der Sozialist” heeft in mijn jeugd een overwegende invloed op de vorming van mijn geest uitgeoefend. Het blad is voor mij, evenals in die tijd voor vele andere denkende arbeiders over de gehele wereld, als 't ware een sociaal-revolutionnaire academie geweest. De verschijning van elk nummer aan het einde der week zag ik met verlangen tegemoet en bij de lezing werd geen letter overgeslagen. Daar ik bovendien als arbeider slechts op de lagere school ben geweest en dus geen vreemde talen had geleerd, en alleen wat armzalig schoolfrans

aan mij was voorbij gegaan, vormde de voortdurende lezing van „Der Sozialist” een voortreffelijke, want veelzijdige cursus voor mij waardoor ik de Duitse taal door zelfonderricht leerde.

De oppositie van Landauer en zijn medestrijders was dus voor 't eerst in Duitsland, zowel in theoretisch als in praktisch opzicht, principieel en consequent. Het was het radicale en revolutionaire verzet van het libertair-socialistisch deel van het Duitse proletariaat tegen de toenemende verburgerlijking en het steeds meer naar voren treden van het in wezen reactionnaire karakter van de sociaal-democratische staats- en gezagspartij. Deze oppositie was dientengevolge dan ook sociaal-anarchistisch. En zij belichaamde het radicale en revolutionaire revisionisme, in tegenstelling met het burgerlijke, want reformistische revisionisme, dat omstreeks tien jaren later, aan het einde van de vorige en het begin dezer eeuw door Eduard Bernstein en zijn vrienden werd verdedigd.

Het was echter een ontzaggelijk moeilijke strijd, die Landauer te voeren had tegen twee sterke fronten: aan de ene zijde tegen het kapitalisme en de staat en aan de andere zijde tegen de nieuwe dwalingen en vooroordelen van de autoritaire socialisten. Wat hij en zijn medestrijders, waarbij velen der edelste en meest beproefde figuren waren uit het Duitse proletariaat, bij hun moeilijke propaganda voor het libertaire socialisme als minderheid in de vergaderingen der autoritaire sociaal-democraten hebben moeten trotseren, daarvan getuigen schier alle nummers van „Der Sozialist” die in de loop der 90er jaren zijn verschenen. Met alle middelen van het moderne Jezuitisme, die door het fascisme thans nog meer algemeen dreigen te worden, werden de libertair-socialistische sprekers, debaters, colporteurs of verspreiders het woord ontnomen, uitgejouwd, mishandeld, uit de zaal

gedreven, of aan de politie overgeleverd. Als in een openbare vergadering van sociaal-democraten de spreker de libertaire debaters fatsoenlijk, eenvoudig als „anders-denkenden”, principieel en humaan had beantwoord, werd dit met bijzondere lof in „Der Sozialist” vermeld.

Natuurlijk werd „Der Sozialist”, om zijn stoutmoedige revolutionnair-wetenschappelijke actie tegen kapitalisme en staat en voor socialisme en vrijheid telkens gerechtelijk vervolgd. Juist had Gustav Landauer in 1895 weer de gevangenis verlaten, toen hij zijn daar geschreven brochure publiceerde: „Ein Weg zur Befreiung der Arbeiterklasse”. Hierin drong hij aan op de stichting van voortbrengings- en verbruiks-associaties door de georganiseerde arbeiders, die de revolutionnair-economische strijd voeren. Deze uit de revolutionnair-economische klassenstrijd voortgekomen associaties moesten zich federeren, terwijl de gelijkgezinde vakverenigingen hun georganiseerde afnemerskring zouden vormen. Landauer die niet alleen een revolutionnaire, maar ook een zeer constructieve geest was, beoogde hiermee de eerste kiemen van de vrije socialistische gemeenschap reeds in deze maatschappij te leggen. Ik vertaalde deze brochure van Landauer. En dit leidde tot een botsing tussen mij en Domela Nieuwenhuis. Want toen ik in een openbare cursusvergadering in het gebouw „Constantia” te Amsterdam, op verzoek van gelijkgezinde en belangstellende kameraden, het in de pas verschenen brochure van Landauer ontvouwde associatie-plan wilde bespreken en ook aan de Nederlandse arbeiders aanbevelen, kwamen Domela Nieuwenhuis en A. van Emmenes mij opgewonden interrumpen. En de eerstgenoemde beschuldigde mij ervan: dat ik „het paard van Troye”, zoals Crol indertijd de coöperatie had genoemd, hier wilde binnenhalen. Dat echter het associatie-plan van

Landauer voortkwam uit en geheel verbonden was met de revolutionnair-economische organisatie en actie van het proletariaat en bedoeld werd als *een der kiemen* van de toekomstige vrije socialistische gemeenschap, daarop werd in 't geheel geen acht geslagen.

Een andere botsing die tussen mij en Domela Nieuwenhuis ontstond, om mijn sympathie en verering voor Landauers critisch-philosophisch denken en ethisch gedrag, waarin ik hem als mijn vriend en leermeester beschouwde, had omstreeks dezelfde tijd in 1896 of '97 plaats. Met zijn artistiek ontwikkeld schoonheidsgevoel, had Landauer een grote afkeer van een niet-principiële, door aanvallen op personen ontsierde strijdwijze. De z.g. „eristische”, d.w.z. vooropgesteld hatelijke manier van strijdvoeren, waarbij de tegenstander of andersdenkende, reeds om het feit dat hij een andere opvatting heeft als „zedelijk minderwaardig” wordt beschouwd en behandeld, komt vooral veel bij clericale en politieke dogmatici voor en wordt ook veel aangetroffen bij ons helaas niet filosofisch, maar theologisch aangelegde Nederlandse volk. Deze „eristische” strijdwijze nu, was voor Landauer eenvoudig een gruwel. Toen dan ook in 1896 of '97 de oude Wilhelm Liebknecht, die hij *ondanks alles* om zijn grote verdiensten vereerde, in Nederland kwam spreken en aan de zaal pamfletten werden verspreid, waarin deze een „beroepsplasteraar” werd genoemd, protesteerde Landauer hier heftig tegen. En toen ik een of meer dagen later naar de redactie van Recht voor Allen op het Damrak te Amsterdam ging, om mij met het protest van Landauer solidair te verklaren, zeide Domela Nieuwenhuis tegen mij: „Jij en Landauer bent allebei onnozele idealisten!”

In een klein boek van een paar honderd bladzijden, dat ik voor mijn dood hoop te publiceren en waarin ik „Schetsen uit het Leven van een Anarchist” wil

bijeenbrengen, zal ik echter deze dingen meer uitvoerig behandelen, voor zelfrechtvaardiging en lering van anderen.

De processen tegen het weekblad „Der Sozialist” werden in 1899 zó talrijk, dat alle redacteuren in de gevangenis zaten en diensgevolge het blad voorlopig niet meer kon verschijnen. Het regende vervolgingen, voortdurend zaten de redacteuren achter slot en grendel. De politieke politie ontdekte allerlei complotten, of fabriceerde deze zelf. Herhaaldelijk werd het blad in beslag genomen, zodat het tenslotte de verdere strijd moest overlaten aan andere anarchistische bladen, die inmiddels sedert enige jaren waren gesticht.

De oproep die Landauer in zijn hierboven door mij besproken associatie-brochure: „Ein Weg zur Befreiung der Arbeiterklasse” tot het revolutionnaire Duitse proletariaat had gericht, was zonder belangrijke resultaten gebleven. Er waren slechts enkele productieve en consumptie-associaties, welke op Landauers libertair-socialistisch standpunt stonden, opgericht, zo o.a. de „Konsum-Genossenschaft Befreiung” te Berlijn. Maar het bleven kleine, alleenstaande groepen, die te zwak waren, om zich onderling blijvend te federeren en hierdoor een kwijnend bestaan hadden.

Aan het constructieve standpunt, de erkenning van de noodzakelijkheid der vernietiging en van de opbouw tegelijk, bleef Landauer als revolutionnair tot aan het einde van zijn leven trouw. Want het vormde een integrerend deel van zijn wezen. Daarom gaf hij de strijd dan ook nimmer op. „Steeds weer opnieuw beginnen, al was het ook duizendmaal”, was zijn parool. En toen dan ook in 1908 door zijn bemoeiingen de „Sozialistische Bund” werd opgericht, streefde deze organisatie naar hetzelfde doel, dat door Landauer in zijn associatie-brochure van 1895 was ont-

wikkeld. Nadat hij deze bond had opgericht, begon hij in 1909 weer een maandblad uit te geven dat wederom „Der Sozialist” heette en waarin hij, evenals in het vroegere weekblad van die naam, door sociologische, filosofische en literaire verhandelingen een opvoedende propaganda voor de beginselen van het anarchistisch socialisme voerde. Maar ook thans was het centrum van deze propaganda het onmiddellijk beginnen aan de opbouw der vrije socialistische gemeenschap door de vestiging van productieve en consumptie-associaties. Deze zouden de kiemen vormen voor de socialistische gemeenschap in de kapitalistische maatschappij.

Geheel van deze geest doordrongen nu, is het prachtige boek van Gustav Landauer, dat in 1911 voor het eerst verscheen en uit lezingen is ontstaan en waarvan wij thans het genoeg hebben, dat er eindelijk een Nederlandse vertaling van verschijnt n.l.: „Aufruf zum Sozialismus”. In dit meesterwerk, waarin het Marxisme scherp wordt gecritiseerd en vooral op de betekenis van Proudhon als socialistisch denker nadruk wordt gelegd, brengt Landauer ook zijn filosofisch standpunt duidelijk naar voren. Hij was altijd een eminent bestrijder van het mechanisch en dogmatisch materialisme, waartegenover hij steeds het filosofisch criticisme verdedigde. Voor Landauer waren het bewustzijn en de wil steeds de machtigste factoren in het individuele en sociale leven. En zo komt hij ook in de „Aufruf” tot de conclusie: dat het socialisme moet doordringen tot de wil en het bewustzijn der mensen. En vooral, dat de bezielende, verbindende geest, die onder het kapitalisme is verloren gegaan weer moet herleven, opdat de revolutionaire daad, de werkelijke handeling, eindelijk het socialisme en de vrijheid bringe.

Toen de „Aufruf” verscheen, verzocht ik aan Lan-

dauer onmiddellijk de autorisatie, om zijn boek in het Nederlands te mogen vertalen, wat hij mij met grote welwillendheid toestond. Hij stelde mij echter de voorwaarde, dat ik niets uit zijn boek zou mogen weglaten. Omdat het mij toen niet mocht gelukken om een uitgever te vinden, kon ik helaas aan dit voornemen geen gevolg geven. Ik ben daarna toch aan de vertaling begonnen en een 3-tal artikelen ervan zijn verschenen in het toen nog bestaande socialistische weekblad „De Klok”, dat onder redactie stond van W. Havers en G. L. v. d. Zwaag, in enige nummers van Februari 1910. Door moeilijke levensomstandigheden kon ik helaas deze vertaling later niet meer voortzetten.

In de eerste jaren van de 20e eeuw bezorgde Landauer, voor de door zijn artistieke uitgaven van de filosofische, literaire en wetenschappelijke werken van beroemde schrijvers uit alle tijden en van alle volken toen zo vermaarde Duitse uitgever Eugen Diederichs, een uitgave van Meister Eckharts „Mystische Schriften”. Dit was een zorgvuldige keur uit het beste wat deze aan de vooravond van de Nieuwe Tijd levende humanistische mysticus heeft voortgebracht. Hier toonde Landauer weer zijn groot taalkundig talent, door het oude kernachtige Duits van Eckhart in zodanige vorm te gieten, dat het door den modernen mens gemakkelijk kan worden begrepen en genoten.

In deze tijd hielp hij ook zijn vriend, den sceptischen filosoof en taal-criticus, schrijver van de stoutmoedige „Geschichte des Atheismus” Fritz Mauthner, aan de uitgave van zijn eerste grote meesterwerk „Kritik der Sprache”. In de voorrede van het 1e deel van dit boek, handelende over „Sprache und Psychologie” verklaart Mauthner, omtrent Landauers medewerking, dat hij zijn grote werk nimmer zou hebben

kunnen publiceren, indien de bekwame hand van zijn vriend hem hierbij niet zo ijverig had geholpen. Onder deze arbeid kwam Landauer sterk onder de invloed van Mauthners scepticisme. En hierdoor ontstond zijn boek over „Skepsis und Mystik”, een sociaal-psychologische taalstudie, waarvan de 1e druk in 1903 verscheen. Omstreeks deze tijd werkte hij ook aan zijn schone Duitse vertaling van Kropotkins boek „Mutual Aid”, „Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt”, welk meesterwerk ook in het Nederlands onder de titel: „Wederkerig Dienstbetoon” is verschenen.

Later bezorgde Landauer een even prachtige vertaling van Kropotkins „La Grande Révolution”, een libertair-socialistische geschiedenis der grote Franse Revolutie van 1789. En ten slotte publiceerte hij nog een belangrijk cultuur-historisch verzamelwerk in 2 delen: „Briefe aus der Französischen Revolution”, waarin merkwaardige brieven van beroemde personen, die aan de Franse Revolutie hebben deelgenomen, zijn bijeen gebracht.

Natuurlijk dragen ook de zuiver literaire werken van Landauer, evenals zijn sociaal-philosofische en wetenschappelijke, hetzelfde karakter, om op te voeden tot vrije menselijkheid. Dit is niet alleen het geval met de door mij hierboven reeds genoemde taalstudie: „Skepsis und Mystik”, naar aanleiding van Fritz Mauthners werk „Kritik der Sprache”. Maar het geldt evenzeer voor de na zijn dood uitgegeven schitterende serie sociaal-literaire voordrachten in twee delen over Shakespeare, de in de „Forum”-serie, die onder redactie van Wilhelm Herzog stond, verschenen korte studie over „Goethe en de Duitse Literatuur”, de in zijn jeugd gepubliceerde veelbelovende sociaal-psychologische roman „Der Todesprediger” en de in

latere tijd uitgekomen bundel novellen „Macht und Mächte”.

Er is echter één werk van Landauer, dat ik tot dusverre nog niet heb genoemd, maar dat ik hier tenslotte om zijn fundamentele betekenis, evenals hierboven de „Aufruf”, in ’t kort wil karakteriseren n.l. de in 1907 verschenen studie over „Die Revolution”. In dit boek komt naar mijn opvatting het revolutionnaire idealisme van Landauer en de cultuur-historische waarheid van zijn libertair-socialistisch denken en streven, het zuiverst tot uitdrukking. Het is een historisch-philosophisch boek, even prachtig van stijl, als diepzinnig van gedachte.

Toen ik na de wereldoorlog, in verband met mijn anti-oorlogboek „In den Greep van het Barbarisme”, trachtte kernen voor revolutionnaire bewustwording te helpen vormen, ontmoette ik bij onze edele geestverwante G. Kapteyn-Muysken onze te vroeg en helaas zo tragisch gestorven medestrijdster Dr. Clara Meijer-Wichman. Ik wees haar op de grote waarde, die de werken van Gustav Landauer, vooral zijn „Aufruf” en „Die Revolution” voor ons hebben. Na het laatstgenoemde boek gelezen te hebben, verklaarde onze eminente medestrijdster, dat het op haar, juist als beoefenaarster der historische wetenschap, een zeer diepe en onuitwisbare indruk had gemaakt.

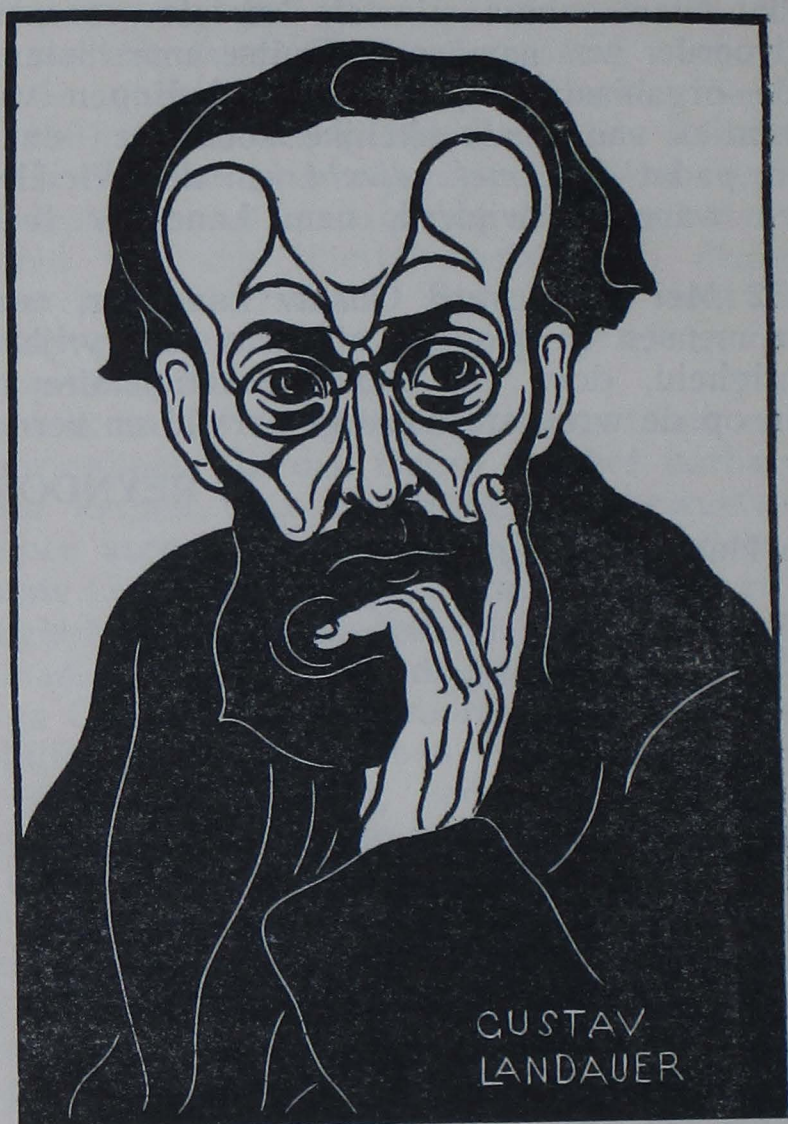
Omdat Gustav Landauer, zoals wij gezien hebben, een geniale en volhardende strijder voor de menselijke zelfbevrijding was en er steeds dieper van overtuigd was geworden, dat de beginselen van vrijheid en gerechtigheid de wezenlijke inhoud van het socialisme vormen en dit nimmer komen kan, noch zich handhaven als een nieuwe vorm van heerschappij en gezag, werden hij en zijn vrienden uit de Duitse partij der sociaal-democratische staatsveroveraars geworpen. Landauer heeft daarna als anarchist actief deelgeno-

men aan de Internationale Socialistische Congressen te Zürich in 1893 en te Londen in 1896, waar hij zich geheel aan de kant van het anti-militairisme van Domela Nieuwenhuis plaatste en de voornaamste woordvoerder was namens de Duitse anarchisten. Ook aan de organisatie en de beraadslagingen van de conferenties van onafhankelijke socialisten en anarchisten, nadat deze *met geweld* van de officiële congressen waren verwijderd, nam Landauer levendig deel.

Op 2 Mei 1919 werd Gustav Landauer, een der edelste mensen en grootste strijders voor vrijheid en gerechtigheid, door een bende reactionnaire beestmensen op de wreedste wijze gemarteld en vermoord.

B. REYNDORP.

Den Haag, 12 Februari 1940.

UIT HET VOORWOORD VAN DE EERSTE DUITSE UITGAVE

In mijn boek „De Revolutie” (Frankfort a. d. M. 1907) heb ik gezegd:

„Onze weg is deze: dat die mensen, welke tot het inzicht en de innerlijke onmogelijkheid zijn gekomen, aldus verder te leven, zich in bonden aaneensluiten en hun arbeid in dienst van hun verbruik stellen. Zij zullen zich dan spoedig aan de grenzen stoten, die de staat hun stelt: de grond ontbreekt hun. Dit is het punt, waar de revolutie, waarvan wij tot nu toe hebben gesproken, overgaat in die, waarvan men niets kan zeggen, omdat zij nog verwijderd is. Ook van de sociale wedergeboorte, die hier slechts kon worden aangestipt, kan men op deze plaats niets zeggen; hoe men de aanwijzingen en richtingen, die waarneembaar zijn, taxeert, hangt af van de verwachtingen, die men ten opzichte van het komende koestert; ik stel mij echter voor, te anderer plaatse de draad weer op te nemen en het komende socialisme in zijn verband te beschouwen.”

Daar ik er voorlopig niet toe kom, het boek, dat in deze woorden werd aangekondigd, te schrijven, neme men zolang met de voordracht, die hier volgt, genoegen; waarbij men echter geen ogenblik vergete, dat het een voordracht is en niets anders wil zijn. Daarin moet veel kort worden gezegd; en dikwijls moet het gevoelsargument de diepgaande motivering vervangen; de stroom der woorden wil verder. Men

neme het voordeel te baat, dat het een gedrukte voordracht is; men bedenke, dat menige zin, die hier staat, voor zijn motivering en verklaring een boek zou vereisen; men verlate dikwijls den spreker, om zelf verder over een bepaalde bewering na te denken; misschien constateert men dan, dat, wat snel is gezegd, daarom nog niet onoverdacht en ongefundeerd behoeft te zijn.

De voordrachtsvorm heb ik gekozen, omdat het steeds mede tot de taak der taal zal behoren, anderen tot zich te roepen en omdat dit deze keer mijn bedoeling was. Weliswaar spreek ik hier anders dan voor een vergadering, ik spreek tot de verre, onbepaalde kring, die de eenzame in nachtelijke werken voor zich ziet.

Hermsdorf bij Berlijn, Maart 1911.

UIT HET VOORWOORD VAN DE TWEEDE DUITSE UITGAVE

Met een waarlijk grenzenloze bitterheid constateer ik, dat ik essentieel gelijk had met alles wat ik lange tijd geleden in deze „Oproep” en in de opstellen van mijn „Socialist” heb gezegd. Een politieke revolutie in Duitsland had nog niet plaats gevonden; nu is zij grondig volbracht, en slechts de onbekwaamheid der revolutionairen, vóór alles bij de opbouw van de nieuwe volkshuishouding en ook van de nieuwe vrijheid en zelfbeschikking, zou een reactie en de komst van nieuwe bevoorrechte heersers teweeg kunnen brengen. Dat de Marxistisch sociaal-democratische partijen in hun gezamenlijke schakeringen ongeschikt

zijn voor de politieke praktijk, voor de grondvesting der mensheid en haar volksorganen, voor de vestiging van een rijk van arbeid en vrede, en evenzeer ongeschikt voor het theoretisch doorgronden van de sociale feiten, hebben zij overal op de afschuwelijkste wijze getoond, zowel tijdens de oorlog als daarvoor en daarna, van Duitsland tot Rusland, van de oorlogsgeschiedenis tot het geestloze onproductieve schrikbewind, waartussen zielsverwantschap bestaat en die dan ook innig met elkaar verbonden waren.

Het kapitalisme is niet zo vriendelijk, zich geleidelijk en goedmoedig tot socialisme te ontwikkelen; het heeft evenmin het wonder volbracht, bij zijn krakende ineenstorting het socialisme ter wereld te brengen. Hoe zou het beginsel van het slechte, de onderdrukking, de beroving en de schijnheilige sleur trouwens wonderen kunnen volbrengen? De geest, die in deze tijden, waarin de sleur een kwaadaardige pest wordt, verzet moet zijn, de geest doet wonderen; hij heeft ze gedaan, toen hij in één nacht de grondwet van het Duitse rijk veranderde en het onaantastbaar heilige staatsbeeld der Duitse professoren tot een voorbijge episode van Duitse land- en hofjonkers maakte. De ineenstorting is een feit; redding kan slechts het socialisme brengen, dat nu waarschijnlijk niet als vrucht van het kapitalisme zal ontstaan, maar als erfgenaam en verstoten zoon voor de deur staat, waarachter het lijk van den onnatuurlijken vader verrot; het socialisme, dat niet op een hoogtepunt van nationale rijkdom en welvarende economie als feestgewaad over het schone lichaam der maatschappij kan worden gelegd, maar in de chaos vrijwel uit het Niet moet worden geschapen. In wanhoop heb ik tot het socialisme opgeroepen; uit de wanhoop heb ik de vurige hoop en de blijde vastbeslotenheid gesmeed; de wanhoop, die ik en mijns gelijken bij voor-

baat in de ziel droegen, is nu algemeen geworden.

Revolutie kan slechts politiek zijn. De geknechte massa's zullen haar niet steunen, indien zij niet worden voortgezweept door sociale onderdrukking en economische ellende; maar de ommekeer der maatschappelijke instellingen, der eigendomsverhoudingen, der voortbrenging kan niet door de revolutie tot stand worden gebracht. Van onder af kunnen deze slechts worden geschaad, vernietigd en prijs gegeven; van boven af, ook door een revolutionnaire regering, kan slechts beschermd en bevolen worden. Het socialisme moet opgebouwd, gegrondvest, uit een nieuwe geest georganiseerd worden. Deze nieuwe geest heerst machtig en intens in de revolutie; poppen worden tot mensen; ingekankerde filisters worden wakker geschud; alles wat vaststaat, tot voorkeuren en afkeren toe, raakt aan het wankelen; uit het slechts op eigenbelang gerichte verstand ontstaat het verstandige denken, en duizenden zitten of lopen rusteloos in hun kamers en broeden voor de eerste maal in hun leven plannen uit voor het gemeen welzijn; alles wordt voor het goede toegankelijk; het ongelofelijke, het wonder komt binnen de grenzen van het mogelijke; de in onze zielen, in de gestalten en rhythmen der kunst, in de gewrochten der religie, in droom en liefde, in de dans der ledematen en de glans der blikken steeds verborgen werkelijkheid stuwt zich de verwereelijking toe. Maar het ontzaglijke gevaar is, dat sleur en naäperij zich ook van de revolutionnairn meester maken en hen tot filisters van het radicalisme, van het klinkende woord en de grote gebaren maken; dat zij niet weten en niet willen weten, dat de ommekeer der maatschappij slechts in liefde, in arbeid, in stilte kan komen.

Er is nog iets, dat zij niet weten, trots alle ervaringen met revoluties in het verleden. Deze zijn alle

een grote vernieuwing, een stimulerende verfrissing, de grote tijd der volken geweest; maar hun blijvend gewin was gering; het was slechts een wijziging in de vormen der politieke onrechtvaardigheid. Ook politieke vrijheid, mondigheid, gerechtvaardigde trots, zelfbeschikking en organisch-corporatieve verbondenheid der massa's uit een eensgezinde geest, vrijwillige bondgenootschappen in het openbare leven kan slechts de grote vereffening, kan slechts de gerechtigheid in economie en maatschappij, kan slechts het socialisme brengen. Hoe zou in onze tijd, die als erfenis van de christelijke geest de gelijkheid van alle mensenkinderen, wat oorsprong, rechten en bestemming betreft, in het geweten draagt, een gemeenschap van waarachtige gemeenten, hoe zou een vrij, openbaar leven, doorwoeld van de alles vervullende en bewegende geest van voorwaarts strevende mannen en waarlijk sterke vrouwen kunnen bestaan, wanneer in welke vorm en vermomming ook de slavernij, de onterving en verstoting uit de maatschappij voortduurt?

De politieke revolutie, waarin de geest heerst, beveelt en zich onbetwist kan doen gelden, kan voor het socialisme, de ommekeer der levensvoorwaarden uit een vernieuwde geest, de weg vrijmaken. Maar door decreten zou men de mensen ten hoogste als staats-slaven bij een nieuwe, militair georganiseerde economie kunnen inlijven; de nieuwe geest der gerechtigheid moet zelf aan het werk gaan en zich eigen vormen van economie scheppen; de idee moet de eisen van het moment met haar wijde blik overzien en met bezwerende hand vorm geven; wat tot dan toe ideaal was, wordt in de uit de revolutie geboren vernieuwingsarbeid tot werkelijkheid.

De noodzaak van het socialisme bestaat; het kapitalisme stort ineen; het kan niet meer werken; de

fictie, dat het kapitaal arbeidt, verspat als een zeepbel; het enige, dat den kapitalist tot wat hij arbeid noemt verlokt, tot het geldelijke risico en tot de leiding en het beheer van ondernemingen, de winst, roept hem niet meer. De tijd der rentabiliteit van het kapitaal, de tijd van intrest en woeker is voorbij; de dwaze oorlogswinsten zijn zijn dodendans; willen wij in ons Duitsland niet te gronde gaan, werkelijk en letterlijk te gronde gaan, dan kan dit slechts geschieden door arbeid, waarachtige, door een begeerte-loze, broederlijke geest bezielde, geleide, georganiseerde arbeid, arbeid in nieuwe vormen en bevrijd van de aan het kapitaal verschuldigde cijns, rusteloos waarden scheppende, nieuwe werkelijkheden schepende arbeid, welke de voortbrengselen der natuur aan de menselijke behoeften dienstbaar maakt. Het tijdperk der productiviteit van de arbeid breekt aan; of wij zijn aan het einde. Sinds lang bekende en nieuw ontdekte natuurkrachten heeft de techniek in dienst der mensheid gesteld; hoe meer mensen de aarde beheren en haar producten ontwikkelen, des te meer levert zij op; de mensheid kan waardig en zonder zorgen leven, niemand behoeft de slaaf van den ander, niemand verstoten, niemand onterfd te zijn; voor niemand behoeft het middel tot levensonderhoud, de arbeid, tot een kommer en een plaag te worden; allen kunnen leven voor de geest, de ziel, het spel en den God. De revoluties en hun pijnlijk lange, drukkende voorgeschiedenis leren ons, dat slechts de uiterste nood, slechts het gevoel van op de rand te staan de massa der mensen tot verstand brengt, tot dat verstand, hetwelk wijzen en kinderen te allen tijde natuur is; op welke verschrikkingen, op welke ruïnes, op welke noden, plagen, ziekten, vuurpoelen en gruwelen der verwildering moeten wij wachten, wanneer niet in dit noodlotsuur de geest der mensen wordt ge-

opend voor het verstand, het socialisme, de leiding en bestiering van de geest?

Het kapitaal, dat tot nu toe de parasiterende klaploper en meester was, moet dienaar worden; dienstbaar aan de arbeid kan slechts een kapitaal zijn, dat gemeenschap, wederkerigheid, gelijkheid van levensvoorwaarden is. Lijdende mensen, staat gij immer nog hulpeloos voor het natuurlijke en kinderlijk-eenvoudige? Ook in dit uur van nood, dat voor u in politiek opzicht een uur van de daad moet zijn? Blijft gij nog steeds de voor de gave des verstands blind geworden, instinctloze dieren, die gij zo lang waart? Ziet gij nog steeds niet de fout, die alleen aan uw ten hemel schreiende snoeverij en traaghartigheid is te wijten? Wat te doen staat, is klaar en eenvoudig; ieder kind begrijpt het; de middelen zijn er; wie om zich heen ziet, weet het. De inblazing van de geest, die de leiding der revolutie heeft, kan door grote maatregelen en ondernemingen helpen; richt u naar de geest, kleine belangen mogen geen hinderpaal vormen. Maar aan de verwerkelijking van het grote, alomvattende, staan de puinhopen in de weg, die door de laagheid van het verleden op de omstandigheden en vooral op de ziel der massa's zijn gestapeld; één weg is vrij, vrijer dan ooit, revolutie en ineenstorting helpen: om in het klein, vrijwillig te beginnen, dadelijk, alom, zijt gij geroepen, gij met de uwen!

Anders is het einde gekomen: het kapitaal wordt de rente ontnomen, van de economische toestanden, van de staatseisen, van de internationale verplichtingen; schuld van een volk aan de volken en aan zichzelf openbaart zich in de financiële politiek altijd in schulden. Het Frankrijk van de Grote Revolutie heeft zich van de schulden van het oude régime en de eigen financiële wantoestanden voortreffelijk hersteld door de grote vereffening, die met de verdeling der lande-

rijen intrad, en door de arbeids- en ondernemingskracht, die de bevrijding heeft ontketend. De revolutie kan en moet landerijen op grote schaal verdelen; zij kan en moet een nieuwe en vernieuwde boerenstand scheppen; maar zij kan het kapitaal stellig geen arbeids- en ondernemingskracht schenken; voor de kapitalisten is de revolutie slechts het einde van de oorlog: ineenstorting en ruïne. Hun, de industriëlen en handelaars van deze periode, ontbreekt niet slechts de rente; de grondstoffen en de wereldmarkt ontbreken hun en zullen hun ontbreken. En bovendien bestaat het negatieve bestanddeel van het socialisme en kan door niets meer worden vernietigd: de volkomen, van uur tot uur toenemende afkeer der arbeiders, ja hun psychische ongeschiktheid, zich verder onder de voorwaarden van het kapitalisme te verhuren.

Het socialisme moet dus worden opgebouwd; te midden van de ineenstorting, uit de gegevens van nood, crisis en direct noodzakelijke maatregelen, moet het op gang worden gebracht. Op deze dag en op dit uur zal ik zeggen, hoe uit de grootste nood de grootste deugd, hoe uit de ineenstorting van het kapitalisme en uit de nooddruft van levende mensensmassa's de nieuwe arbeiderscorporaties moeten worden gesticht; ik zal niet verzuimen, hun, die zich thans meer dan ooit voor de enige arbeiders houden, den proletariërs der industrie, hun beperktheid, de harde koppigheid, ontoegankelijkheid en onbeschaafdheid van hun geestes- en gevoelsleven, hun onverantwoordelijkheid en onbekwaamheid tot positieve economische organisatie en tot leiding van ondernemingen voor te houden; want door de mensen van schuld vrij te spreken en tot producten der sociale omstandigheden te verklaren, maakt men deze voortbrengselen der maatschappij niet anders dan zij zijn; niet met de oorzaken der mensen moet de nieuwe

wereld worden opgebouwd, maar met hen zelf. Ik zal niet verzuimen de ambtenaren van de staat, de gemeenten, de coöperaties en grote bedrijven, technische en commerciële bedienden en leiders, de eerbiedwaardigen en naar vernieuwing hakenden onder de vele nu in deze rollen overbodig geworden ondernemers, juristen, officieren tot bescheiden, zakelijke, ijverige, zowel door de geest der gemeenschap als door die der persoonlijke oorspronkelijkheid gedragen hulp op te roepen.

Ik roep om de sterkste revolutionnaire energie, welke de weg naar de redding en het socialisme der werkelijkheid moet effenen. Op deze plaats zij slechts bij voorbaat geconstateerd: wat ik in de oproep, die hier volgt, en in de opstellen van mijn „Socialist”, die de vervollediging daarvan vormen (1909—1915), steeds weer heb gezegd: dat het socialisme in iedere vorm van economie en techniek mogelijk en noodzakelijk is; dat het niet aan de groot-industriële wereldmarkt is gebonden, dat het de industriële en commerciële techniek van het kapitalisme evenmin kan gebruiken als de gezindheid, waaruit deze wān-vorm is ontstaan; dat het, omdat het een begin moet maken en de verwerkelijking van geest en deugd nooit massaal en normaal, doch slechts als opoffering der weinigen en in de opmars der pioniers zich openbaart, zich vanuit kleine verhoudingen, uit armoede en arbeidsvreugde van de verworpenheid moet losrukken; dat wij om zijns wil, ter wille van onze redding en opdat wij gerechtigheid en gemeenschap leren kennen, tot het landelijke leven moeten terugkeren, tot een vereniging van industrie, handwerk en landbouw. Wat Peter Kropotkin ons van de methodes der intensieve bodemcultuur en van de vereniging der arbeid, ook van de vereniging van geestelijke arbeid met handenarbeid in zijn altijd van eminent belang

zijn boek „Het veld, de fabriek en de werkplaats” heeft geleerd; de nieuwe vorm der coöperatie en van crediet en geld: dat alles moet nu in de dringendste nood, kan nu in scheppende kracht worden beproefd; de nood eist, in vrijwilligheid, maar onder de bedreiging van de honger, de opmars en de opbouw, zonder welke wij verloren zijn.

Een laatste woord nog, het ernstigste. Zoals wij uit de grootste nood de grootste deugd, uit de noodarbeid van crisis en overgangstoestand het socialisme tot ontwikkeling moeten brengen, zo moet ook onze smaad ons tot eer strekken. Verre van ons zij de vraag, hoe de revolutie, die uit nederlaag en ineenstorting ontstaat, temidden der andere volken zal staan, die op dit ogenblik nog onder het kapitalisme leven. Laat ons niet bedelen, noch vrezen, noch lonken; laten wij ons gedragen als een Job tussen de volken, die in lijden tot de daad kwam; van God en de wereld verlaten, om God en de wereld te dienen. Laten wij dan onze economie en onze maatschappelijke instellingen zo opbouwen, dat wij om onze harde arbeid en ons waardig leven verheugd kunnen zijn; één ding is zeker: wanneer het ons in armoede goed gaat, wanneer onze zielen verheugd zijn, dan zullen de armen en eervollen van alle andere volken, van alle, ons voorbeeld volgen. Niets, niets in de wereld bezit zulk een onweerstaanbare veroveringskracht als het goede. Tot het socialisme moeten wij de revolutie leiden; hoe zouden wij dit anders kunnen doen dan door ons voorbeeld? De chaos heerst; nieuwe bewegingen en schokken kondigen zich aan; de geesten ontwaken; de zielen verheffen zich tot verantwoording, de handen tot de daad. Moge uit de revolutie de wedergeboorte voortkomen; mogen, daar wij niets zozeer nodig hebben als nieuwe, reine mensen, die uit het onbekende, de diepte, de duisternis

opstijgen, mogen deze vernieuwers, zuiveraars, red-
ders van de mensheid niet ontbreken; moge de revo-
lutie lang leven en groeien en zich in moeilijke, in
prachtige jaren tot hogere trappen verheffen; moge
den volken uit hun nieuwe taak, uit de nieuwe om-
standigheden, uit het onpeilbare eeuwige en abso-
lute de scheppende geest toestromen, die pas waarlijk
nieuwe verhoudingen in het leven roept; mogen wij
uit de revolutie een religie ontvangen, de religie van
de daad, van het leven, van de liefde, die zalig maakt,
die verlost, die overwint. Wat is ons aan het leven
gelegen? Wij sterven spoedig, wij sterven allen, wij
leven in 't geheel niet. Niets leeft dan dat wat wij
uit onszelf maken, wat wij met onszelf doen, de
schepping leeft, het schepsel niet, slechts de Schepper.
Niets leeft dan de daad van eerlijke handen en de
heerschappij van reine waarachtige geest.

GUSTAV LANDAUER.

München, 3 Januari 1919.

„Ja, wij willen iets zeer merkwaardigs, willen dat waaraan heden niemand in werkelijkheid gelooft: wij willen helpen het Socialisme tot een werkelijkheid te maken. Wij zien de ondergang voor ogen, zien hem overal in alle lagen van alle volkeren: en bespeuren de opgang en de vernieuwing in ons zelf. Die zò zien als wij, die zich zò voelen als wij, die roepen wij op, die hebben wij nodig, die hebben ons nodig. Die willen wij tezamen brengen; met die willen wij bouwen en vooropgaan; met dezen plaatsen wij een kenteken voor allen: hier is de plek, waar de weg weer opwaarts voert.”

G. LANDAUER.

Uit: „Inkeer”, 1909.

I.

Wie tot socialisme oproept, moet van mening zijn, dat socialisme een begrip is, dat niet of zo goed als niet, nog niet of niet meer verbreid is. Men kan hier-
tegen aanvoeren: „Natuurlijk is er geen socialisme, bestaat de socialistische maatschappij niet. Zij bestaat nog niet, maar er worden pogingen aangewend om tot socialisme te komen; inzichten, begrippen, leringen, hoe het zal komen.” Neen, niet zo is het socialisme bedoeld, waartoe hier wordt opgeroepen. Veeleer versta ik onder socialisme een gerichtheid van de menselijke wil en een inzicht in de voorwaarden en wegen, die tot zijn vervulling leiden. En zeer zeker zeg ik: zo goed als niet, minder dan wat ook, is dit socialisme aanwezig. Daarom spreek ik tot ieder, die mij wil aanhoren, en ik hoop, dat mijn stem ten slotte ook tot talrijken, tot velen zal doordringen, die mij niet willen aanhoren. Daarom roep ik op tot socialisme.

Wat is socialisme? Wat willen de mensen, die socialisme zeggen? Wat is het, dat men heden ten dage socialisme noemt? Onder welke voorwaarden, op welk maatschappelijk ogenblik — zoals men gewoonlijk zegt, der ontwikkeling — kan socialisme werkelijkheid worden?

Het socialisme is een poging, met behulp van een ideaal een nieuwe werkelijkheid te scheppen. Dat dient in de eerste plaats te worden gezegd, ook al is het woord ideaal door treurige huichelaars en lage zwakkelingen, die zich graag idealisten noemen, en voorts door philisters en uitkramers van schijnweten-

schap, die zich graag realisten noemen, in discrediet gebracht. In tijden van neergang, van oncultuur, van geesteloosheid en ellende, moeten de mensen, die niet slechts uiterlijk, maar vóór alles innerlijk lijden onder de toestand, waarin zij verkeren en die hun diepste wezen, hun leven, hun denken, voelen en willen raakt, moeten de mensen, die zich daartegen verzetten, een ideaal hebben. Zij hebben een inzicht in het onwaardige, wurgende, vernederende van hun positie; zij hebben een onuitsprekelijke walging voor de rampzaligheid, die hen als een moeras omgeeft, zij hebben energie, die hen voorwaarts drijft, en dus een verlangen naar het betere. En daaruit onthult zich voor hen, als een beeld van hogere schoonheid en volmaaktheid, een goede, een zuivere en krachtige, een vreugde schenkende menselijke samenleving. Zij zien in grote, algemene trekken voor zich, hoe het kan zijn, wanneer een klein, een groter, een zeer groot deel der mensen het zo wil en doet, wanneer een heel volk, hele volkeren dit nieuwe met brandende geestdrift aangrijpen en opstoten tot verwerkelijking. En nu zeggen zij niet meer: het kan zo zijn; zij zeggen veeleer: het zal, het moet zo worden. Zij zeggen niet — als zij slechts inzicht hebben in de ons bekende geschiedenis der mensheid, dan zeggen zij niet: dit ideaal moet precies zoals het ontworpen en uitgewerkt is, zoals het op papier staat, werkelijkheid worden. Zij weten wel, dat het ideaal het opperste aan schoonheid en vreugde vertegenwoordigt, dat hen voor het gemoed, voor de geest staat. Het is een stuk geest, het is verstand en gedachte. Nooit echter is de werkelijkheid gelijk aan de menselijke gedachte. Het zou bedroevend zijn, als het wel zo was, als wij dus de wereld dubbel bezaten: een keer in de vooruitsnellende gedachte, en nog eens precies zo in het uiterlijke wereldbeeld. Zo is het niet en zo zal het nooit zijn.

Niet het ideaal wordt werkelijkheid; maar door het ideaal, alleen door het ideaal ontstaat in deze tijden onze werkelijkheid. Wij zien iets voor ons, waarachter wij geen ruimte, geen verbetering aanschouwen; wij ontwaren het uiterste en zeggen: Dit wil ik — ! En nu wordt alles gedaan om het te scheppen; maar dan ook — alles! De enkeling, in wien het als een openbaring is uitgebroken, zoekt metgezellen. Hij vindt hen; er zijn er nog meer, in wier geest en hart de storm en het onweer zijn opgestoken; het zit in de lucht. En wederom vindt hij anderen, die slechts licht sluimerden, over wier begrip iets lag als een dun vlies, wier energie slechts licht verdoofd was. Zij zijn nu tezamen, de metgezellen zoeken wegen, zij spreken tot velen, tot de massa's in de grote steden, in de kleine steden, op het platteland. De uiterlijke nood draagt bij tot de bewustwording van de innerlijke; de heilige ontevredenheid beweegt en roert zich; iets als een geest — geest is gemeenschappelijke geest, geest is verbinding en vrijheid, geest is menselijke verbroedering, wij zien het aanstonds nog duidelijker — een geest komt over de mensen. En waar geest is, is volk, waar volk is, is een wig, die voorwaarts dringt, is een wil; waar een wil is, is een weg; dat woord heeft geldigheid; maar ook slechts daar is een weg. Het wordt steeds lichter, het dringt steeds dieper door; steeds hoger wordt de sluier, het net, het moerassige weefsel der beklemming opgeslingerd. Een volk sluit zich aaneen, het volk ontwaakt: er worden daden verricht, een dadenreeks trekt op. Vermeende hindernissen vergaan tot niets, men springt er over heen; andere hindernissen worden met vereende kracht uit de weg geruimd; want geest is opgewektheid, macht, beweging, die zich niet, die zich door niets in de wereld laat tegenhouden. Daar wil ik heen — ! Uit de harten der enkelingen breekt deze

stem en dit mateloze verlangen op gelijke, eendrachtige wijze los; en zo wordt de nieuwe werkelijkheid geschapen. Zij zal ten slotte anders zijn dan het ideaal was, er op gelijkend, maar niet er aan gelijk. Zij zal beter zijn, want zij is niet meer de droom van hen, die met verwachting, verlangen en smart zijn vervuld, maar een leven, een medeleven, een maatschappelijk leven der levenden. Er zal een volk zijn, er zal cultuur zijn, er zal vreugde zijn. Wie kan nu zeggen wat vreugde is? De minnende, wanneer hij in vaag of helder bewustzijn zijn liefde ziet als de essentie van alles wat leven is en leven opwekt, weet het; de kunstenaar, de scheppende, wanneer hij in een zeldzaam uur alleen is met den vriend, zijns gelijke, of wanneer de innerlijke bewogenheid over hem vaardig is geworden, die hem doet voortijlen naar de gemeenschap van schoonheid en innigheid, waartoe eens het volk zal opgaan; de profetische geest, die de komende tijden overbrugt en zeker van de eeuwigheid is. Wie anders kent heden ten dage vreugde, wie weet ook maar wat volkomen, grote, meeslepende vreugde is? Niemand, sinds lange tijd weet niemand het; maar dikwijls waren gehele volken door de geest der vreugde aangeraakt en voortgedreven. Zij waren het in tijden van revolutie, maar hun beweging straalde niet genoeg licht uit; er was te veel donkere troebelheid in hun gloed; zij wilden iets, maar zij wisten niet wat; en de eierzuchtigen, de politicasters, de pleitbezorgers, de belangenjagers hebben weer alles bedorven, en de geesteloosheid van heb- en heerszucht heeft weggespoeld wat de geest bereiden, wat tot volk groeien wilde. Wij hebben ook heden zulke pleitbezorgers, ook al dragen zij andere namen; wij hebben hen en zij hebben en houden ons vast. Hoeden wij ons voor hen; laat ons de lessen der geschiedenis indachtig zijn.

2.

Socialisme is een gerichtheid van de wil van eensgezinde mensen, om ter wille van een ideaal nieuwe waarden te scheppen.

Slaan wij er dus acht op, hoe de oude waarden, het bestaande, onze eigen tijd er uit ziet. Niet slechts onze eigen tijd in actuele zin, enige jaren of tientallen jaren; onze eigen tijd: ten minste vierhonderd jaar.

Reeds aanstonds moeten wij het ons inprenten: de zaak van het socialisme is alomvattend en vèrstrek-kend. Het socialisme wil helpen om ondergaande menselijke generaties weder omhoog, tot bloei, tot cultuur, tot geest en daarmee tot binding en tot vrijheid te voeren.

Zulke woorden klinken onaangenaam in de oren van professoren en tractatenknutselaars; zij mishagen ook hen, wier denken door deze demagogen is vergiftigd, die verkondigen, dat de mensheid, en ook de dieren, de planten en de hele wereld in voortdurende ontwikkeling, in een opwaartse beweging is, steeds verder en verder, vanuit de diepste hel naar de allerhoogste hemeltoestand. Dienovereenkomstig zouden het absolutisme, de knechtschap, de omkoopbaarheid, het kapitalisme, de nood en de liederlijkheid, alle slechts étappen, ontwikkelingsfasen van de weg naar het socialisme zijn. Zulke zogenaamd wetenschappelijke waanvoorstellingen hangen wij niet aan; wij zien de wereld en de geschiedenis der mensheid anders; wij zeggen het anders.

Wij zeggen, dat de volken hun bloeitijdperken, hun

hoogtepunten van cultuur hebben, en dat zij van deze toppen weer afdalen. Wij zeggen, dat de volken van Europa en Amerika zich sedert lange tijd — ongeveer sedert de ontdekking van Amerika — in neergaande lijn bewegen.

Wanneer volken door een geest overweldigd zijn, zijn zij in een bloeitijdperk gekomen en houden daarin stand. Dit klinkt weer onaangenaam in de oren van hen, die zich heden ten dage socialistten noemen en die het niet zijn. Wij hebben hen zojuist in hun Darwinistische kledij vluchtig opgenomen en kunnen hen nu als aanhangers van de z.g. materialistische geschiedbeschouwing herkennen. Dit blijve echter voor later bestemd; nu moeten wij verder. Het Marxisme ontmoeten wij nog op onze weg. Wij zullen het staande houden en in 't gezicht zeggen wat het is: de pest van onze tijd en de vloek der socialistische beweging!

De geest is het, de geest der denkers, de geest der door het gevoel overweldigden, der grote minnaars, de geest van hen, in wie zelfbewustzijn en liefde tezamen smelten tot diepe kennis der wereld; die geest heeft de volken tot grootheid, tot eenheid, tot vrijheid gevoerd. Het dwingende moeten brak als een natuurverschijnsel uit de enkelingen los, zich tot een gemeenschappelijk doel met hun broeders te verenigen. Zo ontstond de maatschappij uit kernen, de gemeenschap uit vrijwilligheid.

Men vraagt wel eens, hoe de mens tot het inzicht is gekomen, dat hij zijn eenzaamheid moet verlaten, om zich met zijn volksgenoten eerst in een klein, later in een groot verband aaneen te sluiten.

Deze vraag is dom en kan slechts worden gesteld door professoren in tijden van neergang. Want de maatschappij is zo oud als de mens; zij is datgene wat het eerst voorhanden is. Waar mensen waren, zijn

zij in horden, in families, in stammen, in gilden tezamen geweest. Zij hebben tezamen gezworven, tezamen gewoond en tezamen gearbeid. Het waren enkelingen, individuen, die door gemeenschappelijke geest (ook wat men bij dieren instinct noemt, is gemeenschappelijke geest), die een natuurlijke maar geen opgelegde dwang is, werden tezaamgehouden.

Maar deze natuurlijke dwang tot gemeenschap heeft in de ons bekende menselijke geschiedenis steeds uiterlijke vormen nodig gehad: religieuze symbolen en eredienst, geloofsvoorstellingen en gebedsregels en meer van die aard.

Daarom treedt de geest bij de volken steeds in verbinding met de ongeest op, het aan het symbool ten grondslag liggende diepe denken met het tastende bijgeloof. Over de warmte en liefde van de verenigende geest verspreidt zich de starheid en kilheid van het dogma. In de plaats der waarheid, die uit zulke diepten is opgestegen, dat zij slechts in beelden kan worden weergegeven, komt de onzin der letterknechtschap.

En daarbij voegt zich dan de uiterlijke organisatie: de kerk, en de wereldlijke organisaties van uiterlijke dwang roepen allerlei euvelen in het leven: lijfeigenschap, feudalisme, velerlei overheden en autoriteiten, de staat.

Dan gaat de geest in de volken, boven de volken, de natuurlijke tot gemeenschap voerende kracht van den enkeling, snel of langzaam in neerwaartse richting. De geest trekt zich in de enkelingen terug. Enkelingen, innerlijk machtigen, vertegenwoordigers des volks, hadden hem in het volk doen opstaan; nu leeft hij voort in enkelen, genialen, die aan hun macht te gronde gaan, die zonder volk zijn: vereenzaamde denkers, dichters en kunstenaars, die zonder houvast, als ontworteld, bijna in de lucht hangen.

Gelijk een droom uit oeroude tijden komt het dikwijls over hen; dan werpen zij met een koninklijk gebaar van afkeer de lier weg en grijpen naar de bazuin, spreken, door de geest gedreven, tot het volk en van het komende volk. Alles wat in hen is geconcentreerd, alle vormen, die uit diepe pijn in hen ontstaan en dikwijls veel groter en geweldiger zijn dan hun lichaams- en zielskracht kan verdragen, de ontelbare gestalten, de kleurenrijkdom, het gewemel en gedrang van rhythme en harmonie: dit alles — luistert, gij kunstenaars! — is gedood volk, is levend volk, dat in hen is verzameld, dat in hen is begraven en dat uit hen weer zal opstaan.

En naast hen staan andere enkelingen op, die door een mengsel van geest en geesteloosheid zijn geïsoleerd: geweldenaars, geldschrapers, loonslavendrijvers, landrovers. In de aanvang van een ondergangs- en overgangstijdperk, waarvan de Renaissance — de beginnende Barok — het onbeschaamdste en prachtigste voorbeeld vormt, hebben deze individuen nog vele kenmerken van de geest, die verspreid en in hen ten dele weer tot eenheid is geworden, en zij hebben bij al hun stoerheid en macht, nog een inslag van melancholie, van starheid en vreemdheid, van onaardsheid en visionnaire kracht, zou men bij vele dezer figuren haast zeggen, die getuigt dat ook in hen iets spookachtigs leeft, dat machtiger is dan zij zelf, een inhoud, die voor het vat der geïsoleerde persoonlijkheid te groot is. En zeer, zeer zelden ontwaakt ook een van dezen als uit een woeste droom en hij slingert de kroon van zich af en beklimt de berg Horeb, om uit te zien naar zijn volk.

En menigmaal ontmoet men wankelen naturen, bij wier wieg de fee lang heeft gearzeld: of zij een groten veroveraar, een groten vrijheidsheld, een heros der gedachte en van de avonturende phantasie, dan

wel een groot koopman uit hen zou maken: mannen als Napoleon en Ferdinand Lassalle.

En tegenover deze weinige geïsoleerden, in wie geest, macht en rijkdom een toevlucht hebben genomen, staan de van elkander geïsoleerden, tot atomen geworden velen, dien slechts geesteloosheid, dorheid en ellende is gebleven: de massa's, die het volk heten, doch slechts een troep losgescheurde, prijsgegeven individuen zijn. Losgescheurd, in melancholische vervreemding, de weinige enkelingen, in wie de volksgeest is begraven, ook als zij niets daarvan weten. Losgescheurd, verteerd door nood en verkommering, de massa's, die de geest weer zal doorstromen, wanneer deze en het volk weer tezamen en zo tot leven komen.

De dood is de atmosfeer, die ons omgeeft; want waar geen geest is, heerst de dood. De dood is over onze huid gekropen en onze poriën binnengedrongen. Maar in ons diepste en geheimste wezen, in onze droom, in ons verlangen, in de vormen der kunst, in de wil der sterken, in de diepe blik der zieners, in de daden der handelenden, in de liefde der minnenden, in de vertwijfeling en de dapperheid, in de innerlijke nood en vreugde, in de revolutie en de verbroedering: daar woont het leven, de kracht en de heerlijkheid; daar is de geest verborgen, daar wordt de geest geboren, die zal uitbreken en een volk in schoonheid en gemeenschap scheppen.

De schoonste gloed dringt uit die tijdperken der geschiedenis tot ons door, waarin de geest neiging begint te vertonen uit het volk weg te sijpelen naar de kloven en hopen van vereenzaamd levende persoonlijkheden, maar waarin dit proces nog niet ver is voortgeschreden. De geest der gemeenschap, van de gemeenschap der gemeenschappen, het conglomeraat der vele uit de geest geboren broederschappen, staat in volle bloei,

doch daarenboven zijn reeds de geniale persoonlijk-
heden verschenen, die echter nog onder de natuurlijke
heerschappij staan van de grote volksgeest. Dit volk
geeft zich dan ook niet over aan een banale vergaping
voor hun grote werken, doch beschouwt deze als een
natuurlijke vrucht van de samenleving en voelt daarbij
een heilige vreugde, vaak echter zonder de namen
der scheppers aan het nageslacht door te geven.

Zulk een tijd was de bloeitijd van het Griekse
volksleven; zulk een tijd waren de christelijke Middel-
eeuwen.

Er was toen generlei ideaal; het was werkelijkheid.
En zo zien wij naast al het hoge, het spontane, het
verhevene nog de overblijfselen van oude en reeds het
begin van nieuwe uiterlijke dwang, van geweld, van
opgelegd gezag, van de staat. Maar de geest was
machtiger; ja, dikwijls doordrong en verfraaide hij
zelfs de uitingen van geweld en afhankelijkheid, die
in tijden van verval een walg en een gruwel worden.
Niet alles, wat de goede historici slavernij noemen,
wordt steeds volkomen door deze term gedekt.

Er was toen geen ideaal, omdat er geest was. De
geest geeft het leven een zin, heiliging en wijding. De
geest scheidt, verwekt en doordringt het heden met
vreugde en kracht en zaligheid. Het ideaal wendt zich
van het heden af, een nieuwe werkelijkheid toe; het
is verlangen naar de toekomst, naar het betere, naar
het onbekende. Het is de weg uit de tijden van neer-
gang naar nieuwe cultuur.

Maar hieraan dient nog iets te worden toegevoegd.
Vóór deze stralende hoogtepunten in de geschiedenis,
die reeds keerpunten zijn, zijn er, niet één keer in
de z.g. ontwikkeling, maar steeds weer in de eb en
vloed der elkander aflossende en zich vermengende
volken, andere perioden geweest. Toen was er ook
een bindende geest, toen was er ook gemeenschappe-

lijk leven in vrijwilligheid, vanuit de natuurlijke drang der saamhorigheid. Maar er rezen geen in volmaakte schoonheid stralende, uit een harmonie van vereende scheppingskrachten gewrochte torens naar de hemel, noch stonden er zuilenhallen in zelfverzekerde rust naar het ijle blauw van de lucht. Er bestonden eenvoudiger gemeenschappen; nog waren niet de persoonlijkheden van geniale individualiteit en subjectiviteit de vertegenwoordigers van het volk; het was een primitief, een communistisch leven. Er waren — en zijn — eeuwen en vaak tientallen eeuwen van een vrijwel volkomen stilstand. Stilstand, luistert, geleerde en liberale tijdgenoten, is voor zulke tijden, voor zulke bijna nog onder ons levende volken een teken van cultuur. Vooruitgang, wat gij vooruitgang noemt, dit onophoudelijke geknoei en geklets, deze snel verslappende, neurasthenische en kortademige jacht op het nieuwe, als het maar weer iets anders is; vooruitgang en de daarmee verbonden krankzinnige ideeën der ontwikkelingspractici en de maniakale gewoonte, reeds bij aankomst weer vaarwel te zeggen; vooruitgang, deze ongedurige rusteloosheid en ophitserij, dat onvermogen tot stilstaan en die reiskoorts, deze z.g. vooruitgang is een symptoom van onze abnormale toestanden, van onze wancultuur. Heel iets anders dan zulke symptomen van onze verwording hebben wij nodig, om ons uit deze verwording op te richten. Er waren en zijn, zeg ik, tijden en volken van welvarend leven, tijden, waarin de traditie heerste, het heldendicht, de landbouw en de landelijke handenarbeid, zonder een grote kunst, zonder veel geschreven wetenschap. Tijden, die minder stralend zijn, minder gedenktekens en graftomben oprichten dan die hoogtepunten van cultuur, die zo heerlijk zijn, omdat reeds hun erfgenamen zijn ontstaan en hun prachtige jeugd met hen tezamen beleven: een langdurig

tijdperk, dat men welhaast als behagelijk zou kunnen bestempelen. Toen bestond nog niet de magische overmacht van de zelfbewuste geest, die op het punt staat, zich af te scheiden en als een grote tijding over de landen te varen en de zielen onder zijn ban te brengen. Ook deze tijden waren er; ook deze volken zijn er; en ook zulke tijden zullen weerkomen.

In zulke tijden is de geest iets verborgens; men herkent hem, als men nauwkeurig toeziet, bijna alleen aan zijn uitingen: aan de vormen van het maatschappelijk leven, aan de economische instellingen der gemeenschap.

Tot het allereerste, primitieve begin, de voorphase van deze tijden zijn de mensen steeds weer gekomen, als zij zich uit nog vroegere tijden van neergang, van geesteloosheid, van tyrannie, uitpersing en staatswillekeur hadden bevrijd, vaak met behulp van volksgroepen, die in deze toestand van vruchtbare stilstand zich langzaam naar nieuwe woonplaatsen voortbewogen en zich uit de schemer van onbekende verten als een nieuwe, gezondmakende kracht in de anderen oplosten. Zo zijn de Romeinen en Grieken van de late keizertijd in dit verjongende bad ondergedompeld en weer kinderen, weer primitieven geworden, rijp voor de nieuwe geest, die hen tegelijkertijd vanuit het Oosten naderde. Er bestaat voor hem, die de eeuwige voortgang, de eeuwige wederopstanding der mensheid overziet, nauwelijks iets ontroerenders, dat echter tevens als een pijn de ziel doortrekt en tot schier kinderlijk vroom vertrouwen opwekt, dan de voortbrengselen der vroeg-Byzantijnse kunst, die men met evenveel recht laat-Griekse zou kunnen noemen. Door welk een verdorvenheid en door welk een ontzaglijke wederopstanding, door welk een huiveringwekkende zielsnood zijn generaties heengegaan, eer zij tot dat modieus-elegante formalisme en de ijzige koude dier

virtuositeit, tot die sidderende verinniging, tot die kinderlijke eenvoud, tot die vlucht uit het lichamelijke waren gekomen! De virtuositeit van oog en hand zou van geslacht tot geslacht in kunst en handwerk als erfstuk zijn doorgegeven, wanneer de ziel haar niet had uitgedreven als laagheid en bittere gal. Welk een hoop, welk een diepe troost schuilt er in zulk een pijnlijk-verheffende aanblik voor ons, voor allen, die daaruit kunnen leren, omdat zij weten: noch in de vooruitgang, noch in de techniek, noch in virtuositeit is ons heil gelegen; slechts uit de geest, slechts uit de diepten van onze innerlijke nood en innerlijke rijkdom zal de grote ommekeer voortkomen, die wij thans socialisme noemen.

Voor ons echter bestaat de onbekende verte niet meer, geen verrassing, die plotseling uit het duister over ons komt. Geen analogie met het verleden is op ons nog volkomen toepasselijk: de gehele aarde is ontdekt, wij houden haar in de hand en onze blik bestrijkt haar. Volken, die nog slechts enige tientallen jaren geleden vele eeuwen van ons verwijderd schenen — Japanners, Chinezen — zijn naarstig aan het werk, om hun stilstand voor onze vooruitgang, hun cultuur voor onze civilisatie prijs te geven. Andere, kleinere volken van deze ontwikkelingstrap hebben wij uitgeroeid of met Christendom en alcohol bedorven. Uit onszelf moet deze keer de vernieuwing komen, hoewel men mag veronderstellen, dat nieuw ontstane volken als de Amerikanen, volken van een oudere ontwikkelingstrap als de Russen, de Indiërs, misschien ook de Chinezen, ons daarbij het doeltreffendst zullen helpen.

De mensen, die zich uit een staat van verwording het eerst weer verhieven en opgingen naar de mythische, epische tijden van weer beginnende cultuur, van communisme, werden misschien dikwijls in 't ge-

heel niet geroepen door een nieuwe geest, in zichtbare, tastbare, benoembare gedaante. Zij werden niet gedreven door de gloed van een overweldigende waan, die hen in zijn macht hield. Maar het bijgeloof, het droeve, onherkenbare overschot van vroegere bloeitijden, hadden zij afgeschud. Zij wilden slechts het aardse, en zo was het de geest der gerechtigheid, die hun nieuwe leven, hun instellingen, hun samenleving, hun arbeid en goederendistributie vervulde. De geest der gerechtigheid — aardse bedrijvigheid, een scheppen, dat in vrijwillige kameraadschap geschiedt, nog voor de hemelse waan wordt geboren, die later de gemeenschappelijke aardse bedrijvigheid doorlicht en — nu eerst recht — op natuurlijke wijze afdwingt.

Doel ik in deze woorden op de barbaren van duizenden jaren geleden? Spreek ik van de voorvaderen der Arabieren, der Irokezen, der Groenlanders?

Ik weet het niet. Wij weten eigenlijk niets van de ontwikkelingsgang der z.g. barbaarse volken in vroegere en latere tijden. Wij bezitten daaromtrent nauwelijks overleveringen en generlei houvast. Slechts dit weten wij: dat de z.g. primitieve toestanden bij hen, die men barbaren of wilden noemt, geen oertoestanden zijn in die zin, dat zij het begin der mensheid betekenen, zoals vele vakmensen geloven, die meer in geleerdheid dan in scherpzinnigheid uitmunten. Van zulk een oertoestand is ons niets bekend. Ook de culturen der „barbaren” komen ergens vandaan, uit de oudste menselijke bestaansvormen; misschien uit een werkelijke barbaarsheid, gelijk aan die, waaruit wij ons willen bevrijden.

Want ik spreek over onze eigen volken; ik spreek over ons zelf.

Wij zijn het volk van de neergang, welks pioniers en ijlboden het brute geweld, het smadelijke isolement en de vogelvrijheid van den enkeling beu zijn. Wij

zijn het volk der degeneratie, dat geen verenigende geest meer kent, maar slechts de verminkte overschotten, de onzin van het bijgeloof en zijn lage dubbelganger, de tyrannieke staatsmacht. Wij zijn het volk van de ondergang en daarom van de overgang, welks voorvechters geen boven het aardse leven uitgaande zin aanschouwen, geen hemelse waan voor zich zien, waarin zij kunnen geloven en die zij heilig kunnen heten. Wij zijn het volk, dat slechts door één geest weer kan opklimmen: de geest der gerechtigheid in de aardse zaken van het gemeenschapsleven. Wij zijn het volk, dat slechts tot redding, tot cultuur kan komen door het socialisme.

3.

Zo staat dus onze tijd temidden van de tijden. Hoe ziet hij eruit?

Een verbindende geest — ja, ja! het woord geest wordt hier nogal eens gebruikt. Misschien gebeurt dit, omdat de mensen van onze tijd en vooral de z.g. socialisten even weinig van de geest gewagen als hem bevorderen. Zij bevorderen de geest niet en zij doen niets reëls en niets practisch; hoe zouden zij trouwens iets reëls kunnen scheppen, zonder reëel te denken! — een verbindende geest, zeg ik, die de mensen van binnen uit tot samenwerking in de dingen der gemeenschap, van de vervaardiging en verdeling der nodige goederen drijft, bestaat niet. Een geest, die als het lied van de leeuwerik door de luchten of als de verre, ruisende zang van onzichtbare koren over alle arbeid en alle menselijke doen zweeft, de geest der kunst, die de aardse bedrijvigheid verheerlijkt, bestaat niet. Een geest, die de gebruiksvoorwerpen, die de natuurlijke aandriften, de bevredigingen, de feesten met noodzakelijkheid en vrijheid vervult, bestaat niet. Een geest, die alle leven op de eeuwigheid betreft, die onze zinnen heiligt, al het lichamelijke hemels transposeert, aan elke ommekeer en wisseling een accent verleent van vreugde, van vaart, van duizeling, van verheffing, bestaat niet.

Wat bestaat? God, die de wereld heeft geschapen, die een zoon heeft, welke deze wereld van de zonde verlost.... genoeg daarvan, van die onbegrepen restanten van een symboliek, die eenmaal voldoende zin

had, restanten, die nu woordelijk moeten worden aanvaard, en met huid en haar tot op de laatste letter en met alle wonderverhalen geloofd, opdat de z.g. ziel of ook het lichaam met huid en haar na de ontbinding kunnen zalig worden. Genoeg daarvan. Deze geest is een ongeest; hij staat noch in betrekking tot de waarheid, noch tot het leven. Wanneer iets aantoonbaar onjuist is, dan is het het geheel van deze voorstellingen.

En onze ontwikkelden weten dat. Het volk, een zeer groot deel van het volk, moge door de geest van het verkeerde, het onjuiste en het verderfelijke zijn bevangen, hoevelen onzer ontwikkelden zijn niet ten prooi aan de geest van leugen en lafheid!

En hoeveel anderen zijn er niet, zowel in het volk als bij de ontwikkelden, die zich om geen enkele geest bekommeren en menen, dat niets overbodiger is dan zich met dergelijke dingen bezig te houden.

Op school worden de leerlingen met theorieën opgevoed, die niet waar zijn, en de ouders worden gedwongen, het denken van hun kinderen in verkeerde banen te laten leiden. Een ontzaglijke kloof wordt opengescheurd tussen de kinderen der armen, die met dwang in de oude godsdienst worden grootgebracht, en de kinderen der rijken, dien allerlei halfbakken voorlichting en behagelijke twijfel op de levensweg wordt meegegeven. De kinderen der armen moeten dom, onderdanig, vreesachtig blijven; de kinderen der rijken worden halfzacht en lichtzinnig.

Hoe werkt men in onze tijd? Waarom werkt men?

Wat is eigenlijk — arbeid?

Slechts weinig diersoorten kennen dat, wat wij arbeid noemen; bijen, mieren en mensen. De vos, wanneer hij zijn hol graaft en op jacht gaat, de vogel, die zijn nest bereidt en op zoek naar insecten en graankorrels gaat — zij moeten zich alle inspannen, om te

leven; maar zij werken niet. Arbeid is techniek; techniek is gemeenschappelijke geest en voorzorg. Er bestaat geen arbeid zonder geest en voorzorg en gemeenschappelijkheid.

Hoe ziet de geest eruit, die onze arbeid bepaalt? Hoe staat het met de voorzorg? Van welke aard is de gemeenschap, die onze arbeid regelt?

Het is daarmee aldus gesteld:

De aarde, en met haar de mogelijkheid tot wonen en werken; de aarde en met haar de grondstoffen; de aarde en met haar de van het verleden geërfde productiemiddelen zijn in het bezit van enkelen. Deze enkelen worden gedreven tot economische en persoonlijke macht in de vorm van grondbezit, geldbezit en overheersing van mensen.

Zij laten dingen vervaardigen, die zij, gezien de stand van zaken op dat ogenblik, op de markt menen te kunnen plaatsen, met behulp van een groot leger agenten, reizigers, in goed Hollands: gladde tongen, groothandelaars, kleinhandelaars, dagbladreclame en aanplakbiljetten, vuurwerk en aanlokkelijke opsiering.

Maar zelfs wanneer zij weten, dat de markt hun waren slechts moeilijk of in 't geheel niet of althans niet tot de gewenste prijs kan opnemen, moeten zij hem voortdurend met hun producten bombarderen, omdat hun bedrijven en ondernemingen absoluut niet zijn ingesteld op de behoeften van een verbonden, georganiseerde groep mensen, van een gemeente, een groot verbruikersgenootschap of een volk, maar op de eisen van hun machinaal bedrijf, waaraan duizenden arbeiders zijn gebonden, zoals Ixion op het rad was gebonden, omdat zij niets anders kunnen dan de onbelangrijke bediening van deze machines.

Of zij nu kanonnen tot verdelging van mensen, dan wel kousen uit geweven stof of mosterd uit erwtenmeel maken, doet niet ter zake. Of hun producten

worden gebruikt, of ze nuttig of zinneloos, mooi of lelijk, fijn of grof, solide of minderwaardig zijn, doet niet ter zake. Als ze maar gekocht worden, als ze maar geld opbrengen.

De grote massa der mensen is van de aarde en haar voortbrengselen, van de aarde en de productiemiddelen gescheiden. Zij leven in armoede of in onzekerheid; er is geen vreugde en geen zin in hun leven. Zij bewerken dingen, die tot hun leven in geen enkele betrekking staan; zij werken op een wijze, die hen vreugdeloos maakt en afstompt. Velen, massa's, hebben dikwijls geen dak boven het hoofd en gaan in koude en honger te gronde.

Daar zij niet voldoende kleding en verwarming hebben, krijgen zij tering of andere ziekten en sterven voor hun tijd. En zij, die huiselijke druk en ellende, bedorven lucht en onmenswaardig samenhokken doorstaan, verkommeren dikwijls door overwerktheid, door prikkelend stof, door giftige uitwasemingen en dampen in de fabriek.

Zij weten niet of nauwelijks wat natuur is. Het is hun niet bekend wat gevoel en vreugde, wat ernst en innigheid, wat huivering en wat tragiek is. Zij ontworstelen zich niet aan de druk, zij kunnen niet glimlachen, zij kunnen niet kind zijn. Zij dragen hun lot en weten niet hoe ondraaglijk het is. Zij leven ook innerlijk in vuil en een verpeste atmosfeer, in een walm van minne woorden en walgelijke genoegens.

De plaats, waar zij samenkomen en hun soort gemeenschap beleven, is geen vrij marktplein onder de blote hemel, geen hoge, koepelende ruimte, die de gesloten eenheid en oneindigheid der wereld voor hen aftekent; geen gemeenschapszaal, geen gildehuis en geen badhuis: hun plaats van samenkomst is de kroeg.

Daar geven zij zich aan de drank over en kunnen

dikwijls niet meer leven, zonder zich te bedrinken. Zij bedrinken zich, omdat hun wezen niets zo vreemd is als de roes.

Het is noodzakelijk en onafwendbaar, dat zeer velen willen werken, maar het niet kunnen; dat velen, die tot werken in staat zijn, de wilskracht daartoe niet bezitten; dat zeer veel kiemende levens in het moederlichaam, dat zeer veel kinderen na de geboorte worden gedood; dat zeer velen lange jaren van hun leven in het tuchthuis of het werkhuis doorbrengen.

Men heeft tuchthuizen en gevangenissen moeten bouwen, men heeft schavotten moeten oprichten. Het eigendom en het leven, de gezondheid, het gave lichaam en de vrijheid der geslachtelijke keus worden door verkommerden en verwordenen steeds bedreigd. Niet vaak meer door opstandelingen en ontevreden, want heden ten dage zijn er minder koene rovers dan vroeger; daarentegen ontelbare dieven, inbrekers en bedriegers, en gelegenheidsdoders, die men moordenaars noemt.

Priesters en door de zede beheerste burgers hebben het klaargespeeld, dat men van deze armen als van dieren spreekt, die door onze goddeloze onschuld tot onschuldige schuldigen zijn geworden. Men noemt hen vee, zwijn en beest. Gij mensen echter: ziet hoe zij als kind zijn; beziet hen lang en aandachtig, als zij op de lijkbaar liggen, en schouwt daarna in Uw diepste zelf! Ontziet U niet, te lang reeds hebt gij U ontzien, te lang Uw kostelijke kleren, Uw huid en de vervloekte tederheid Uws harten beschermd! Ziet naar de armen, de ellendigen, de gezonkenen, de misdadigers en de hoeren, gij brave burgers, gij bedeesde en oppassende jongelingen, gij kuise meisjes en eerbare vrouwen. Ziet hen aan, opdat het tot U doordringt: Uw onschuld is Uw schuld; hun schuld is Uw leven.

Hun schuld is het leven der welgestelden; maar ook dezen zijn lang niet onschuldig en aangenaam om te bezien. De nood en de wangeest baren walgelijke gedrochtelijkheid, ontbering en verwoesting; de welstand en de wangeest roepen woestheid, leegte en leugen in het leven.

En er is een punt, een plaats, waar de arme en de armzalige rijke elkaar ontmoeten. In de geslachtelijke nood ontmoeten zij elkaar. De allerarmsten zijn de jonge vrouwen, die niets te verkopen hebben dan haar lichaam. De allerarmzaligsten zijn de jongemannen, die door de straten dwalen en niet weten, vanwaar de geslachtsdrift komt en wat zij daarmee moeten beginnen. Geen marktplein en geen hoge koepelruimte, geen tempel of gemeentehuis is in deze tijd de plaats, waar allen gemeenschap vinden. Nu slechts geweld en geld heersen daar waar de geest wilde wonen, is de lust zo diep gezonken, dat er mensen zijn, die hem willen kopen en mensen, die zijn afschuwelijk surrogaat moeten verkopen. Daar waar lust tot koopwaar werd, bestaat geen verschil meer tussen de zielen der hogeren en der lageren; en het lusthuis is de vertegenwoordiger van onze tijd.

Om in al deze geesteloosheid, deze zinneloosheid, deze warwinkel, nood en verworping orde en ruimte tot verderleven te scheppen, hebben wij de staat. De staat met zijn scholen, kerken, rechtbanken, tuchthuizen, werkhuizen, de staat met zijn gendarmen en zijn politie; de staat met zijn soldaten, ambtenaren en prostituées.

Waar geest en innerlijke kracht ontbreken, daar heersen uiterlijke dwang, reglementering en staat.

Waar geest is, is maatschappij. Waar geesteloosheid is, is staat. De staat is het surrogaat van de geest.

Dat is hij ook nog in ander opzicht.

Want iets, dat er als geest uitziet en werkt, moet

er zijn. Levende mensen kunnen zonder geest geen ogenblik leven. De materialisten mogen overigens rechtschapen lieden zijn, maar van dat, wat wereld en leven zijn, begrijpen zij geen snars. Maar wat is het voor een geest, die ons in het leven houdt? De geest, die onze arbeid regelt, heet hier geld, ginds ellende; dat hebben wij gezien. De geest, die ons boven lichamelijke en individualiteit verheft, heet onderaan bijgeloof, hoererij en alcohol; bovenaan alcohol, hoererij en weelde. En zo zijn er nog allerlei geesten — weg ermee! En de geest, die de enkelingen tot eenheid, tot volk verheft, heet heden ten dage natie. Natie als natuurlijke drang der geboren gemeenschap is een bovenmate schone en onuitroeibare geest. Natie in vereniging met staat en geweld is een kunstmatige grofheid, een boosaardige domheid — en is toch een surrogaat van de geest, dat voor hen, die thans leven als een vertrouwd vergif en verdovingsmiddel onontbeerlijk is geworden, spiritus.

De staten met hun grenzen, de naties met hun tegenstellingen zijn surrogaten voor volks- en gemeenschapsgeest, die niet bestaat. De staatsidee is een nagemaakte en kunstmatige geest, een onechte waan. Doeleinden, die niets met elkaar hebben te maken, die niet aan de grond zijn gebonden, zoals de belangen van de gemeenschappelijke taal en zeden, de belangen van het economische leven (en wat er heden ten dage voor een economisch leven is, hebben wij gezien!) koppelt hij met elkaar en met een bepaald grondgebied samen. De staat met zijn politie en al zijn wetten en instellingen van eigendomsrecht is er ter wille van de mensen, als ellendig surrogaat voor geest en doelbewuste verbondenheid. En bovendien moeten nu de mensen er zijn ter wille van de staat, die voorgeeft een ideaal gewrocht, een doel in zichzelf, dus alweer een geest te zijn. Geest is iets, dat

in de harten en zielen der enkelingen in gelijke mate woont; dat met natuurlijke noodwendigheid, als bindende kracht uit allen stroomt en allen vereent. De staat troont nooit in het innerlijk van den enkeling, is nooit tot individuele kracht geworden, nooit vrijwilligheid geweest. Hij stelt het centralisme van onderworpenheid en discipline in de plaats van het centrum, dat de wereld van de geest regeert: dat is de hartslag en het vrije, eigen denken in het levende lichaam van het individu. Vroeger waren er gemeenten, stamverbonden, gilden, broederschappen, corporaties, gemeenschappen en zij alle tezamen vormden de maatschappij. Heden heersen dwang, letters en staat.

En deze staat, die bovendien een nietswaardigheid is en zich, om deze nietswaardigheid te verbergen, leugenachtig hult in de mantel der nationaliteit en deze nationaliteit, die een teer geestelijk verband tussen de mensen is, leugenachtig verbindt met een land- en grondgemeenschap, die niets daarmee heeft te maken en niet eens bestaat; deze staat wil een geest en een ideaal, een hiernamaals en iets onbegrijpelijks zijn, waarvoor millioenen elkander geestdriftig en doodsdrongen neerslaan. Dat is de uiterste, de hoogste vorm van ongeest, die zich baan heeft gebroken, omdat de ware geest van binding weg en te gronde is gegaan. Het zij andermaal gezegd: bezaten de mensen dit afschuwelijke bijgeloof niet in plaats van de levende waarheid der natuurlijke geestelijke verbondenheid, dan waren zij niet tot leven bij machte. Zij zouden stikken in de schande en de smaad van dit wanbestaan en deze bandeloosheid, zij zouden als verdroogde modder tot stof uiteenvallen.

Zo ziet onze tijd er dus uit. Zo staat hij daar — tussen de tijden. Voelt gij, die mijn woorden hoort, met uw oren en uw ganse menselijkheid hoort, voelt gij, dat ik nauwelijks kon spreken bij deze beschrij-

ving? Dat ik slechts noodgedwongen, omdat het voor het doel en om uws wil noodzakelijk is, van dit verschrikkelijke sprak en tot bewustzijn bracht, wat ik in mij zelf niet meer tot bewustzijn behoef te laten komen, omdat al dit liederlijke sinds lang een stuk van de grond onder mijn voeten, van mijn leven, zelfs van mijn lichaamshouding en mijn gelaatsuitdrukking is geworden? Dat ik als door kramp werd geteisterd en onder een loodzware druk schier werd verpletterd, dat ik scheen te stikken en het hart mij tot in de keel sloeg?

Gij allen, mensen, die lijdt onder dit ontzettende: laat tot U doordringen niet slechts de stem, waarmee ik spreek en de kleur van mijn woorden. Verneemt eerst mijn zwijgen en mijn toonloosheid, mijn verstikking en mijn angst. Zie ook mijn gebalde vuisten, mijn vertrokken gelaat en de harde vastbeslotenheid van mijn gehele houding. Begrijpt vóór alles het ontoereikende van deze schildering en mijn onuitsprekelijk onvermogen,

want ik wil, dat mensen mij horen, dat mensen met mij staan en met mij gaan, die het evenals ik niet meer kunnen uithouden.

4.

Socialisme is een gerichtheid van de wil van eensgezinde mensen, om ter wille van een ideaal nieuwe waarden te scheppen.

Waarom die nieuwe waarden moeten worden geschapen, hebben wij thans gezien. Wij hebben het oude gezien; wij hebben het bestaande nog eens hui-verend aanschouwd. Nu zeg ik niet, zoals menigeen wellicht zou verwachten, hoe het nieuwe, waarnaar wij willen streven, er in zijn geheel zal uitzien. Ik geef geen schildering van een ideaal, geen beschrijving van een utopie. Wat men daarvan nu kan zeggen, heb ik laten doorschemeren en heb het met gerechtigheid aangeduid. Van onze toestanden, van onze mensen is een schets ontworpen. Is er iemand, die gelooft, dat men slechts verstand en fatsoen of zelfs liefde hoeft te prediken, om hen te verwerkelijken?

Het socialisme is een culturele beweging, een strijd om schoonheid, grootheid, levenskracht der volken. Niemand kan die strijd begrijpen, niemand kan hem voeren, die het socialisme niet uit de schemering van tientallen eeuwen naar voren ziet treden. Wie het socialisme niet als een ontwikkelingsphase van een lang en moeilijk proces beschouwt, weet er niets van. En daarmee is reeds gezegd — wij komen er nog op terug — dat alledagspolitici geen socialisten kunnen zijn. De socialist vat het geheel van maatschappij en geschiedenis in het oog. Hij voelt en weet, waar wij vandaan komen, en baseert zich hierop bij het be-palen van de toekomstige richting.

Dit is het kenmerk van den socialist in tegenstelling tot den politicus: dat hij zich op het geheel richt; dat hij onze toestanden in hun samenhang, in hun wordingsgeschiedenis beschouwt; dat hij in grote lijnen denkt. Daaruit volgt dan, dat hij onze samenleving in haar geheel afwijst, dat hij niets in de zin heeft, dat hij niets wil verwerkelyken, dan het geheel, het grote, het principiële.

Niet slechts wat hij afwijst, niet slechts wat hij wil bereiken is voor den socialist het grote en alomvattend; ook zijn middelen kunnen niet het afzonderlijke dienen. De wegen, die hij inslaat, zijn geen zijwegen, maar hoofdwegen.

De socialist moet dus in denken, voelen en willen iemand zijn, die de veelvoudigheid samenvat.

Of in hem nu de grote liefde overheerst of de phantasie of de heldere beschouwing of de afkeer of de wilde vechtlust of het sterke denken van den verstandsmens of wat hij ook maar krachtens zijn aard mag zijn; of hij een denker is of een dichter of een strijder of een profeet, iets van dit alles, van de menselijke verscheidenheid, moet de ware socialist hebben. Nooit echter zal hij (van karakter is hier sprake, niet van het maatschappelijke beroep) een professor, een advocaat, een getallenmens, een fraseur, een verwaande bemoeial, een onbelangrijk sujet kunnen zijn.

Hier is het de plaats, waar gezegd moet worden (omdat het zojuist al is gezegd), dat zij die zich heden ten dage socialistten noemen, geen van allen socialistten zijn. Wat bij ons socialisme wordt genoemd, is absoluut geen socialisme. Ook hier, in deze z.g. socialistische beweging, gelijk in alle organisaties en instellingen van deze tijd, is in de plaats van de geest een ellendig en minderwaardig surrogaat getreden. In dit geval echter is de vervalste namaakwaar nog bizonder kwaadaardig, bizonder lachwekkend voor

hem, die er achter is gekomen, bizonder gevaarlijk voor den misleide. Dit surrogaat is een caricatuur, een imitatie, een travestie van de geest. Geest is aanschouwing van het geheel, in levende, algemene trekken, geest is binding van het gescheidene, van de dingen, de begrippen, alsook van de mensen; geest is in tijden van overgang geestdrift, gloed, dapperheid, strijd; geest is handelen en bouwen. Wat zich thans als socialisme aandient wil ook een geheel omvatten, zou ook de afzonderlijke verschijnselen in grote lijnen willen uittekenen. Maar omdat er geen levende geest in woont, omdat wat het aanschouwt geen leven verkrijgt en omdat het algemene voor hem geen vorm aanneemt, omdat het geen intuïtie en geen impuls heeft, kan zijn algemeenheid geen werkelijk weten en geen waarlijk willen zijn. In de plaats van de geest is een zeer merkwaardig en koddig wetenschapsbijgeloof getreden. Geen wonder, dat deze zonderlinge leer een travestie van de geest is. Zij dankt haar ontstaan immers ook aan een travestie van de werkelijke geest, n.l. aan de filosofie van Hegel. Hij, die dit medicijn in zijn laboratorium heeft uitgebroed, heet Karl Marx. Karl Marx, de professor. Wetenschapsbijgeloof inplaats van geestelijk weten; politiek en partij inplaats van cultureel willen heeft hij ons geschonken. Daar echter, zoals wij dadelijk zien, zijn wetenschap in tegenspraak is met zijn politiek en elke partijwerkzaamheid, en bovendien dagelijks duidelijker in tegenspraak komt met de werkelijkheid; daar juist een in de kern zo onechte en nagemaakte algemeenheid als deze wetenschap zich op de duur nooit tegenover de tastbare alledaagse werkelijkheid der afzonderlijke verschijnselen kan handhaven, heeft zich in de sociaal-democratie van begin af, en niet eerst sinds het z.g. revisionisme, de opstand der geestloze alledagsstrijders, fraseurs en verwaande bemoeiallen tegen de

wetenschapstravestie doen gelden. Hier echter zal worden aangetoond, dat er iets anders is, en dat noch de enen, noch de anderen socialistten zijn. Hier zal worden aangetoond, dat het Marxisme evenmin socialisme is als de verstellde jas der revisionisten. Hier zal worden aangetoond wat socialisme niet en wat het wel is. Laat ons zien.

HET MARXISME

Tussen de beide bestanddelen van het Marxisme, de wetenschap en de politieke partij, heeft Karl Marx een kunstmatige brug geslagen, zodat het de schijn had, alsof de wereld iets geheel nieuws aanschouwde, n.l. de wetenschappelijke politiek en de partij op wetenschappelijke grondslag, de partij met het wetenschappelijke program. Dat was inderdaad iets nieuws en bovendien zeer modern en in overeenstemming met de tijdgeest. En hoe vleierend was het voor de arbeiders, dat juist zij de wetenschap, de allernieuwste wetenschap vertegenwoordigden. Wilt ge de massa's winnen, vlei hen. Wilt ge hen ongeschikt maken tot ernstig denken en handelen, wilt ge van hun vertegenwoordigers prototypen van holle opgeblazenheid maken, die met half of geheel onbegrepen woorden goochelen, maak hun dan wijs, dat zij vertegenwoordigers van een wetenschappelijke partij zijn. Wilt ge hen geheel met boosaardige domheid volstampen, kweek hen dan in partijscholen op. De wetenschappelijke partij — dat was toch wel de eis van de verstgevorderde aller tijden! Welk een dilettanten waren zij, die tot dusver aan politiek hadden gedaan, vanuit het instinct of de genialiteit, zoals men loopt, denkt, dicht of schildert, en waaraan weliswaar, behalve natuur en aanleg, veel scholing, veel oefening, veel techniek te pas komt, maar generlei wetenschap. En welk een bescheiden mensen waren zij geweest, die de politiek als een soort wetenschap beoefenden, van Plato via Macchiavelli tot den samensteller van het

voortreffelijke handboek voor den demagoog, die zeker met grote behendigheid en een sterke, vereenvoudigende en saamvattende blik de afzonderlijke gebeurtenissen en instellingen hadden geordend en met elkander in verband gebracht, maar die nooit op het denkbeeld waren gekomen, hun daden en handelingen wetenschappelijk te verrichten. Wat de kunstwetenschap zou zijn, indien zij zich inbeeldde, de programmatische grondslag voor het scheppen der kunstenaars te zijn, dat is het Marxisme voor deze wetenschappelijke socialisten.

In werkelijkheid echter past de wetenschapswaan van het Marxisme maar al te slecht bij de practische politiek der partij. Zij passen slechts samen voor mensen van het slag, waartoe Marx en Engels behoorden, of waartoe Kautsky behoort, die den professor en den fraseur in zich verenigen. Ongetwijfeld is slechts het wetende, doelbewuste willen juist en van waarde. Geheel afgezien daarvan echter, dat zulk weten heel iets anders is dan de z.g. wetenschap, gaat het moeilijk samen, dat men enerzijds beweert precies te weten, hoe de dingen op grond van z.g. geschiedkundige ontwikkelingswetten, die de kracht van natuurwetten moeten hebben, noodzakelijk en onafwendbaar zullen worden, zonder dat aan deze voorbeschikking de wil of de daad van welken mens ook slechts het geringste zou kunnen veranderen; en dat men anderzijds een partij is, die niets anders kan dan willen, eisen, invloed oefenen, handelen, de dingen veranderen. De brug tussen deze beide onvereenigbare zijden is de dwaaste hoogmoed, die ooit in de geschiedenis ten toon werd gespreid. Alles wat de Marxisten doen of eisen (want zij eisen immers meer dan zij doen), is juist op dat ogenblik een noodzakelijke schakel der ontwikkeling, is door de voorzienigheid bepaald, is slechts het effect van de natuur-

wet. Alles wat de anderen doen is een nutteloze poging de noodwendige ontwikkeling tegen te houden van de door Karl Marx ontdekte en in veiligheid gestelde historische bewegingen. Men kan het ook zo stellen: de Marxisten zijn met dat wat zij willen de uitvoerende organen van de ontwikkelingswet: zij zijn de ontdekkers en tevens de dragers van deze wet, zoiets als wetgevende en uitvoerende macht der natuur- en maatschappijregering in één persoon. De anderen dragen er weliswaar ook toe bij, deze wetten tot uitvoering te brengen, maar tegen hun wil. De ellendelingen willen steeds het verkeerde, maar moeten met al hun doen en drijven tot de wetenschap van de door het Marxisme omschreven noodwendigheid bijdragen. Alle hoogmoed, alle dolheid en dwaasheid, alle onverdraagzaamheid en begriploze ongerechtigheid, heel het arglistige wezen, dat voortdurend uit de wetenschaps- en partijharten der Marxisten te voorschijn komt, vindt dus reeds in hun absurd-zonderlinge vermenging van theorie en praktijk, van wetenschap en partij zijn oorsprong. Het Marxisme is de professor, die wil heersen; het is dus het wettige kind van Karl Marx. Het Marxisme is een maaksel, dat het uiterlijk heeft van zijn vader, en de Marxisten hebben het uiterlijk van hun leer. Met dit verschil, dat de scherpzinnigheid, de grondige kennis en het vaak prijzenswaardige combineer- en associatievermogen van den echten professor Marx nu dikwijls is vervangen door tractaatjesgeleerdheid, partijschoolwijsheid en plebejische napraterij. Karl Marx immers ging ten minste uit van de feiten van het economische leven, van het bronnenmateriaal en — dikwijls ongegeneerd genoeg — van de uitspraken van grote intuïtieve geesten. Zijn nakomelingen stellen zich doorgaans tevreden met standaardwerken en leerboeken, die met verloop van den wetenschappelijken

hoofdinspecteur in Berlijn zijn vervaardigd. Daar wij aan het dwaze en eerloze vleien van den proletariër niet meedoen; daar het socialisme het proletariaat wil afschaffen en dus niet hoeft te vinden, tenzij als een voor geest en hart van alle betrokkenen zeer zegenrijke instelling (voor grote en begenadigde naturen zal het immers, zoals alle nood en elke hinder nis, rijke zegen met zich brengen; en het is nog steeds te hopen, dat de ontbering en innerlijke leegte, die wellicht een soort bereidheid en vervulbaarheid, geladenheid is, eenmaal, op het beslissende ogenblik, gehele massa's tot eensgezinde verheffing, tot aaneengesloten activiteit brengt), daarom moet het hier nog eens worden gezegd: wel kan over het proletariaat, evenals over onverschillig welk ander volk eenmaal het wonder komen, n.l. de geest, maar door het Marxisme heeft het geen Pinksterwonder beleefd, geen spraak verkregen, maar Babylonische verwarring en ijdelheid. En de proletarische professor, de proletarische advocaat en partijleider, dat is pas de caricatuur van de caricatuur, die Marxisme heet, het soort socialisme, dat zich voor wetenschap uitgeeft.

Wat leert nu de wetenschap van het Marxisme, wat beweert zij? Zij beweert de toekomst te kennen; zij matigt zich aan, een zo diep inzicht in de eeuwige wetten der ontwikkeling en de beslissende factoren der menselijke geschiedenis te hebben, dat zij weet, hoe het zal worden, hoe de geschiedenis verdergaat, wat er wordt uit onze toestanden, productie- en organisatievormen.

Nooit zijn waarde en betekenis der wetenschap dwazer miskend. Nooit heeft men op zulk een eerloze wijze de mensheid, en bovenal het ontrechte, geestelijk beroofde en achterlijke deel der mensheid, een lachspiegel voorgehouden.

Wij spreken nu nog niet eens van de inhoud dezer

wetenschap, van de z.g. gang der mensheid, die de Marxisten heten te hebben ontdekt. Wij willen nu nog slechts de grenzenloos zotte aanmatiging aantonen, bespotten en afwijzen, dat er een wetenschap bestaat, die bij machte zou zijn, uit de oorkonden van het verleden en de feiten van het heden met zekerheid de toekomst te onthullen, te berekenen, te bepalen.

Ik heb reeds gepoogd te vertellen, waar wij volgens mijn geloof, ik zou ook kunnen zeggen: bij mijn weten, vandaan komen — want ik vrees niet, ik hoop door ezels te worden misverstaan — waar wij volgens mijn innige overtuiging en mening heen gaan, moeten gaan, moeten willen gaan. Een moeten echter is datgene, wat ons niet in de vorm van een natuurwet, maar van een gebod is opgelegd. Want zeg ik daarmee, dat ik iets weet, in die zin, waarin men in de wiskunde met behulp van bekende grootheden een onbekende berekent? Zoals men in de meetkunde een probleem kan oplossen? Zoals men weet, dat de wet op de zwaartekracht, de wet van de slingerschommeling, de wet van het behoud van energie altijd geldt? Zoals ik de beweging van een vallend of neergeworpen lichaam kan berekenen, wanneer mij de voor de formule in aanmerking komende omstandigheden bekend zijn? Zoals ik weet, dat H_2O water is? Zoals wij de beweging van vele sterren berekenen, maans- en zonsverduisteringen kunnen voorspellen? Neen! Dat zijn allemaal wetenschappelijke onderzoeken en resultaten. Het zijn natuurwetten, omdat het wetten van onze geest zijn. Er is echter ook een natuurwet, een wet van onze geest, een deel van de grote wet van het behoud van energie, die luidt: wat wij van ons lichaam en ons leven zullen maken, wat de voortzetting van het bestaande, de voor ons liggende weg, de ontlading der energie, de uitwerking

onzer innerlijke gesteldheid is — dit alles heet toekomst — kan ons niet zijn gegeven in de vormen der wetenschap, d.w.z. der reeds aan de orde ondergeschikte en voltrokken feiten, doch slechts in de vormen van het tastende innerlijke gevoel, van innerlijke druk en begeerte en verlangen, die nauwkeurig in evenwicht worden gehouden door de schommelingen van ons uiterlijk bestaan; en dit alles heet: willen, moeten, voorvoelen met profetische kracht, visioen of dichterlijke schepping. Het punt, waarop wij staan is niet de uitkomst van een rekensom of een feitenreeks of, nog fraaier, van een ontwikkelingswet. Dit zou de wet van het behoud der energie tot een aanfluiting maken. Dit punt is de uitkomst van een avontuur. Weten betekent geleefd hebben, het verleden bezitten. Leven betekent leven; het wordende scheppen en doorlijden.

Daarmee is niet alleen gezegd, dat er geen wetenschap van de toekomst is; het betekent ook, dat wij slechts een levende kennis van het levende verleden hebben, maar geen dode wetenschap van iets dat dood terneerligt. De Marxisten en met hen alle ontwikkelingsethici, ontwikkelingspolitici, onverschillig of zij de theorie der catastrophale en schoksgewijze ontwikkeling aanhangen, zoals de voor-Darwinistische Marxisten, dan wel of zij een gelijkmatig evoluerende vooruitgang uit de langzame, geleidelijke opeenhoping van kleinigheden willen construeren, zoals de Darwinistische revisionisten, deze en alle vertegenwoordigers der ontwikkelingswetenschap moesten, wanneer zij de wetenschap niet met rust kunnen laten, eens wetenschappelijk onderzoeken, wat deze prachtige, als een groep tezaambehorende woorden werkelijk betekenen, welke waarheid van natuur en geest daarin tot uitdrukking komt, deze woorden: Ik weet, ik kan, ik mag, ik wil, het moet en ik zal. Zij zouden dan tevens

in wetenschappelijk opzicht bescheidener, in menselijk opzicht genietbaarder en in mannelijk opzicht ondernemender worden.

Geschiedenis en nationale economie zijn dus geen wetenschap. De in de geschiedenis werkzame krachten kunnen niet wetenschappelijk worden geformuleerd. Hun beoordeling zal steeds een schatting zijn, die al naar de aard van den mens, die haar verricht of ervan doordrongen wordt, meer of minder waard is — profetie of professoreng bazel; altijd zal zij een waardering zijn, die van ons wezen, ons karakter, ons leven, onze belangen afhangt. En bovendien, wanneer ons deze krachten even zeker bekend waren, als zij vormloos, schommelend, onbestemd en wisselend zijn, dan nog kennen wij de feiten voor het gebruik van zulke beginselen bijzonder slecht. Welke uiterlijke, een wetenschappelijke behandeling waardige feiten bezitten wij uit het oneindige verleden van mensheid en wereld. Velerlei, veel te veel heeft men op het karretje van deze z.g. wetenschap vervoerd en uitgeladen. Helaas is het slechts een mengelmoes van ruw en fragmentarisch door elkaar gesmeten puin uit een seconde van de z.g. mensen- en wereldgeschiedenis. Geen voorbeeld is kras genoeg, om te belichten hoe weinig wij weten. Eén geval is weliswaar, zoals de prachtige Goethe zegt, vaak duizenden waard en omvat deze; n.l. voor het genie en de intuïtie. Maar voor het gehele gebied der biologische wordings- en mensengeschiedenis bestaan geen gevallen, die voorbeelden van krachten of wetten zouden vormen, doch, om andermaal met Goethe te spreken, alleen de ervaringsmest van stofverzamelaars, Darwinisten en revisionisten en de dialectische mest der Marxisten. En juist daarom is het genie, dat één voorval uit de menselijke samenleving soms als prototype van duizenden voorvallen ziet, geen genie der wetenschap, maar een genie

der vormgeving en der daad. Levenskennis steekt daarin, maar geen wetenschap, op hoeveel waarachtige en grote wetenschap zij ook moge steunen.

En godlof, de wereld lof, dat het zo is! En natuurlijk dat het zo is! Waartoe nog leven, ware het nog mogelijk te leven, indien wij wisten, maar dan ook werkelijk wisten, alles wisten wat komt? Betekent leven dan niet: nieuw worden? Betekent leven dan niet: als de oude, de zekere, de zelfbewuste en in zichzelf rustende, als een in zichzelf gesloten wereld, als de Eeuwige voortschrijden naar het nieuwe, het onzekere, gene wereld, die wij niet zijn, het wederom eeuwige, van poort tot poort en van leger tot leger? Zijn wij dan lezers of toeschouwers of door welbekende machten naar het wederom bekende, van het oude tot het oude gedrevenen, als wij ons levenden noemen? Of zijn wij niet veeleer de schrijdende voet en de grijpende hand, de scheppende en niet de geschapene? En is voor ons de wereld niet iets vaags, onbekend en vormloos, iedere morgen, als wij ons uit de slaap verheffen, iets dat ons nieuw is geschonken, dat wij vormen en waarmee wij ons met het werktuig van ons innerlijk vereenzelvigen? O gij Marxisten, indien gij ook maar voor uw persoonlijk leven kracht en levensvreugde bezat, dan wildet en zoudt gij het leven niet tot een wetenschap willen maken! En hoe zoudt gij dat trouwens doen, indien gij wist, dat uw taak als socialisten zou zijn, de mensen tot vormen en gemeenten van verheugde arbeid, van verheugd samenleven te brengen!

Hij die nu, niet berustend of sceptisch of klagend, maar begrijpend en verheugd zegt: wij weten niets van de veelvoudigheden en onzegbaarheden van het voorbije en komende leven van mensen en volken, is iemand die voldoende trots en durf bezit, om meer dan velen het noodlot van duizenden eeuwen in zich

te weten, in zich te voelen, in zich te beleven. Ik bezit een beeld van dat wat is geweest, dus van dat wat wordende is; ik heb mijn gevoel omtrent onze bestemming en onze weg, en ik weet waarheen ik gaan, waarheen ik wijzen, waarheen ik leiden wil. Ik heb de wens, mijn inzicht, de gloed van mijn gevoel, de kracht van mijn wil, op velen, op enkelingen, op massa's over te dragen. Maar spreek ik in formules? Ben ik een journalist, die zich op leugenachtige wijze als wiskundige vermomt? Ben ik een rattenvanger, die de onmondige kinderen met de wetenschapsfluit naar de berg van waanzin en bedrog lokt? Ben ik een Marxist?

Neen. Maar ik zeg wat ik wel ben. Ik behoef niet te wachten, tot de anderen, de begoochelden, de Marxisten het mij zeggen. Gestudeerd, gevorst, verzameld heb ik zo goed als wie ook; en zo er een wetenschap der geschiedenis en der nationale economie bestond, dan zou ik hersens genoeg hebben, om haar te leren. Want eigenlijk zijt gij, Marxisten, toch koddige mensen, en het is verwonderlijk, dat gij u zelf niet verwondert. Immers, is het niet een oud en bekend feit, dat ook middelmatige hoofden de resultaten der bestaande wetenschappen in zich kunnen opnemen? Wat wilt gij dan met al uw strijden en polemiseren en agiteren, met al uw geëis en geonderhandel, met al uw overreden en argumenteren? Wanneer gij een wetenschap bezit, laat dan al die overbodige dingen, neemt de staf ter hand en onderricht ons, leert ons, laat ons de methoden kennen en vlijtig bestuderen, de operaties, de constructies, en doet eindelijk eens als ervarenen, als wetenden en absoluut verzekerden, wat uw Bebel als eerlijke dilettant heeft gepoogd: zeg ons eindelijk eens precies de feiten van de komende geschiedenis, van de toekomst!

Ik heb dus ook geleerd, niet gelijk gij, maar beter dan gij en toch zeg ik: het is geen wetenschap, wat

ik verkondig. Ieder onderzoeken, of zijn natuur, zijn innerlijk, hem naar dezelfde weg dringt, en eerst dan moet hij met mij gaan, maar dan moet hij het ook doen. Ik heb beter geleerd dan gij, omdat ik iets heb, wat u ontbreekt. Hoogmoed, wat men gewoonlijk zo noemt, heb ik niet in grotere mate dan gij; en ik zou de bescheiden, d.w.z. gepaste, mening, die ik omtrent mijzelf heb, voor mij houden, zoals het onder gelijkwaardigen behoort, als het niet noodzakelijk was te zeggen, wie een socialist is en wie er geen is. Want zij moeten worden weggejaagd, weggehoond, de koudbloedigen uit Nifelheim, die het socialisme hebben gemonopoliseerd, die het „kapitaal” bewaken, als eens de dwergen de Nibelungenschat. Het socialisme dient in handen te komen van de wettige erven, opdat het worde wat het is: een vreugde en een gejuich, een bouwen en een scheppen, een reeds ten einde gedroomde droom, die nu tot rijk en overschuimend leven moet worden gebracht. Daar echter de erven nog sluimeren en in verre landen van droom en vorming verblijven, en daar toch eindelijk iemand moet beginnen, zich in het bezit van de erfenis te stellen, moet ik het zijn, die de erven samenroept en zich als een van hen legitimeert.

Waar komt al dat wetenschapsbijgeloof der Marxisten vandaan? Zij willen de veelvoudige, versplinterde, verwarde afzonderlijkheden van verleden en heden vereenvoudigen tot één lijn, één orde, één eenheid. Ook zij hebben behoefte aan vereenvoudiging, eenheid, algemeenheid.

Zo zijn zij weer eens bij U aangekomen, heerlijk verlossend algemene en ene, dat voor het ware denken even nodig is als voor het ware leven, dat medeleven schept en gemeenschap en vereniging en verinniging, dat in het hoofd der denkenden de idee is en in het leven van alle levenden door alle rijken der natuur

heen de bond der bonden is: gij die met name heet: Geest!

U echter hebben zij niet en daarom vervangen zij U. Daaruit komt hun wanbegrip voort, het surrogaat-product van hun historisch vertoon en hun wetenschappelijke wetten. Zij kennen slechts één banspreuk, één vormkracht, één bindstof, die de verscheidenheden ordent, het uiteengespatte samenvoegt, slechts één beginsel, slechts één algemeenheid: de wetenschap. Weliswaar is wetenschap geest, ordening, eenheid en verbondenheid: daar waar zij wetenschap is. Waar zij echter zwendel en boerenbedrog is, waar de z.g. man der wetenschap slechts een vermomde journalist en een kennelijk veinzende hoofdartikelschrijver is, waar statistisch geformuleerd feitenmateriaal en dialectisch gemaskeerde philisttermeningen voor een soort hogere wetenschappelijke wiskunde en een onweerlegbare toekomstverklaring willen doorgaan: daar is deze z.g. wetenschap ongeest, geestelijke remming; een hinderenis, die eindelijk met kracht van argumenten en hoon, met zwavel en vuur moet worden vernietigd.

Gij kent de andere vormen van de geest niet en hebt daarom het mombakkes van den professor voor uw advocatengezicht gezet, daar gij geen werkelijke professoren zijt, die voor profeet willen spelen, zoals die andere professor, uw schutspatroon, de luit wilde bespelen, maar het niet kon.

Wij echter weten en hebben nu reeds vaak genoeg gezegd wat geest is: wij bezitten een algemeenheid, een samenvatting van de gang der mensheid van andere aard, van andere oorsprong dan gij, wij hebben onze kennis, gepaard met ons diepe wereldgevoel en onze sterke voorwaarts stuwende kracht: wij zijn — eerst echter, arme Marxisten, neemt een stoel, gaat zitten en houdt u vast; want er volgt iets verschrikkelijk aanmatigends, en tegelijkertijd wordt u iets ont-

nomen, wat gij mij zo van harte gaarne zelf voor de voeten zoudt hebben geworpen — —

wij zijn dichters; en de wetenschapszwendelaars, de Marxisten, de killen, de hollen, de geestlozen willen wij verjagen, opdat het dichtelijke zien, het scheppende, geconcentreerde vormen, de geestdrift en de profetie de plaats krijgen, waarop zij voortaan moeten handelen, scheppen en bouwen; in het leven, met menselijke lichamen, voor het samenleven, -werken en -dragen der groepen, der gemeenten, der volken.

Ja, waarlijk, tot rijke werkelijkheid zal uitbloeien datgene, wat reeds al te lang dichtelijke droom en melodie, verrukkende lijn en stralende kleurenpracht was: wij dichters willen uit het leven scheppen en wij zullen zien, wie de grootste en sterkste practicus is: gij, die beweert te weten en niets doet; of wij, die het levende beeld in ons dragen en het zekere gevoel en de scheppende wil; wij, die willen doen wat maar kan worden gedaan, willen doen zonder uitstel en onophoudelijk en onwankelbaar; wij, die de mensen, die met ons zijn, tot een wig willen maken, die voorwaarts dringt, handelend, bouwend, bevrijdend; onophoudelijk, over uw hoofden, met kracht van spot en argumenten en woede; over nog dikkere domkoppen heen, met kracht van aanval en strijd. Wij vormen geen wetenschap en geen partij, wij vormen nog minder een geestelijke bond, zoals gij die opvat, want als gij daarvan spreekt, denkt gij aan datgene wat gij voorlichting noemt, en wat wij halve ontwikkeling en tractatenvoer noemen. De geest, die ons draagt, is de essentie van het leven en schept werkelijkheid en daadkracht. Deze geest heet met een ander woord: bond; en het gedicht, dat wij in schoonheid willen opbouwen, is de practijk, is het socialisme, is de bond der werkende mensen.

Nu zien wij duidelijk, tastbaar voor ons, waarom de

Marxisten met hun roemruchte geschiedbeschouwing, die zij de materialistische noemen, de geest hebben uitgeschakeld. Op deze plaats kunnen wij dit beter verklaren, dan andere voortreffelijke bestrijders van het Marxisme dat zouden kunnen. De Marxisten hebben in hun verklaringen en opvattingen uit zeer natuurlijke, ja inderdaad uit werkelijk materiële oorzaken de geest uitgeschakeld: n.l. omdat zij er geen hebben.

Maar als nu dit tenminste waar was: dat hun manier van geschiedschrijving materialistisch mag worden genoemd. Dat zou een lofwaardige, zelfs een geweldige prestatie zijn, welker volbrenger het echter niet zonder eigen geest zou kunnen stellen: de poging te doen, het geheel der menselijke geschiedenis te verklaren, louter in de vorm van fysische gebeurtenissen, van lichamelijk-noodzakelijke processen, van een oneindige wisselwerking tussen de materiële veranderingen in de overige wereld en de fysiologische processen der menselijke lichamen. Dit zou weliswaar, om redenen, die ik al heb genoemd, geen op wetten gebouwde wetenschap kunnen zijn; slechts een scherpzinnige en bijna fantastische schets daarvan zou het kunnen worden. Maar het zou iets zijn, waaraan iemand reeds bijna zijn leven zou kunnen wijden, en misschien verschijnt er eens iemand, die dat doet, al deed hij het slechts om het recht, de grondslag en de woorden te vinden, met behulp waarvan dit starre bouwsel vloeibaar en geheel tot beeld kan worden gemaakt en de grote ommekeer kan plaats vinden: n.l. de gehele menselijke geschiedenis als psychisch totaal-gebeuren, als de uitwisseling van geestelijke stromingen te beschrijven. Want wie in staat is, zo tot de uiterste consequenties van het materialisme door te dringen, weet, dat het slechts de keerzijde van het idealisme is. Wie zulk een waar-

lijk materialist is, kan slechts uit de school van Spinoza stammen. Maar genoeg hierover. Wat begrijpen de Marxisten daarvan? De Marxisten, die als men Spinoza noemt, alleen aan de caricatuur denken, die de Marxistische en Darwinistisch-monistische tractatenknutselaars van Spinoza hebben gemaakt.

Genoeg hierover. Hier dient slechts te worden gezegd, dat wat de Marxisten materialistische geschiedbeschouwing noemen, niet het geringste met een werkelijk verstandig opgevat materialisme te maken heeft. Per slot van rekening zouden zij het als een tegenspraak beschouwen, het materialisme verstandig op te vatten en daarin zouden zij niet eens ongelijk hebben. Desnoods mag de geschiedbeschouwing, die zij verkondigen, economistisch heten; haar ware naam is, zoals gezegd, geestloze geschiedbeschouwing.

Zij beweren n.l. tot de ontdekking te zijn gekomen, dat de politieke toestanden, de godsdiensten, alle geestelijke stromingen, hun eigen leer en al hun ageren en politiseren natuurlijk niet uitgezonderd, slechts de ideologische bovenbouw vormen, een soort bijkomstige dubbelganger van de economische toestanden en maatschappelijke instellingen en processen. Hoeveel factoren van geestelijke en psychische aard onontwarbaar zijn verbonden met wat zij economisch en maatschappelijk noemen, dat het economische leven slechts een nietig onderdeel van het maatschappelijk leven vormt en dat dit niet van de grote en kleine geestelijke constructies en bewegingen van de samenleving kan worden gescheiden, deert deze oppervlakkigen slechts weinig, wier uitingen alle daardoor worden gekenmerkt, dat zij vloeiend spreken en maar raak kletsen, dat zij nooit de behoefte hebben gevoeld, hun eigen woorden tot op de bodem te peilen. Hadden zij dit gedaan, dan waren zij tot een ijzig

stilzwijgen vervallen; zij zouden in hun eigen tegen-
spraken en onverenigbaarheden zijn gestikt.

Dit innerlijk tegenstrijdige misbruik van woorden heeft desondanks de Marxisten gehinderd, maar slechts in zoverre als onnauwkeurige mensen zich laten hinderen: de enen verzoenen zich met de tegenstrijdigheid door de ene verkeerdheid en halfheid, en de anderen door een andere verminking en verdraaiing. Zo ontstonden er bij hen verschillende stromingen en zijn er allerlei spanningen en splitsingen geweest: de enen concluderen uit de leer, dat het Marxisme een apolitieke en bijna anti-politieke houding verkondigt, daar immers de politiek slechts het bijna irrelevante spiegelbeeld der economie is; het komt niet op politiek, wetgeving en staatsvormen aan, maar op economische vormen en economische strijd (maar ook deze strijd is natuurlijk in de zuivere leer binnengesmokkeld; want een strijd, ook een economische, is een bij uitstek geestelijke aangelegenheid en met alle geestesleven eng vergroeid; maar genoeg daarvan, want, zoals gezegd, wie een stelling van het Marxisme grondig onderzoekt, stoot altijd op de onmogelijkheid en het compromis en de contrabande); de anderen willen desniettegenstaande met behulp van de politiek de economie beïnvloeden en voegen aan de compromissen, uitvluchten en moeizame lapwerkjes met de werkelijkheid, die er zo volkomen anders uitziet dan hun professoraal uitbroedsel op het papier, voegen aan deze constructies, die zij allen moeten maken, nog een paar nieuwe toe. Het is niet belangrijk en wij houden ons met deze strijdsvragen niet langer op. Laten de politieke Marxisten met hun broeders, de syndicalisten of de onlangs door een afschuwelijke misbruik van twee edele namen ontstane anarcho-syndicalisten ze maar uitvechten.

Want de hele leer is fout en houdt geen steek. Als

waar en kostbaar blijft slechts de raad over, die, in Engeland en elders, reeds lang voor Marx is verkondigd: dat men bij de beschouwing der menselijke gebeurtenissen de eminente betekenis der economische en maatschappelijke toestanden en ontwikkelingen niet mag miskennen. Dit advies ontstond bij de grote beweging, die men de ontdekking der maatschappij in tegenstelling tot de staat moest noemen, een ontdekking, die een der eerste en gewichtigste schreden naar de vrijheid, de cultuur, de verbondenheid, het volk, het socialisme is. Zeer zegenrijke en stuwende krachten schuilen in de grote geschriften der politieke economen, der schitterende publicisten der achttiende, der eerste socialisten van de negentiende eeuw. Het Marxisme heeft daarvan echter een caricatuur, een vervalsing, een knoeiboel gemaakt. De z.g. wetenschap, die de Marxisten ervan hebben gemaakt, is in haar feitelijke uitwerking een povere en toch noodlottige poging (want iets, dat als wetenschap wordt aangeprezen, kan nooit zo onnozel zijn, dat het niet, hoe demagogisch of ook maar populair uitgedost, ontwikkelde en onontwikkelde massa's en niet in de laatste plaats universiteitsprofessoren verschalkt), het Marxisme nu tracht de stroom, die zich van de staat en dus van de wancultuur afscheidt tot verbonden van vrijwilligheid en gemeenschappelijke geest, de stroom die de maatschappij der maatschappijen op haar golven draagt, weer terug te dringen naar de staat en naar de ongeest van alle instellingen onzer samenleving en deze stroom bovendien aan de belangen van eierzuchtige politicasters dienstbaar te maken.

Dit moeten wij nog nader bezien. Want wij hebben pas twee vellen van de Marxistische ui afgeschild. Wij moeten nog meer tot de kern doordringen, al zouden wij er ook tranen van in de ogen krijgen. Wij

moeten het wangedrocht verder ontleden en ik be-
loof u, dat het altijd wel wat proesten en niezen en
een daverend gelach zal opleveren. Wij hebben gezien
wat de wetenschap en het materialisme der Marxisten
waard zijn. Hoe staat het nu met het historisch ver-
loop van verleden, heden en toekomst, dat zij hebben
ontdekt, pardon, dat uit de materiële werkelijkheid
in hun geestelijke bovenbouw, waarschijnlijk in hun
cartesiaanse pijnappelklier is gedrongen?

Wij zijn nu bij het punt gekomen, waar de pro-
fessor, die leven in schijnwetenschap, menselijke
lichamen in papier verandert, zich als een heel ander
soort professor met heel andere transformatiekunsten
ontpopt. Als professor dienen zich immers doorgaans
ook de kunstenmakers, tovenaars, goochelaars aan,
die hun vingervlugheid en welbespraaktheid op ker-
missen ten toon spreiden. De beroemdste, de be-
slissende hoofdstukken van Karl Marx hebben mij
steeds aan dit soort goochelprofessoren herinnerd.
„Een — twee — drie — zonder enig bedrog.”

Volgens Karl Marx is de ontwikkelingsgang van
onze volken van de Middeleeuwen via het heden naar
de toekomst, een gang, die zich „met de noodwendig-
heid van een natuurlijk proces” (volgens de Engelse
tekst, die nog duidelijker is: met de noodwendigheid
van een natuurwet), overigens met toenemende snel-
heid, moet voltrekken, als volgt: in het eerste sta-
dium, het onbelangrijke, stumperige, dat slechts mid-
delmatige mensen, kleine burgers en dergelijke po-
vere typen kent, hebben zeer velen een zeer klein
bezit. Nu komt de tweede phase, de opvlucht naar de
vooruitgang, het eerste ontwikkelingsproces, de weg
tot het socialisme: kapitalisme genaamd. Nu ziet de
wereld er al heel anders uit: enkelen hebben zeer
grote bezittingen, de massa heeft niets. De overgang
tot deze phase was moeilijk en vond niet zonder ge-

weld en afschuwelijkheden plaats. In deze phase nadert men langs de goed geoliede sporen der ontwikkeling steeds dichter en gemakkelijker het beloofde land: godlof worden steeds meer massa's geproletariseerd, godlof zijn er steeds minder kapitalisten, zij stoten elkaar wederzijds uit hun bezit, tot nog slechts massa's van proletariërs, talrijk als het zand der zee, tegenover enkele vereenzaamde reusachtige ondernemers staan. En nu is de sprong naar de derde phase, het tweede ontwikkelingsproces, de laatste schrede naar het socialisme nog maar kinderspel: „het uur van het kapitalistische privaatbezit slaat.” Binnen het kapitalisme is men, zegt Karl Marx, tot „centralisatie der productiemiddelen” en tot „vergemeenschappelijking van de arbeid” gekomen. Hij noemt dat een productiestelsel, „dat onder het kapitaal-monopolie is opgebloeid”, zoals hij trouwens steeds gemakkelijk dichterlijke allures aanneemt, wanneer hij de laatste schoonheden van het kapitalisme, onmiddellijk voor het omslaat in socialisme, bezingt. Nu is het dus zover: „de kapitalistische productiewijze brengt met de noodwendigheid van een natuurlijk proces haar eigen ontkenning voort”: het socialisme. Want de „coöperatie” en „het gemeenschappelijk grondbezit” zijn, zegt Karl Marx, reeds een „verworvenheid der kapitalistische aera”. De grote, ontzaglijke, schier ontelbare mensenmassa's, de geproletariseerden, hoeven werkelijk bijna niets meer voor het socialisme te doen. Ze moeten slechts wachten tot het zover is.

Want nietwaar? Zover zijn wij toch nog lang niet, gij heren van de wetenschap, dat het kapitalisme ons de coöperatie en het gemeenschappelijke grondbezit en de productiemiddelen zou hebben gebracht? Wat gemeenschappelijk bezit wil zeggen, is ten minste toch in zoverre duidelijk, hoeveel verschillende vormen van

gemeenschappelijk bezit er ook kunnen zijn, dat het iets anders dan overweldiging, privilege, privaatbezit moet zijn? Is van dit gemeenschappelijk bezit, dat reeds in de aera van het kapitalisme moet komen, dat reeds de grootste overeenkomst met het socialisme moet hebben, nu al iets te merken? Ja of neen? Wij zouden n.l. zo heel graag weten hoe lang dat natuurproces nog kan duren. Voor de dag, alstublieft, met uw wetenschap!

Maar wie weet, wie weet! Misschien heeft Karl Marx toch in het midden van de negentiende eeuw de sporen of zelfs een duidelijk begin van een gemeenschappelijk bezit van grond en productiemiddelen uit het kapitaal-monopolie zien ontstaan. Want wat coöperatie betreft, is de zaak bij nauwkeuriger beschouwing niet voor tweeërlei uitleg vatbaar. Voor mij althans betekent coöperatie samenwerking en gemeenschappelijke arbeid, en als men niet een dwaas is, die het gemeenschappelijke trekken van een koe en een paard voor een ploeg, of de naar gelang van werkplaats of arbeidsverdeling gemeenschappelijke arbeid van negerslaven op een katoenplantage of een suikerrietveld coöperatie en gemeenschappelijke arbeid noemt — — maar wat overkomt mij? Zulk een dwaas is immers Karl Marx! Wat toekomst! Wat verdere ontwikkeling van het kapitalisme! De snuggere geleerde hield zich bij het heden. De arbeidsvorm, die hij in het kapitalistische bedrijf van zijn tijd heeft aanschouwd, het fabriekssysteem, de arbeid van duizenden in een kleine ruimte, de omschakeling van den arbeider in overeenstemming met de producerende machines en de daaruit voortvloeiende vèrgaande arbeidsverdeling bij de vervaardiging der goederen voor de kapitalistische wereldmarkt — dat heeft Karl Marx de coöperatie genoemd, die een element van het socialisme zou zijn. Immers, hij zegt zonder enige

aarzeling, dat het kapitalisme „feitelijk reeds op een gemeenschappelijk productiestelsel” berust!

Inderdaad, men komt tegen deze klinkklare onzin in verzet, maar dit is absoluut de ware mening van Karl Marx: het kapitalisme ontwikkelt geheel en al het socialisme van binnen uit, het socialistische productiesysteem „ontbloeit” uit het kapitalisme: reeds hebben wij coöperatie, reeds zijn wij althans op weg naar gemeenschappelijk bezit van grond en productiemiddelen: ten slotte behoeven wij alleen nog de paar overgebleven bezitters te verjagen. Al het overige is uit het kapitalisme ontbloeid. Want het kapitalisme, dat is de vooruitgang, dat is de maatschappij, dat is eigenlijk al het socialisme. De ware vijand zijn „de middenstanden, de kleine industrieel, de kleine koopman, de ambachtsman, de boer.” Want dezen werken zelf en hebben ten hoogste een paar helpers en leerlingen, dat is het knoei-, het lilliputbedrijf. Het kapitalisme echter is de uniformiteit, de arbeid van duizenden op één plaats, de arbeid voor de wereldmarkt, en dat is de gemeenschappelijke productie en het socialisme.

Dat is de ware leer van Karl Marx: als het kapitalisme volkomen over de restanten der Middeleeuwen heeft gezegevierd, is de vooruitgang bezegeld en het socialisme zo goed als gereed.

Is het niet van symbolische waarde, dat het hoofdwerk van het Marxisme, de Bijbel van dit soort socialisme Het Kapitaal heet? Tegenover dit kapitaal-socialisme stellen wij ons socialisme en zeggen: het socialisme, de cultuur en de verbondenheid, de rechtvaardige uitwisseling en de blijde arbeid, de gemeenschap der gemeenschappen kan pas komen, indien een geest ontwaakt, zoals de christelijke tijd en de voorchristelijke tijd der Germaanse volken een geest hebben gekend, en indien deze geest de wancultuur, de

ontbinding en de neergang, die economisch gesproken kapitalisme heet, overwint.

Zo staan zij nu in volle scherpte tegenover elkaar. Daar Marxisme — hier socialisme!

Marxisme — de geesteloosheid, de papieren bloesem aan de beminde doornstruik van het kapitalisme.

Socialisme — het nieuwe, dat zich tegen de verwording; de cultuur, die zich tegen de vereniging van ongeest, ellende en geweld, tegen de moderne staat en het moderne kapitalisme verheft.

En nu zal men kunnen begrijpen, wat ik dit niet minder moderne verschijnsel, het Marxisme, in het gezicht wil zeggen: dat het de pest van onze tijd en de vloek van de socialistische beweging is. Nu moet nog duidelijker worden gezegd, dat het zo is, waarom het zo is, waarom het socialisme slechts in dodelijke vijandschap jegens het Marxisme kan ontstaan.

Want het Marxisme is vóór alles de philister. De philister, die geringschattend op al het voorbije neerziet, die datgene het heden of het begin van de toekomst noemt, waar hij zich thuisvoelt, die aan de vooruitgang gelooft, die 1908 beter bevalt dan 1907, die van ieder 1909 iets heel bizonders, van zoiets vers als 1920 echter reeds bijna een wonder en een beslissing verwacht.

Het Marxisme is de philister en daarom de vriend van het massale en brede. Zoiets als een Middeleeuwse stedelijke republiek of een dorpsmark of een Russische Mir of een Zwitserse Allmend of een communistische kolonie kan voor hem niet de minste gelijkenis met socialisme hebben; maar een brede, gecentraliseerde staat lijkt al enigszins op zijn toekomststaat. Wijst men hem een land in een tijd, waar het den kleinen boeren goed gaat, waar een hoogstaand handwerk bloeit, waar weinig ellende is, dan haalt hij verachtelijk de neus op. En geen grotere smaad

meenden Karl Marx en zijn nakomelingen den grootsten aller socialisten, Proudhon, te kunnen aandoen, dan hem een kleinburgerlijke en boerse socialist te noemen, wat absoluut geen verkeerde beoordeling en zeer zeker geen smaad was, omdat juist Proudhon den mensen van zijn volk en zijn tijd, voornamelijk kleine boeren en handwerkers, voortreffelijk heeft aange-toond, hoe zij dadelijk, zonder eerst de fraaie vooruitgang van het grootkapitalisme af te wachten, tot het socialisme hadden kunnen komen. Dit nu is voor hen, die in ontwikkeling geloven, niet om aan te horen: dat men van een mogelijkheid spreekt, die heeft bestaan en toch geen werkelijkheid is geworden. En de Marxisten en de door hen besmetten kunnen daarom niet horen, dat men van een socialisme spreekt, dat vóór de verdere neergang, die zij de opwaartse beweging van het gezegende kapitalisme noemen, mogelijk was geweest. Wij echter scheiden niet een sprookjesachtige ontwikkeling en maatschappelijke processen van dat wat mensen willen, doen, hadden kunnen willen en hadden kunnen doen. Wij weten, dat de determinatie en de noodwendigheid van alle geschieden en dus ook van willen en doen zonder meer, zonder uitzondering geldigheid bezit: maar men kan steeds pas achteraf constateren, wanneer er een werkelijkheid is, dat zij dus een noodwendigheid is; wanneer iets niet gebeurde, dat het dus niet mogelijk was, omdat b.v. de mensen, op wie met het volste recht een beroep werd gedaan en die met de grootste aandrang tot verstand werden opgeroepen, niet wilden en niet verstandig konden zijn. Aha! zullen de Marxisten zegevierend zeggen, Karl Marx heeft immers vooruit gezegd, dat daartoe geen mogelijkheid was. Inderdaad, antwoorden wij, en daarom is hij er mede schuldig aan, dat het niet zover is gekomen; daarom is hij destijds en later nog veel meer een van

de tegenwerkende krachten en schuldigen geweest. Want voor ons bestaat de geschiedenis der mensheid niet uit anonieme processen en niet louter uit de opeenhoping van vele kleine massa-gebeurtenissen en massa-verzuimen; voor ons zijn de dragers der geschiedenis personen en voor ons zijn er ook schuldigen. Geloof men soms, dat Proudhon, zoals iedere profeet, zoals iedere Johannes, niet sterker dan één van de onaandoenlijke wetenschappelijke toeschouwers vaak in grote uren een gevoel van onmacht heeft gekend om zijn mensen tot dat te brengen, wat hij als de schoonste en natuurlijkste mogelijkheid voor zich zag? Wie meent, dat het geloof in de vervulling behoort bij hun grote daden, hun visionnair gebaren, hun onstuimig scheppen, die kent de apostelen en leiders der mensheid slecht. Het geloof aan hun heilige waarheid behoort bij hen en de wanhoop aan den mens en het gevoel der onmogelijkheid! Wanneer over de mensheid iets groots, iets overweldigends, een ommekeer, een vernieuwing is gekomen, dan is het het onmogelijke en ongeloofelijke, dat is juist het natuurlijke, geweest, wat de wending heeft gebracht.

Maar het Marxisme is de philister en daarom wijst het steeds vol hoon en leedvermaak op fouten en vergeefse pogingen en heeft zulk een kinderlijke angst voor de nederlaag. Voor niets toont het een hartgrondiger verachting, dan voor dat wat het experimenten of mislukte stichtingen noemt. Schande en een teken van smadelijke teruggang, in 't bijzonder van het Duitse volk, dat zulk een vrees voor idealisme, dweperij en heroïsme zeer slecht past, dat zulke jammerlijke wezens de leiders van zijn geknechten moeten zijn. Maar de Marxisten zijn voor de arme massa's precies hetzelfde, wat de nationale bluffers sinds 1870 voor de zatte volkslagen zijn: succesaanbidders. Wij stoten hier op een andere, een

meer toepasselijke zin van de aanduiding „materialistische geschiedbeschouwing”. Ja, materialisten in de gewone, grove, populaire zin van het woord zijn de Marxisten, en zij waren precies zoals de nationale pummels er op uit, het idealisme te disqualificeren en uit te werpen. Wat de nationale bourgeois van den Duitsen student heeft gemaakt, hebben de Marxisten van brede lagen van het proletariaat gemaakt: lafhartige mensjes zonder jeugd, zonder onstuimigheid, zonder durf, zonder experimenteerzucht, zonder ontevredenheid, zonder ketterij, zonder oorspronkelijkheid en eigen aard. Dat alles echter hebben wij nodig, wij hebben proefnemingen nodig, wij hebben de tocht der duizend naar Sicilië nodig, wij hebben deze prachtige Garibaldinaturen nodig, en wij hebben misslag op misslag nodig en de taaie natuur, die zich niet, die zich door niets laat afschrikken, die vasthoudt en uithoudt en steeds weer begint, tot het gelukt, tot wij er door zijn, tot wij onoverwinnelijk zijn. Wie het gevaar der nederlaag, der vereenzaming, van de terugslag niet aanvaardt, zal nooit overwinnen. O gij Marxisten, ik weet hoe onaangenaam u dit alles in de oren klinkt, u die niets méér vreest dan wat gij nekslagen noemt. Het woord behoort tot uw speciale taalschat en misschien terecht, omdat gij den vijand meer de nek toont dan het voorhoofd. Ik weet hoe diep gij haat, welk een afkeer uw dorre studeerkamergeest heeft van zulke vlammeende naturen als Proudhon op het gebied van de opbouw, Bakoenin of Garibaldi op het gebied van de afbraak en de strijd, zoals al het Romaanse, al het Keltische, alles wat naar frisse lucht en onstuimigheid en initiatief zweemt, u rechtstreeks pijnlijk aandoet. Gij hebt u genoeg uitgesloofd om alle vrijheid, al het persoonlijke, alle jeugd, alles wat gij domheden noemt, uit de partij, uit de beweging, uit de massa's te bannen. Waarlijk, de

zaak van het socialisme en van ons volk zou er beter voorstaan, indien wij inplaats van de systematische domheid, die gij uw wetenschap noemt, de vurigheidheden der verhitten en bruisenden en overschuimenden hadden, die gij niet kunt uitstaan. Ja, wij willen ondernemen wat gij experimenten noemt, wij willen proberen, wij willen met de volle inzet van ons hart scheppen en doen, en wij willen, als het niet anders kan, zo lang schipbreuk lijden en nederlagen verduren tot de zege aan ons is en wij land zien. Asgrauwe, slaapmutsachtige philisters zijn over u, volk. Waar zijn de Columbus-naturen, die liever met een gebrekkig schip en op goed geluk zee kiezen dan de ontwikkeling af te wachten? Waar zijn de jongen, de monterers, zegepralenden, roden, die om deze grijsaards kunnen lachen? Ongaarne horen de Marxisten zulke woorden, zulke aanvallen, die zij terugvallen noemen, zulke dweperijen en onwetenschappelijkheden. Ik weet het, en juist daarom doet het mij zo goed, dat ik hun ook dit nog heb gezegd. Goed en steekhoudend zijn de argumenten, die ik tegen hen aanvoer, maar wanneer ik hen, inplaats hen met argumenten te weerleggen, met hoon en spot doodergerde, zou het mij ook wel zijn.

De philister Marxist is dus veel te schrander, veel te bezonnen, veel te voorzichtig, om ooit op de inval te zijn gekomen, wanneer het kapitalisme reeds in volle ontwikkeling is, zoals ten tijde der Februari-revolutie in Frankrijk het geval was, de poging te doen, het door socialistische organisatie de weg te versperren, precies zo als hij de vormen van levende gemeenschap uit de Middeleeuwen, die men in Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, in Rusland vooral door eeuwen van neergang heeft bewaard, liever ombrengen en in het kapitalisme verzuipen zou dan erkennen, dat daarin de kiemen en levenskristallen ook van de

komende socialistische cultuur schuilen. Maar toont men hem b.v. de economische toestanden van Engeland uit het midden van de negentiende eeuw, met hun bandeloos fabrieksstelsel, met de verdorring van het land, met de uniformering der massa's en der ellende, met hun produceren voor de wereldmarkt inplaats voor werkelijke behoeften, dan ontdekt hij daarin gemeenschappelijke productie, coöperatie, begin van het gemeenschappelijk eigendom: hij voelt zich wel.

De echte Marxist, indien hij nog niet wankelmoedig is geworden en tot concessies bereid (heden ten dage doen deze zwakkelingen allang allerlei concessies), wil absoluut niets weten van boerengenootschappen, van credietgenootschappen, van arbeidersgenootschappen, zelfs als zij tot grootse instellingen zijn uitgegroeid: hem imponeren eerder kapitalistische warenhuizen, waarin zoveel organisatietalent is belichaamd voor onproductieve zaken, voor roof en overweldiging, voor de verkoop van rommel en smeerlapperij. Maar heeft zich trouwens ooit een Marxist om deze grote, beslissende vraag bekommerd: *wat* voor de wereldmarkt geproduceerd, *wat* aan de consumenten gesleten wordt? Nooit dringen zij dieper door dan de uiterlijke, bijkomstige, oppervlakkige vormen der kapitalistische productie, die zij gemeenschappelijke productie noemen, waarvan nu nog sprake zal zijn.

Het Marxisme is de philister, en de philister kent niets belangrijkers, niets prachtigers, niets wat hem heiliger is dan de techniek en haar vorderingen. Plaats een philister voor Jezus, die in zijn rijkdom, in de vrijgevigheid van zijn onuitputtelijke natuur behalve dat wat hij bovendien voor de geest en het leven betekent, ook een ontzaglijke socialist is, plaats een philister voor den levenden Jezus aan het kruis en voor een nieuwe machine tot voortbewegen van men-

sen of dingen: hij zal, als hij eerlijk en geen huichelaar is, het gekruisigde mensenkind een volmaakt nutteloze en overbodige verschijning vinden en achter de machine aanlopen.

En toch! hoeveel meer beweging heeft deze stille, duldende, lijdende grootheid veroorzaakt dan alle bewegingsmachinerieën van deze tijd.

En toch! waar zouden alle bewegingsmachinerieën van onze tijd zijn zonder deze stille, duldende, lijdende grootheid aan het kruis der mensheid.

Ook dit moest hier worden gezegd, ofschoon slechts zij het zullen begrijpen, die het reeds wisten.

Hieruit nu, waar wij de grenzenloze verering van de vooruitgangsaanbidder voor de techniek zien, leren wij de afkomst van dit Marxisme kennen. De vader van het Marxisme is niet de studie der geschiedenis, is evenmin Hegel, noch Smith noch Ricardo noch een van de socialisten voor Marx, is ook geen revolutionnair-democratische tijdsgesteldheid, is nog minder de wil en het verlangen naar cultuur en schoonheid onder de mensen. De vader van het Marxisme is de stoom.

Oude wijven voorspellen uit koffiedik. Karl Marx voorspelde uit stoom.

Wat Marx n.l. voor gelijkenis met socialisme hield, voor de onmiddellijke voorfase van het socialisme, was niets dan de organisatie van het productiebedrijf, die door de technische eisen van de stoommachine binnen het kapitalisme werd veroorzaakt.

Hier ontmoetten elkaar dus twee geheel verschillende vormen van centralisatie: de economische centralisatie van het kapitalisme: de rijke, die zoveel mogelijk geld, zoveel mogelijk arbeid naar zichzelf als centrum doet toestromen; en de technische centralisatie van het bedrijf: de stoommachine, die de producerende machines en de producerende mensen bij

zichzelf, het energiecentrum, in de nabijheid moet hebben en daarom de grote fabrieksbedrijven en de geraffineerde arbeidsverdeling heeft geschapen. De economische centralisatie van het kapitalisme heeft op zichzelf — bijzondere gevallen uitgezonderd — absoluut geen centralisatie van het technische bedrijf nodig. Overal waar de menselijke arbeidskracht of de eenvoudige, met hand of voet bediende machines goedkoper zijn dan het gebruik der stoommachine, geeft de kapitalist de voorkeur aan de ver in het land, over dorpen en gehuchten verspreide huisindustrie boven de fabriek. De technische eisen van de stoommachine waren het dus, die de grote fabriekskazernes en de grote steden vol met fabrieks- en huurkazernes hebben geschapen.

Deze beide voorlopig gescheiden en volkomen verschillende centralisatievormen hebben zich later natuurlijk verenigd en wederzijds de sterkste invloed op elkander uitgeoefend. Het kapitalisme heeft door de stoommachine ontzaglijk snelle vorderingen gemaakt: en anderzijds verhindert het kapitalisme — dat nu eenmaal zijn technisch centraliserende instellingen en gewoonten heeft, dat vóór alles de arbeiders van het platteland heeft weggezogen en meer en meer wegzuigt — het verhindert de elektrische overbrenging van stoom- en waterkracht, die naar haar aard decentraliserend moest werken, deze werking in die mate uit te oefenen, waarin dit anders het geval zou zijn; al kan men niet ontkennen, dat deze elektrische overbrenging van kracht zowel kapitalistische uitpersing van kleine, van elkaar gescheiden fabriekjes heeft veroorzaakt, zoals b.v. in de messenindustrie van Solingen, alsook de kleine industrie en de handenarbeid reeds nu in verheugende mate heeft bevorderd en in de toekomst nog meer bevorderen en opnieuw wekken zal. Hier ligt voor de gemeenschappelijke aanschaf-

ving van energie en motoren nog een ruim terrein.

Deze vereniging nu van technische en kapitaalscentralisatie heeft verdere kapitalistische centralisaties ten gevolge gehad of zeer bevorderd: centralisaties van handel, van bankwezen, van groot- en kleinhandelszaken, van transportondernemingen enz.

En nog een derde soort centralisatie is, in hoofdzaak onafhankelijk van de beide andere, in onze tijd tot bloei gekomen: de centralisatie van de staat, van de bureaucratie, van het militarisme. En zo zijn naast de fabrieks- en de huurkazernes nog andere kazernes in de grote steden verrezen: de kazernes der bureaucraten, publieke huizen met honderden kleine kamers, in elk waarvan een, twee of drie groene tafels, en achter elke groene tafel een, twee of drie geeuwende ondergeschikte ambtenaren met de pen achter het oor en het ontbijt in de hand; en de kazernes der soldaten, waar duizenden krachtige jongemannen zich aan nutteloze sport — sport kan slechts de ontspanning na nuttige arbeid zijn — en daarmee aan de verveling en aan allerlei geslachtelijke verkeerdheden en onreinheden moeten overgeven.

En bij zoveel wancultuur, opeenhoping van mensen, losscheuring van de aarde en de cultuur, bij zoveel arbeidsverspilling, overbelasting met improductieve arbeid en geluier, bij zoveel zinneloosheid en ellende, die al deze vormen van centralisme met zich meebrengen, worden natuurlijk de overige kazernes van onze tijd steeds talrijker en omvangrijker: de werkhuizen, de gevangenissen en tuchthuizen en de bordelen, waarin de prostituées zijn gekazerneerd.

Het is waar en men moet het den Marxisten, als zij zich tegen de bewering verzetten, dat hun leer slechts een product van de technische bedrijfscentralisatie is, toegeven: al deze vormen van het dorre, misvormende, uniformerende, vernauwende en onderdrukkende cen-

tralisme hebben het Marxisme tot op zekere hoogte als voorbeeld gediend, hebben op zijn ontstaan, ontwikkeling en verbreiding invloed geoefend. Niet vergeefs keren Engelsen, Romaanse volken, Zwitsers en Zuid-Duitsers zich meer en meer tegen het Marxisme, als tegen iets, dat wanhopig lijkt op het militaire en bureaucratische systeem. Niet vergeefs vindt men echte, geheide Marxisten heden ten dage bijna alleen nog in de landen van den dril-sergeant, den beambte en den tsjinownik: in Pruisen en Rusland. Niet vergeefs vindt men de discipline en de daarvan onafscheidelijke grofheid en drilzucht nergens zo duidelijk, hoort men ook het woord „discipline” nergens zo vaak als in het Pruisische leger en in de Duits-Pruisische sociaal-democratie. Maar desondanks: geen van deze centralisaties is van die aard, dat daaruit een product zou kunnen voortkomen, dat men met recht socialisme zou durven noemen, behalve de technische centralisatie van de stoom.

Nooit zal het socialisme uit het kapitalisme „ontbloeien”, gelijk de pseudo-dichter Marx zo lyrisch heeft gezongen. Maar zijn leer en zijn partij, het Marxisme en de sociaal-democratie zijn uit de stoomkracht ontstaan.

Zie toe, hoe de arbeiders en handwerkers en de boerenzonen en -dochters van het land wegtrekken, hoe in hun plaats legers van gelegenheids- en oogstarbeiders komen! Zie toe, hoe 's morgens duizenden en nog eens duizenden de fabrieken binnentrekken en hoe zij 's avonds weer worden uitgespuwd!

„Gelijke arbeidswang voor allen, oprichting van industriële legers, in 't bijzonder voor de landbouw”, hebben Marx en Engels reeds in het Communistisch Manifest gezegd; maar niet als beschrijving en voorspelling der komende heerlijkheden van het kapitalisme, maar als een der maatregelen, die zij „voor de

verst ontwikkelde landen'' als begin van hun socialisme voorstelden. Het is waar: dit soort socialisme ontstaat uit de ongestoorde ontwikkeling van het kapitalisme!

Voegt men hieraan nog toe de kapitalistische concentratie, die de indruk wekte, dat het aantal der kapitalistische personen en het vermogen steeds geringer werd, voegt men verder hieraan toe het voorbeeld van de staatsalmacht in de gecentraliseerde staat van onze tijd, voegt men hieraan ten slotte nog toe de steeds voortgaande vervolmaking der arbeidsmachines, de nog steeds voortschrijdende arbeidsverdeling, de vervanging der geoefende handwerkslieden door willekeurige handlangers der machine — dit alles echter sterk overdreven en in caricatuur beschouwd; want dit alles heeft nog een ander aspect en is nooit een zich schematisch langs één lijn bewegende ontwikkeling, maar een strijd en vereffening van verschillende stromingen; alles echter wat het Marxisme beschouwt wordt tot in het groteske versimpeld en gecaricaturiseerd —; voegt men hieraan ten slotte nog toe het vooruitzicht, dat de menselijke arbeid steeds korter, de machinale arbeid steeds productiever kan worden: dan is de toekomststaat gereed. De toekomststaat der Marxisten: de bloesem aan de boom van de staatkundige, kapitalistische, technische centralisatie.

Hieraan kan men nog toevoegen, dat de Marxist, als zijn dorre droom een koene sprong maakt — want nooit is er leger, suffer gedroomd, en als er ooit fantasieloze fantasten zijn geweest, dan zijn het de Marxisten — dat hij dan zijn centralisme en zijn bedrijfs-bureaucratie over de huidige staten uitbouwt en van een wereld-autoriteit voor de ordening en leiding der productie en verdeling der goederen spreekt. Dat is het internationalisme van het Marxisme. Zoals vroeger in de Internationale alles door het

Londense hoofdbestuur, zoals thans in de sociaal-democratie alles van Berlijn uit moet worden geregeld en bepaald, zo zal deze wereldproductie-autoriteit eens in ieder potje gluren en het kwantum smeerolie voor elke machine in haar grootboek noteren.

Nu nog één schil eraf; dan zijn wij klaar met onze beschrijving van het Marxisme.

Op deze wijze dus ontbloeien de organisatievormen van dat wat deze mensen socialisme noemen reeds geheel en al in het kapitalisme. Daargelaten dan, dat deze organisaties, deze meer en meer — met stoom — tot in het reusachtige uitgroeiende bedrijven nog in handen van particuliere ondernemers, van uitpersers zijn. Wij hebben echter reeds gezien, dat deze door de concurrentie steeds kleiner in aantal zullen worden. Men moet zich dit voorstellen, zoals het is bedoeld: eerst honderdduizenden — dan een paar duizend — dan een paar honderd — dan een zeventig of vijftig — dan een paar monstrueuse reuzenondernemers.

En daartegenover staan de arbeiders, de proletariërs. Zij nemen voortdurend in aantal toe, de middengroepen verdwijnen, en met het aantal der arbeiders groeit het aantal en de intensiviteit der machines, zodat niet slechts het aantal arbeiders, maar ook het aantal werklozen, het z.g. industriële reserveleger toeneemt. Het gaat dus volgens deze schildering niet langer met het kapitalisme en bovendien wordt de strijd daartegen, d.w.z. tegen de paar overgebleven kapitalisten, voor de onder hun bevel staande onafzienbare massa's der onterfden en dus bij verandering belanghebbenden steeds gemakkelijker. Want ook dit punt van de Marxistische leer moeten wij in het oog houden: voor haar is alles, zoals de uitdrukking luidt, wat uit een ander gebied wordt gehaald en verkeerd toegepast, immanent. Dat wil in dit geval zeggen: er

is geen bijzondere inspanning of ideëel inzicht nodig, alles loopt vanzelf langs het lijntje van het maatschappelijk proces. Immanent zijn de z.g. socialistische organisatievormen reeds binnen het kapitalisme; immanent is ook het gebrek aan belang van de proletariërs bij de heersende toestanden, d.w.z.: de neiging tot socialisme, de revolutionnaire gezindheid is een integrerend bestanddeel van den proletariër. De proletariërs hebben niets te verliezen; zij hebben een wereld te winnen! Hoe fraai, hoe waarlijk dichterlijk is dit woord (dat noch van Marx, noch van Engels stamt) en hoeveel waarheid — moest daarin schuilen. En toch is warer dan de bewering, dat de proletariër de geboren revolutionnaire is, deze andere, die hier wordt uitgesproken: dat de proletariër de geboren philister is. De Marxist spreekt met hartgrondige verachting over den kleinburger; maar alle karaktertrekken en gewoonten, die men kleinburgerlijk kan noemen, behoren tot de eigenschappen van den gemiddelden proletariër, zoals men trouwens zelfs in gevangenissen en tuchthuizen helaas de meeste cellen door philisters ziet ingenomen. Het helaas, dat mij hier is ontsnapt, wil natuurlijk geenszins zeggen, dat het mij spijt, dat de niet-philisters in vrijheid zijn. Maar het is wel bedroevend, dat den armen drommels, slachtoffers der verhoudingen, die de wettelijk vastgestelde conventies moesten schenden, zoals alles wat in de wereld plaatsvindt moet gebeuren, deze noodwendigheid niet althans daardoor is opgelegd, dat deze conventies in hun innerlijk niet leven, maar door een opstandige gezindheid zijn vervangen. De conventie, die zij moesten schenden, leeft integendeel in hun gemoed, hun meningen, in de wijze, waarop zij over hun lotgenoten en vaak zelfs over zichzelf de staf breken, bijna steeds even sterk als in de meeste andere mensen.

De philisternatuur van den proletariër, waarvan wij hier spreken, is overigens een van de redenen, waarom het Marxisme, dit tot systeem verheven philister-product, bij het proletariaat zulk een sterke weerklank heeft gevonden. Er is slechts een zeer dun ontwikkelingsvernijze nodig, dat het snelst en het goedkoopst in de poliklinieken, die men partijscholen noemt, verkrijgbaar is, om uit een gemiddelden proletariër, zonder enig bijzonder talent, een bruikbaren partijleider te maken.

Deze en de andere partijleiders houden zich natuurlijk aan de Marxistische doctrine, volgens welke het proletariaat op grond van maatschappelijke noodwendigheid wordt gerevolutionneerd, althans het kleine beetje, dat nog noodzakelijk is, om het kapitalisme, dat immers uit steeds minder personen bestaat en innerlijk voortdurend vozer wordt, te overwinnen. Want bij het reeds aangevoerde komt nog iets, om het kapitalisme tot ineensorting te dwingen, nog iets dat immanent is: de crises. Gelijk het program van de Duitse sociaal-democratie zo fraai en echt Marxistisch zegt (voor het overige is er wel iets onrechts ingeslopen, wat de samenstellers van dit program bij hun tegenstanders tegenwoordig revisionistisch noemen): De productieve krachten groeien de huidige maatschappij over het hoofd. Daarin schuilt de echt Marxistische leer, dat in de huidige maatschappij de productievormen al meer en meer socialistisch zijn geworden en dat deze vormen nogslechts de juiste eigendomsvorm, n.l. het staatseigendom, ontbreekt. Zij noemen het weliswaar het maatschappelijke eigendom, maar als zij het fabriekssysteem van het kapitalisme een maatschappelijke productiewijze noemen (niet slechts Marx in „Het Kapitaal” doet dit, ook de huidige sociaal-democraten in hun thans geldend programma noemen de arbeid in de

vormen van het huidige kapitalisme maatschappelijke arbeid), weten wij, hoe het met hun maatschappelijk eigendom is gesteld: zoals zij de productievormen der stoomtechniek in het kapitalisme voor socialistische arbeidsvormen houden, zo houden zij de centrale staat voor de socialistische organisatie der maatschappij en het bureaucratisch beheerde staatseigendom voor gemeenschapseigendom! Deze mensen hebben immers geen instinct voor dat wat maatschappij is. Zij hebben er geen flauw benul van, dat maatschappij slechts een maatschappij van maatschappijen, slechts een bond, slechts vrijheid kan zijn. Zij weten daarom niet, dat socialisme anarchie is en federatie. Zij geloven, dat socialisme staat is, terwijl zij die honger naar cultuur het socialisme willen scheppen, omdat zij zich willen opheffen uit het verval en de ellende, het kapitalisme en de daarbij behorende armoede, uit de geesteloosheid en het geweld, dat slechts de keerzijde van het economische individualisme is, dus juist uit de staat tot de maatschappij der maatschappijen en de vrijwilligheid.

Omdat dus, zeggen deze Marxisten, het socialisme nog om zo te zeggen in het privaat-bezit der ondernemers is, die maar raak produceren, omdat zij immers al in het bezit der socialistische productiekrachten zijn (lees: de stoomkracht, de vervolmaakte productie-machines en de in overvloedig aantal beschikbare proletariërs massa's), omdat het dus zo is, gelijk een heksenbezem in handen van den toverleerling, moet het tot een overstroming met goederen, tot overproductie, tot een chaos, kortom: tot de crises komen, die, hoe zij ook in bijzonderheden verklaard worden, toch, althans volgens de mening der Marxisten, daardoor ontstaan, dat bij de maatschappelijke productiewijze, die hun stompzinnig inzicht reeds bestaande acht, de regulerende factor der

statistisch controlerende en leidende wereld-autoriteit noodzakelijk is. Zolang deze ontbreekt, is het „socialisme” niet volmaakt, moet alles in de war lopen. De organisatievormen van het kapitalisme zijn goed, maar de orde ontbreekt, de beheersing, de straffe centralisatie. Kapitalisme en staat moeten samenkomen, dan is — ja, wij zouden zeggen, dan is het staatskapitalisme gekomen; de Marxisten echter geloven: dan is het socialisme gekomen. Zoals zij echter in hun socialisme alle vormen van het kapitalisme en de reglementering terugvinden, en zoals zij de neiging tot uniformering en nivellering zich tot uiteindelijke volmaaktheid laten ontwikkelen, zo is ook de proletariër in hun socialisme mee overgegaan: uit den proletariër van het kapitalistische bedrijf is de staatsproletariër ontstaan, en de proletarisering is, als hun socialisme begint, waarlijk, zoals voorspeld: in het reusachtige uitgegroeid: alle mensen zonder uitzondering zijn kleine bedrijfsambtenaren van de staat.

Kapitalisme en staat moeten samenkomen — dat is in werkelijkheid het ideaal van het Marxisme. En wanneer zij al van ideaal niets willen horen, dan zeggen wij: dat is de ontwikkelingslijn, die zij hebben ontdekt, die zij willen doortrekken. Zij zien niet in, dat het oppermachtige geweld en de bureaucratische verdorring van de staat slechts nodig zijn, omdat onze samenleving de geest heeft verloren, omdat de gerechtigheid en de liefde, de economische bonden en de bloeiende veelvoudigheid van kleine maatschappelijke organismen is verdwenen. Van al het diepe verval van onze tijd zien zij niets. Zij hallucineren vooruitgang: de techniek schrijdt voort; dat doet zij inderdaad; zij doet het dikwijls in tijden van cultuur, niet altijd, er zijn ook culturen zonder technische vooruitgang, en doet het in 't bijzonder in tijden van

verval, van individualisering des geestes en atomisering der massa's. En daarom zeggen wij: de werkelijke vooruitgang der techniek tezamen met de werkelijke laagheid van de tijd is — om voor Marxisten eens Marxistisch te spreken — de feitelijke, materiële grondslag voor de ideologische bovenbouw, n.l. voor de utopie van het ontwikkelingssocialisme der Marxisten. Omdat echter hun geestje niet alleen de voortschrijdende techniek weerspiegelt, maar ook de overige tendenzen van de tijd, daarom is voor hen ook het kapitalisme vooruitgang, is voor hen ook de centrale staat vooruitgang. Het is niet louter ironie, dat wij hier de taal van hun z.g. materialistische geschiedbeschouwing op de Marxisten zelf toepassen. Zij hebben immers deze geschiedbeschouwing ergens vandaan gehaald, en wij zijn, nu wij haar hebben leren kennen, in staat nog duidelijker dan tevoren te zeggen, waar zij haar hebben gevonden: n.l. geheel en al in zichzelf. Ja zeker, wat de Marxisten van de verhouding van de geestelijke prestaties en het denken tot de tijdsomstandigheden zeggen, geldt inderdaad voor alle tijdgenoten, waaronder hier zij moeten worden verstaan, die slechts het kind en de uitdrukking van hun tijd zijn, die geen scheppende kracht, geen weerstandskracht, niets ooreigens en waarachtig persoonlijks in zich hebben. Wij zijn weer bij den philister, wij zijn bij den Marxist aangeland, en op hem is ten volle toepasselijk, dat zijn ideologie slechts de bovenbouw van de laagheid van onze tijd is. In tijden van verval heerst inderdaad de ongeest, die de uitdrukking van de tijd is. En zo heersen ook vandaag nog de Marxisten. En zij kunnen niet weten, dat de tijden van cultuur en vervulbaarheid zich niet uit de tijden van neergang — die zij vooruitgang noemen — ontwikkelen, maar dat zij uit de geest van hen komen, die krachtens hun aanleg nooit tot hun tijd

hebben behoord. Zij kunnen niet weten en niet begripen, dat dat, wat men geschiedenis kan noemen, in de rijke tijden van de ommekeer niet door de philisters en tijdgenoten en dus niet, wat hetzelfde betekent, door de maatschappelijke processen wordt tot stand gebracht, maar door de eenzamen, afgezonderden, die juist daarom afgezonderden zijn, omdat in hen volk en gemeenschap zich thuis voelen en tot hen en met hen zijn gevluht.

Er kan geen twijfel aan bestaan, de Marxisten geloven, dat wanneer de voorzijde en de keerzijde van onze verwording, de kapitalistische productiemethodes en de staat, aan een en dezelfde kant staan en met elkaar zijn vergroeid, hun vooruitgangsproces ten einde is en dat daarmee gerechtigheid en gelijkheid zouden zijn gekomen. Hun alomvattende economische staat is immers, onverschillig of hij voorlopig erfgenaam der bestaande staten of hun wereldstaat is, een republikeins-democratisch gewrocht. En zij geloven immers werkelijk, dat de voorzieningen van zulk een staat het heil van alle kleine schepsels, die zelf de staat vormen, kunnen waarborgen. Men veroorlove ons echter, om bij deze armzaligste van alle philisterfantasieën in een onbedaarlijk gelach uit te barsten. Zo volkomen het evenbeeld van een spitsburger-utopie kan inderdaad slechts een product worden, dat kalmweg uit de distilleerkolven van het kapitalisme is gevloeid. Wij houden ons dan ook bij dit volmaakte ideaal van de periode van neergang en onpersoonlijke wancultuur, bij deze homunculus-staat niet langer op. Wij zullen immers zien, dat de ware cultuur geen leegte, maar vervulling is; dat de ware maatschappij een veelvoud van werkelijke, uit de verbindende eigenschappen der individuen, uit de geest gegroeide kleine saamhorigheden, een bouwwerk uit gemeenten en een eenheid is. Het „socialisme” der Marxis-

ten is een monsterlijk kropgezwel, dat zich moet ontwikkelen. Vrezen wij niets, wij zullen spoedig zien, dat het zich niet zal ontwikkelen. Ons socialisme echter moet in de harten groeien, wil de harten der saamhorigen samen en tot de geest laten opgroeien. Het alternatief is niet: homunculus-socialisme of socialisme van de geest. Want wij zien het weldra: als de massa's de Marxisten of de revisionisten volgen, dan blijft het kapitalisme bestaan, dat absoluut geen neiging toont, in het „socialisme" der Marxisten om te slaan, noch zich tot het vaak nog slechts met schuchtere stem ook zo genoemde socialisme der revisionisten te ontwikkelen. De neergang, in onze tijd het kapitalisme, heeft thans precies zoveel levenskracht als in andere tijden de cultuur en de opgang. Neergang betekent stellig niet bouwvalligheid en neiging tot wegslaan en omslaan. De neergang, het tijdperk van daling, volkloosheid, geestloosheid, kan tientallen eeuwen duren. De neergang, in ons geval het kapitalisme, heeft in onze tijd precies zoveel levenskracht als in onze tijd de cultuur en de opgang niet hebben. Het heeft precies zoveel kracht en energie als wij het aan kracht en energie voor het socialisme laten ontbreken. Niet: de ene vorm van socialisme of de andere is de keus, waarvoor wij staan, maar eenvoudig: kapitalisme of socialisme, staat of maatschappij, ongeest of geest. De leer van het Marxisme verlost ons niet van het kapitalisme. En ook is de stelling van het Marxisme onjuist, dat het kapitalisme in staat zou zijn, wijlen Münchhausen te overtroeven, die zich slechts aan zijn eigen pruik uit een vreemd moeras kon trekken, terwijl volgens deze profetie het kapitalisme zich langs de lijn der eigen ontwikkeling uit het eigen moeras zou bevrijden.

Wij moeten nog nader bewijzen, dat deze leer onjuist is. Dat het kapitalisme niet de immanente nei-

ging bezit, zich tot enigerlei socialisme te ontwikkelen — laat ons, om maar van het misbaksel af te komen, ook dat, wat de Marxisten met een lelijk woord voor een lelijk ding hun einddoel noemen, met socialisme betitelen. Noch tot dit, noch tot een ander soort socialisme ontwikkelt zich het kapitalisme. Om dat aan te tonen, moeten wij vragen beantwoorden. Laat ons dus vragen: is het waar, dat de maatschappij er zo uitziet als de Marxisten haar afschilderen? Dat zij zich zo ontwikkelt, moet ontwikkelen? Of ook maar waarschijnlijk zo ontwikkelt? Is het waar, dat de kapitalisten elkaar opvreten, zoals de dertig eenden in de eendenstal, waar men eerst negenentwintig eenden een geslachte eend te vreten gaf, en de volgende dag vraten achtentwintig eenden weer een kameraad op, en zo zou het volgens dit zeldzame verhaal, dat als een echte ontwikkelingsleer zo heel geloofwaardig begint, en ofschoon het schijnbaar aldoor in dezelfde trant en zo prettig geleidelijk verdergaat, toch in het ongelofelijke en wonderlijke uitmondt, altijd voortgaan, tot eindelijk een vetgemeste reuzeneend de dertig eenden in zich zou hebben verzameld en geconcentreerd? Is het waar, of zou het slechts een — canard zijn? Is het waar, dat de middengroepen verdwijnen, dat de proletarisering zonder uitzondering snel toeneemt en dat men een einde daarvan kan zien? Dat de werkloosheid steeds erger en erger wordt en dat de ontwikkeling het onmogelijk zal maken, dat zulke toestanden voortduren? En een geestelijke inwerking op de onterfden, zodat zij met natuurlijke noodwendigheid opstaan, zich verheffen, revolutionneren moeten? Is het ten slotte waar, dat de crises steeds omvangrijker en verwoestender worden? Dat de productie-krachten het kapitalisme over het hoofd moeten groeien en dus daarboven uit, tot het z.g. socialisme moeten uitgroeien?

Is dat alles waar? Hoe is het in werkelijkheid gesteld met dit hele complex van waarnemingen, waarschuwingen, dreigingen en profetieën?

Dit zijn de vragen, die wij nu moeten stellen, die wij voortdurend hebben gesteld, wij anarchisten n.l., van het begin af, zolang er een Marxisme bestaat, want reeds langer dan er Marxisme bestaat, heeft er werkelijk socialisme bestaan, heeft vóór alles het socialisme van den grootsten socialist, van Pierre Joseph Proudhon bestaan, dat later door het Marxisme is overwoekerd. Wij echter brengen het weer aan het licht. Dat zijn onze vragen, en het zijn ook de vragen, die van een heel ander standpunt — wij zullen nog zien, welk — de revisionisten stellen.

Eerst wanneer wij deze, die wij bij onze beschrijving van het Marxisme reeds nu en dan hebben aangevoerd, hebben beantwoord, wanneer wij het werkelijke beeld van onze toestanden en de ontwikkeling, die het kapitalisme tot dusver, vooral sedert de verschijning van het Communistisch Manifest en „Het Kapitaal” heeft gevolgd, tegenover de tijds-ideologische versimpeling en de dialectische caricatuur van het Marxisme hebben gesteld, kunnen wij verdergaan, kunnen wij zeggen, wat ons socialisme en onze weg tot het socialisme is. Want socialisme — het zij dadelijk gezegd, de Marxisten moeten het horen, zolang de mistbank van hun eigen philisterachtige vooruitgangswasem nog in de lucht zweeft — hangt voor zijn verwerkelijking in 't geheel niet van enige vorm van techniek en behoeftenbevrediging af. Socialisme is te allen tijde mogelijk, wanneer een voldoende aantal mensen het wil. Alleen zal het er volgens de stand der techniek en de beschikbare techniek, d.w.z. volgens het aantal mensen, die het beginnen en natuurlijk ook volgens de middelen, die zij meebrengen of uit de erfenis van het verleden kunnen nemen —

niets begint met niets — altijd anders uitzien, anders beginnen, anders voortgaan. Daarom is tevoren gezegd: er wordt hier geen schildering van een ideaal, geen beschrijving van een utopie gegeven. Eerst moeten wij nog duidelijker bezien, hoe onze toestanden en geestelijke gesteldheid zijn. Daarna pas kunnen wij zeggen tot wat voor een socialisme wij oproepen, tot wat voor mensen wij ons wenden. Het socialisme, gij Marxisten, is te allen tijde en onder iedere techniek mogelijk; en het is te allen tijde en onder iedere techniek onmogelijk. Het is te allen tijde, ook bij een zeer primitieve techniek voor de juiste mensen mogelijk; en het is te allen tijde, ook bij een voortreffelijk ontwikkelde machinale techniek, voor de onjuiste mensen onmogelijk. Wij kennen geen ontwikkeling, die het moet verwezenlijken: wij kennen niet de zodanige noodwendigheid van een natuurwet. Nu zullen wij dus aantonen, dat onze tijd, dat ons tot het Marxisme opgebloeide kapitalisme, geenszins het voorkomen heeft, dat ons is afgeschilderd. Het kapitalisme moet niet in het socialisme omslaan, het moet niet ondergaan, het socialisme moet niet komen; ook niet het kapitaal-staats-proletariaats-socialisme der Marxisten moet komen, en dat is geen nadeel. Geen enkel socialisme moet komen — dat zal nu worden bewezen.

Maar het socialisme kan komen en zal komen — als wij het willen, als wij het scheppen — dat zal ook worden bewezen.

5.

De stellingen der Marxisten luiden:

1. De kapitalistische concentratie in industrie, handel, geld- en credietwezen is een voorfase, is het begin van het socialisme.

2. Het aantal der kapitalistische ondernemers — althans der kapitalistische ondernemingen neemt voortdurend af. De omvang der afzonderlijke bedrijven breidt zich uit. De middenstand verschrompelt en is tot ondergang gedoemd. Het aantal proletariërs groeit tot in het onmetelijke.

3. De menigte van deze geproletariseerden is steeds zo groot, dat er altijd werklozen onder hen moeten zijn. Dit industriële reserveleger drukt op de levensverhoudingen. De overproductie ontstaat, doordat er meer wordt geproduceerd, dan er kan worden geconsumeerd. Daardoor zijn de periodieke crises onafwendbaar.

4. De wanverhouding tussen de ontzaglijke rijkdom in handen van enkelen en de nood en onzekerheid der massa's zal ten slotte zo groot worden, daardoor zal zulk een verschrikkelijke crisis intreden en de ontevredenheid onder de arbeidersmassa's zo stijgen, dat het tot een catastrofe, tot een revolutie moet komen, in de loop waarvan het kapitalistische eigendom in maatschappelijk eigendom kan en moet worden overgebracht.

Op deze hoofdstellingen van het Marxisme is dikwijls, door anarchistische, burgerlijke en in de laatste tijd in 't bijzonder door revisionistische onderzoekers

critiek geoeffend. Of men het nu gaarne ziet of niet, wie eerlijk is, kan niet ontkennen, dat de volgende resultaten van deze critiek vaststaan.

Men moet in 't geheel niet van kapitalistische ondernemers spreken en er daarbij van uitgaan, dat de duurzaamheid van de kapitalistische maatschappij speciaal van het aantal dezer ondernemers zou afhangen. Men moet veeleer van al diegenen spreken, die bij het kapitalisme belang hebben, dien het met betrekking tot hun uiterlijke levensstaat binnen het kapitalisme naar verhouding goed gaat, — van hen, die voor zover zij geen uitzonderings-, maar middelmaatsmenschen zijn, ook in hun meningen, neigingen en stemmingen van hun belang bij het kapitalisme afhankelijk zijn, onverschillig of zij zelfstandige ondernemers, welgestelde agenten, hoge ambtenaren en employés, aandeelhouders, renteniers of wat dan ook zijn. En dan kan men op grond van de belastingstatistiek en andere on-aantastbare waarnemingen slechts zeggen, dat het aantal van deze personen niet is afgenomen, maar absoluut en relatief enigszins is toegenomen.

Men dient er zich op dit gebied wel voor te wachten, zich door stemmingen te laten leiden en uit kleine persoonlijke ervaringen en gedeeltelijke waarnemingen algemeen geldige conclusies te willen trekken. Ieder kan natuurlijk constateren, dat de warenhuizen, op vele plaatsen ook de coöperaties, onder kleine en middelmatige kooplieden een geduchte opruiming houden. Ook komen niet alleen die kooplieden in aanmerking, die te gronde worden gericht en hun winkel sluiten, maar nog veel eerder diegenen, die nooit de moed en de middelen vinden om zich zelfstandig te maken. De vraag is slechts, waartoe men een groot deel van deze onzelfstandigen moet rekenen, of zij n.l. proletariërs zijn. Daarover aanstonds, wanneer wij onderzoeken, wat men eigenlijk onder een

proletariër moet verstaan. Ondanks al dergelijke persoonlijke ondervindingen en afzonderlijke, dilettantisch getinte waarnemingen, is het niet te ontkennen, dat het aantal der bij het kapitalisme belang hebbenden niet af-, maar toeneemt.

Wat echter het aantal der kapitalistische ondernemingen, der bedrijven aangaat, kan men toegeven, dat het afneemt. Maar men moet er aan toevoegen, dat deze daling over 't geheel zo langzaam en onbetekenend is, en geen enkele neiging tot snelle toename vertoont, dat het einde van het kapitalisme, indien het werkelijk van deze daling zou afhangen, nog in tientallen eeuwen niet zou zijn te verwachten.

De vraag van de nieuwe middenstand is dikwijls aangeroerd. Men kan echter niet ontkennen, dat hij bestaat. Er staat immers nergens geschreven, dat men onder middenstand alleen zelfstandige handwerkers, kooplieden, kleine boeren en renteniers moet verstaan.

Wij kunnen de vraag: Wie behoort tot de middenstand? met deze verbinden: Wie is een proletariër? De Marxisten zouden het graag daarbij laten, zij klampen zich uit alle macht, als aan een laatste strohalm, aan deze bewering: Wie tot de bezittende klasse behoort, is onafhankelijk, in het bezit van zijn arbeidsmiddelen en heeft de beschikking over een eigen clientèle; proletariër is ieder, die afhankelijk, niet in het bezit van zijn arbeidsmiddelen is en niet zelfstandig tegenover zijn afnemers staat. Deze uitleg is absoluut niet meer staande te houden; zij voert tot zeer groteske resultaten. Ik heb jaren geleden over deze kant van de vraag in een openbare vergadering, die in een van de grootste Berlijnse zalen plaats vond, met Clara Zetkin gedebatteerd en heb haar gevraagd: de eigenaar van deze zaal is waarschijnlijk, gelijk de meeste eigenaars van zulke instellingen, volkomen afhankelijk van de brouwerij, die hem het bier levert.

Deze brouwerij heeft hypotheek op zijn grondbezit. Hij is gedurende vele jaren verplicht slechts haar bier te tappen. De tafels, de stoelen, de glazen zijn het eigendom der brouwerij. Zijn inkomen bedraagt jaar-in, jaar-uit 30.000, 40.000, 50.000 Mark. Er zijn in deze kapitalistische tijd diensten ontstaan, waarvoor de gebruikelijke aanduidingen niet toereikend zijn. Hij is geen employé, geen agent, hij is zelfstandig, maar hij is niet onafhankelijk. Hij is geen eigenaar van zijn arbeidsmiddelen: is hij een proletariër? — Niet ieder zal het dadelijk geloven, maar ik heb daarop inderdaad ten antwoord gekregen: zeker, dat is een proletariër; op de levenswijze kan het niet aankomen en evenmin op de maatschappelijke positie, maar uitsluitend op het bezit van de arbeidsmiddelen en de zekerheid. Het bestaan echter van dezen van zijn arbeidsmiddelen beroofden man was volkomen onzeker.

Ik heb mij toen veroorloofd, heel eenvoudig en niet in wetenschappelijke bewoordingen te zeggen, dat een proletariër hij is, die een proletarische levensstaat voert. Daarin zijn natuurlijk allerlei schakeringen; van de grootste ellende via een bestaan, dat zich steeds rondom een bestaansminimum beweegt, tot den arbeider, die met zijn gezin goed of slecht kan leven, tijden van werkloosheid doorstaat, over 't geheel, zonder het te weten, door ondervoeding zijn leven, althans de levenskracht van zich en zijn nakomelingen aantast en nooit het bescheiden overschot aan inkomsten bereikt, waarzonder deelname aan kunst, schoonheid, levensvreugde niet mogelijk is. Zo vat iedereen het woord proletariër op en zo vatten wij het ook op. Nog sterker: zo en niet anders vatten het in werkelijkheid ook de Marxisten op; zij kunnen trouwens niet anders. Slechts deze proletariërs hebben belang, niet bij het kapitalisme, maar bij een ver-

andering der toestanden (als zij n.l. hun belangen van het standpunt van het geheel beschouwen), slechts op deze proletariërs kan het woord toepasselijk zijn, dat zij niets hebben te verliezen dan hun ketens, dat zij een wereld hebben te winnen.

Reeds in de bovenste lagen der arbeidersklasse bestaan beroepen, die niet meer volkomen tot het proletariaat behoren. Vele categorieën onder de arbeiders van het boekenvak en vele bouwvakarbeiders zouden wij, ondanks hun naar verhouding hoge lonen en gunstige arbeidstijden, op grond van de grote onzekerheid van hun positie en de dus steeds dreigende werkloosheid, toch tot de proletariërs moeten rekenen, indien zij niet door eigen voorzieningen hunner voor hun bescherming binnen het kapitalisme niet genoeg te waarderen vakverenigingen ervoor hadden gezorgd, dat zij ook deze tijden behoorlijk doorkomen. Men kan echter toegeven, dat dit een grensgeval is; en wegens het gevaar, dat zij bij een ongeval, bij invaliditeit of ouderdom toch niet voldoende tegen ontberingen zijn beveiligd, kan men hen toch nog tot het proletariaat rekenen.

Hiertegenover kan men aanvoeren, dat er bij andere groepen mensen zijn, die straatarm zijn, maar geen proletariërs moesten worden genoemd. Daartoe behoren arme schrijvers en kunstenaars, doktoren, officieren e.d. Dikwijls ten koste van grote ontberingen hebben zij of hun ouders hun een graad van cultuur verschaft, die hen vaak niet ervoor behoedt, honger te lijden of droog brood of de maaltijden van de gaarkeuken te nuttigen. Maar door hun uiterlijke levensgewoonten en hun innerlijke rijkdom onderscheiden zij zich van de proletariërs en vormen, of zij nu eenzamen, groepsmensen of zigeuners zijn, een klasse op zichzelf, die overigens sneller schijnt toe te nemen dan het grote proletariaat. Sommigen van

hen verzinken, wanneer zij hun innerlijk houvast hebben verloren, in de onderste lagen van het proletariaat, worden dronkaards, landlopers, souteneurs, zwendelaars of gewoonte-misdadigers.

Onder de grote lagen van hen, die in de een of andere vorm afhankelijk zijn, vindt men echter zeer velen, die absoluut geen proletariërs zijn. Ongetwijfeld zijn er b.v. veel handelsbedienden, die zich innerlijk noch uiterlijk sterk van het proletariaat onderscheiden. Hetzelfde geldt voor vele tekenaars, technici e.d. De ondergeschikte beambten vormen weer een groep op zichzelf; naar hun innerlijk moet men hen eerder slaven dan proletariërs noemen. Tot welke soort de partij- en vakverenigingsbeambten behoren blijve onbeslist; zij komen meer door hun invloed dan door hun aantal in aanmerking.

Wij hebben echter een groot, eigenlijk een groeiend aantal mensen, die ongetwijfeld een nieuwe middenstand vormen, voorzover zij niet tot de welgestelden behoren. Handelsbedienden, filiaal- en afdelingschefs, directeuren en directeuren-generaal, ingenieurs en chef-ingenieurs, agenten, vertegenwoordigers behoren daartoe. Zij zijn allen dermate deelgenoot van het kapitalisme, dat men noch met hun proletarisering, noch met hun innerlijke ommekeer op grond van hun materiële positie en de daardoor bepaalde gezindheid rekening mag houden. Alleen dergelijke „proletariërs” echter bedoelt het Marxisme. Het feit, dat er uitzonderingsmensen of massa's van mensen in een uitzonderingspositie zijn, waarbij in 't geheel niet zulk een directe mechanische betrekking tussen gezindheid en wil en uiterlijke positie bestaat, verwaarloost juist het Marxisme volkomen en wordt eerst door ons weer in 't licht gesteld.

Maar de onzekerheid! Men kan zeggen, dat de onzekerheid voor allen, die tot de kapitalistische maat-

schappij behoren, bestaat. Daarbij moeten wij echter de graad onderscheiden. Wij spreken immers ook van bepaalde groepen, die bij het kapitalisme bijzondere belangen hebben en noemen hen in het dagelijks spraakgebruik kapitalisten, terwijl wij in werkelijkheid allen zonder de geringste uitzondering, zolang het kapitalisme bestaat, daaraan deel hebben, daarmee zijn verbonden en in werkelijkheid kapitalistisch handelen, ook de proletariërs. Zo moeten wij ook wat de zekerheid betreft een ruim onderscheid maken en geen vaste, maar slechts zwevende grenzen trekken, daar wij niet met abstracte verschijnselen, maar met historisch gegeven realiteiten hebben te maken. Voor de velen, die wij ondanks hun afhankelijkheid, hoewel zij niet over eigen arbeidsmiddelen en eigen afnemers beschikken, tot de nieuwe middenstand of tot de lagen der welgestelden moeten rekenen, bestaat normaal beschouwd de onzekerheid slechts theoretisch, op grond van de niet te ontkennen mogelijkheid, maar wordt zij slechts in uitzonderingsgevallen werkelijkheid. Daar echter de Marxisten zich in werkelijkheid niet aan haarkloverijen overgeven en begrippen opstellen, maar aan hun verwachtingen omtrent lot en gedrag van bepaalde groepen een in wetenschappelijke tooi gehulde algemene uitdrukking willen verlenen, mogen zij, wanneer zij niet zichzelf en hun eigen wensen willen bedriegen en valse theorieën tot het uiterste verdedigen, niet langer ontkennen, dat er een zeer aanmerkelijk, langzaam stijgend aantal afhankelijken en onzelfstandigen is, die, alles dooreen gerekend, in hun totaliteit nooit het risico lopen, proletariërs te worden.

Het heeft er dus nu reeds de schijn van, dat het er met de profetieën der Marxisten slecht voorstaat. En toch kan men toegeven, dat zij eenmaal zo waar waren, als een profetenwoord slechts kan zijn. Karl

Marx was, ofschoon hij slechts op zeldzame ogenblikken van verheffing de echte profeten- en dichterstaal, meestal echter de taal der wetenschap en niet zelden van de wetenschappelijke potsenmakerij heeft gebezigd, toch destijds, toen hij voor 't eerst op grond van zijn studie van het nog jonge kapitalisme zijn gedachten tezamen vatte en uitsprak, een echte profeet. Dat wil echter zeggen: hij was een maner. Hij verkondigde de toekomst, die zou zijn gekomen, als het bij dat was gebleven, wat hij voor zich zag. En ook in zover was hij een profeet, een van hen, die niet slechts maners, maar ook scheppers zijn, dat hij er zelf aanzienlijk toe bijdroeg, dat het niet bleef bij wat hij voor zich zag, dat zijn vermaningen gevolg hadden en dat het anders is gelopen. Zijn woorden zeiden, zonder dat hij het wist: Gij kapitalisten, wanneer het zo verder gaat met de tomeloze uitpersing, de snelle proletarisering, de wilde concurrentie onder Uzelf, wanneer gij zo voortgaat elkaar wederzijds op te vreten, in het proletariaat te stoten, de bedrijven te concentreren, hun aantal te verminderen en hun omvang steeds meer te vergroten, dan moet er spoedig een einde aan komen!

Het is echter niet zo doorgegaan. Het kapitalisme heeft zulk een wijdvertakte veelvoudigheid van behoeften geschapen, zoveel dure, middelmatige, goedkope en pseudo-luxe te bevredigen gekregen, de grote industrieën hebben zulk een behoefte aan hulpindustrieën in het leven geroepen, dat geen enkele vorm van techniek kan worden ontbeerd, dat geheel nieuwe soorten b.v. van huis- en plattelandsindustrie, van kleine en middelgrote bedrijven zijn ontstaan, dat zelfs het aantal marskramers en detail-reizigers niet is verminderd, dat weliswaar de gespecialiseerde zaken, de kleine en middelgrote verkoopszaken op vele gebieden worden verdrongen, daarentegen

op andere gebieden nieuwe mogelijkheden vinden.

De concurrentiestrijd is geenszins, volgens het abstracte schema of de poëtisch verhevigde wanhoop, steeds scherper geworden. Wij staan nog midden in de grote beweging van trustvorming en syndicalisering, waardoor zeker vele kleine bedrijven van hun afnemers en hun bestaan worden beroofd, maar die er toch voor zorgt, dat veel middelmatige, grote en zeer grote hun parallel lopende belangen hebben ingezien en zich tegenover de consumenten aaneensluiten, inplaats van zich onderling in de wedloop om de consumenten dood te lopen. En wij zien ook, hoe de kleinen van hen leren en hun verenigingen en genootschappen stichten, om zich te kunnen handhaven. De verenigingen der zelfstandige meubelmakers hebben hun grote tentoonstellingslokalen en concurreren met den groten ondernemer. De kleine kooplieden sluiten zich tot inkoopverenigingen of tot het vaststellen van eenheidsprijzen aaneen. Het kapitalisme handhaaft overal zijn levenskracht; en inplaats dat zijn vormen in het socialisme overgaan, gebruikt het integendeel de echt socialistische vorm der genootschap, der wederkerigheid voor zijn doeleinden: de uitpersing der consumenten en het marktmonopolie.

Ook de staatkundige wetgeving heeft ervoor gezorgd, dat het kapitalisme in de verschillende landen zeer levenskrachtig bleef. Zoals de syndicaten in een land ervoor zorgen, dat onderbieding achterwege blijft en oneerlijke concurrentie niet opkomt, zorgt de douane-politiek ervoor, dat het kapitalisme van het ene land dat van het andere niet kan vernietigen. Steeds meer neigen de nationale tarief-wetten en de internationale overeenkomsten ertoe, te zorgen voor gelijkheid van voorwaarden op de wereldmarkt. Deze gelijkheid van voorwaarden was in het systeem van de vrijhandel slechts schijnbaar aanwezig, omdat

de bevolkingen, de loonsverhoudingen, de civilisaties, de technieken, de natuurlijke voorwaarden en de prijzen en hoeveelheden der beschikbare grondstoffen in de verschillende landen niet gelijk zijn. De tariefpolitiek heeft de neiging, feitelijke ongelijkheden door kunstmatige regelingen te vereffenen. Dit alles is eerst in het beginstadium. Voorlopig gaat het op dit gebied nog barbaars toe. Iedere staat tracht nog van zijn macht gebruik te maken; maar in welke richting de beweging gaat, merkt men reeds duidelijk.

De staat heeft er overigens ook overal elders min of meer voor gezorgd, dat de scherpste kanten van het kapitalisme werden bijgevijld. Men noemt dat sociale politiek. Zonder twijfel hebben de wetten tot bescherming van den arbeider een zekere beveiliging geschapen tegen de wildste uitwassen van het kapitalisme, de exploitatie van kinderen en jeugdige personen. Ook in andere opzichten is door ingrijpen van de staat, reglementering en voorzorg, de positie van den proletariër in het kapitalisme en daardoor de positie van het kapitalisme verbeterd. Deze uitwerking hebben ook de arbeidersverzekeringswetten, vooral de ziekte wetten gehad.

Belangrijker nog dan deze voor het kapitalisme gunstige factoren waren de morele resultaten van deze wetgeving. Zij heeft voor de massa niet slechts der proletariërs, maar ook der politici het verschil tussen hun toekomststaat en de tegenwoordige staat vervaagd. De staat veroverde voor zich en zijn politie een nieuwe machtssfeer: de inspectie der fabrieken, de bemiddeling tussen arbeiders en ondernemers, de zorg voor zieke, oude, invalide proletariërs, de bescherming niet alleen tegen de bedrijfsrisico's, maar tegen de afhankelijke en onzekere positie. De vaderlijke houding van de staat, het kinderlijke vertrouwen in de staat en zijn wetgeving is versterkt en verhoogd.

De revolutionnaire stemming bij de massa's en de politieke partijen is aanzienlijk verzwakt.

Wat de ondernemers zelf deden, wat de staat deed, dat bevorderden nu ook de proletariërs zelf, niet alleen door hun politieke medewerking aan de staatswetgeving, maar door de instellingen, die zij door hun eigen solidariteit schiepen. Niet voor niets hebben Marx en Engels oorspronkelijk niets van de vakverenigingen willen weten. Zij beschouwden de beroepsverenigingen als nutteloze, schadelijke overblijfselen uit de tijd van het kleinburgerdom. Zij zullen ook hebben vermoed, welke rol de solidariteit der arbeiders als producenten eenmaal ten bate der kapitalistische bestaanszekerheid zou spelen. Maar zij konden niet verhinderen, dat de arbeiders zich niet als door de voorzienigheid verkoren verlossers en verwerkelijkers van het socialisme gedroegen, maar als mensen, die slechts één leven hebben en dit leven, dat zij gedwongen zijn binnen het kapitalisme te leiden, hoe dan ook zo goed mogelijk trachten te maken. En zo beschermen zich de arbeiders met hun fondsen tegen werkloosheid, tegen verandering van werkgever, tegen ziekte, dikwijls ook tegen de ouderdom en bij plotselinge sterfgevallen tegen ontbering. Zij zorgen, waar zij tegen de arbeidspapieren der ondernemers of der gemeenten of der particuliere arbeidsbemiddelaars kunnen opkomen, voor snelle en hun belangen beschermende arbeidsbemiddeling. Zij zijn begonnen, door loonovereenkomsten, die beide partijen voor lange periodes binden, tussen ondernemers en arbeiders geordende betrekkingen te scheppen. Zij hebben zich door de werkelijkheid en de eisen van het ogenblik laten leiden en zich door generlei theorieën en partijprogramma's laten weerhouden. De partijprogramma's en theorieën hebben zich veeleer moeten richten naar het materiaal, dat de werkelijkheid der

kapitalistische arbeidsverhoudingen heeft voortgebracht. Allerlei leerstelligen en idealisten, uit verschillende kampen, wilden de arbeiders beletten, door doeltreffende maatregelen voor hun armzalig en troosteloos bestaan te zorgen; maar daarin kunnen zij natuurlijk niet slagen. De massa's der arbeiders laten het zich gaarne welgevallen, dat men hen in vleierende en adorerende bewoordingen de revolutionnaire klasse noemt, maar men maakt hen daarmee niet tot revolutionnaren. Revolutionnaren zijn er slechts in massa's als er een revolutie is. Een van de ernstigste vergissingen der Marxisten, of zij zich nu sociaal-democraten of anarchisten noemen, is de mening, dat men met behulp van revolutionnaren tot de revolutie komt, terwijl men omgekeerd slechts met behulp van de revolutie tot revolutionnaren komt. Enige tientallen jaren lang zuivere revolutionnaren op te kweken, te vermeerderen en tezamen te houden, om hen in geval van een revolutie in voldoende aantal bij de hand te hebben, is een echt Duitse, kinderlijk pedante en schoolmeesterachtige inval. Voor de revolutionnaren hoeft men niet bang te zijn; zij ontstaan werkelijk in een soort oervorm, — als n.l. de revolutie komt. Opdat er echter een nieuwe-waarden-scheppende revolutie komt, moeten de nieuwe voorwaarden worden geschapen. Het beste worden zij door de onbevooroordeelden geschapen, door hen, die men soms optimisten noemt (hoewel zij het niet hoeven te zijn), door hen, die het nog lang niet als vaststaand beschouwen, dat het tot een revolutie moet komen, die zo hartstochtelijk van de noodzakelijkheid en rechtvaardigheid van hun nieuwe doelstelling zijn vervuld, dat zij hindernissen en gevaren absoluut niet als onoverwinnelijk en onvermijdelijk beschouwen. Door hen, die niet de revolutie, in het gunstigste geval een middel, willen, maar een bepaalde werkelijkheid, die hun doel is. Histori-

sche herinneringen kunnen ernstige moeilijkheden berokkenen, wanneer mensen zich b.v. als oude Romeinen of Jacobijnen aanstellen, terwijl zij een heel andere taak hebben te vervullen. Maar nog erger is het soort geschiedeniswetenschap, dat het verhegelde Marxisme ons heeft geschonken. Wie weet, hoe lang wij de revolutie reeds achter ons hadden, als wij nooit aan het komende zouden hebben gedacht. Het Marxisme heeft ons met een soort gang opgescheept, die aan geen van de bekende manieren van lopen herinnert, niet eens aan de Echternachse springprocessie, waarbij men steeds twee schreden voorwaarts en één terugspringt, die dus nog altijd een vooruitgaande beweging is. Bij het Marxisme echter maakt men doelbewuste schijnbewegingen in de richting van de revolutie en verwijdert zich juist daardoor steeds verder ervan. Het blijkt, dat het feit, dat men de revolutie voor ogen houdt, steeds een terugschrikken ervoor tot resultaat heeft. Het is raadzaam, dat men bij zijn handelingen niet denkt aan wat kan gebeuren, maar aan wat moet worden gedaan. De eis van het ogenblik moet worden vervuld: juist door hen, die groots, van de grond af en alles omwoelend het werk van hun hart, hun verlangen, hun gerechtigheid en hun fantasie willen opbouwen.

Volkomen anders moeten zij bouwen dan de lapwerkjes aan het kapitalisme, zoals wij die als ondernemingen der ondernemers, van de staat en van de arbeiders zelf, in de laatste tientallen jaren hebben aanschouwd en zojuist in hun verband de revue hebben laten passeren.

In dit verband past ook de strijd der arbeiders in hun producenten-organisaties, de vakverenigingen, tot verbetering van hun levens- en arbeidsvoorwaarden. Wij hebben gezien hoe de arbeiders als producenten door hun fondsenstelsel regelend ingrijpen in dat,

wat de Marxisten als onafwendbaar noodlot aanduiden. Bovendien echter is nog altijd een van de voornaamste taken der vakverenigingen de strijd om hogere lonen en kortere werktijden door middel van onderhandeling en werkstaking.

In de strijd om loonsverhoging hebben wij in werkelijkheid te maken met de strijd van afzonderlijke, zij het ook vele en tezamen agerende producenten tegen de totaliteit der consumenten; en, daar ieder eenmaal deze producentenstrijd aanbindt: met de strijd der arbeiders tegen zichzelf. De arbeiders en hun organisaties zijn op volmaakt dilettantische wijze geneigd, het geld, het loon, dat zij ontvangen, als een absolute grootheid te beschouwen. Men kan niet betwijfelen, dat 5 Mark meer is dan 3 Mark. Men kan het dus den arbeider gunnen en met hem meevoelen, dat hij zich verheugt, dat hij gisteren slechts 3 Mark, van vandaag af echter 5 Mark per dag ontvangt. De vraag is maar, of hij vandaag over een jaar en over 3, 5, 10 jaar ook nog reden tot blijdschap heeft. Want geld is slechts de uitdrukking der onderlinge verhouding van prijzen en lonen; alles komt op de koopkracht van het geld aan.

Natuurlijk worden door de verhoging der lonen, precies zo als door andere belastingen en rechten, de prijzen der goederen verhoogd. Natuurlijk is dan de pianobouwer geneigd, als volgt te redeneren: Wat kan het mij schelen, dat piano's duurder zijn geworden! Ik krijg meer loon en koop geen piano, maar brood, vlees, kleren, woning, enz. En zelfs de wever b.v. kan zeggen: Al worden ook de stoffen, die ik moet kopen, duurder, slechts een klein deel van mijn behoeften is duurder geworden, maar ik heb mijn totale loon, waarmee ik aan al mijn behoeften moet voldoen, verhoogd.

Het antwoord op deze en al dergelijke argumenten

van het persoonlijke egoïsme zij dadelijk op de grondige wijze gegeven, die wij aan P. J. Proudhon te danken hebben. „Wat in economische aangelegenheden voor den eenvoudigen particulier geldt, wordt foutief, zodra men het op de hele maatschappij wil toepassen.”

De arbeiders gedragen zich bij hun loonstrijd volkomen zoals zij zich al deelhebbbers aan de kapitalistische maatschappij moeten gedragen: als egoïsten, die met de ellebogen werken, en, daar zij alleen niets kunnen bereiken, als georganiseerde, verenigde egoïsten. Georganiseerd en verenigd zijn zij als vakgenoten. Al deze vakverenigingen samen vormen de totaliteit der arbeiders in hun rol van producenten voor de kapitalistische goederenmarkt. In deze rol voeren zij een strijd, naar zij menen, tegen de kapitalistische ondernemers, in werkelijkheid echter tegen zichzelf in hun qualiteit van consumenten.

De z.g. kapitalist is niet een afgeronde, tastbare figuur: hij is een tussenpersoon, waaraan weliswaar veel blijft hangen, maar de slagen, die de als producent strijdende arbeider hem wil toedienen, blijven niet aan hem hangen. De arbeider slaat toe, slaat als door een ledige schijnvoorstelling heen en treft zichzelf.

In de strijd binnen het kapitalisme kunnen slechts zij werkelijke overwinningen, d.w.z. blijvende voordelen behalen, die als kapitalisten strijden. Indien een ingenieur, een directeur, een handelsbediende voor zijn patroon of zijn maatschappij op grond van zijn persoonlijke bekwaamheden of zijn bekendheid met zakengeheimen onontbeerlijk is, dan kan hij op een dag b.v. zeggen: Tot nu toe had ik 20.000 Mark salaris, geef mij 100.000, anders ga ik naar den concurrent! Als hij zich daaraan houdt, dan heeft hij mischien voor zijn hele leven een beslissende zege behaald. Hij heeft als kapitalist gehandeld, egoïsme

heeft met egoïsme gestreden. Zo kan ook vaak een bepaalde arbeider zich onontbeerlijk maken, zijn levenspositie verbeteren of geheel tot de klasse der rijken overgaan. Zoals de arbeiders echter in hun vakverenigingen strijden, maken zij zich tot nummers, waarvan ieder op zichzelf zonder betekenis is. Zij aanvaarden daarmee hun rol van machine-onderdelen, zij ageren nog slechts als delen van het geheel en het geheel reageert tegen hen.

De arbeiders brengen dus door hun producentenstrijd een prijsstijging van alle fabrikaten teweeg. Deze stijging, al heeft zij ten dele ook op weeldeartikelen betrekking, maakt toch vóór alles de noodzakelijke massa-artikelen duurder. En dit is niet een evenredige, maar een onevenredige stijging. Bij stijgende lonen, gaan de prijzen in onevenredige mate omhoog; bij dalende lonen daarentegen dalen de prijzen onevenredig langzaam en weinig.

Hieruit volgt dus, dat over 't geheel en op de duur de strijd der arbeiders in hun hoedanigheid van producenten de arbeiders in hun hoedanigheid van consumenten moet benadelen.

Dit wil absoluut niet zeggen, dat de enorme stijging van het levensonderhoud, de bemoeilijking van het leven voor velen, geheel of ook maar in hoofdzaak voor rekening van de arbeiders zelf komt. Vele factoren werken samen, en altijd is het egoïsme de schuldige geweest, dat geen totale economie en geen cultuur kent. Eén van deze factoren was de strijd der producenten, die zich door deze strijd uitdrukkelijk ermee hebben verzoend, organen van het kapitalisme, maar van de laagste orde te zijn. Alles wat de kapitalisten als kapitalisten doen, is gemeen; wat de arbeiders als kapitalisten doen, is proletarisch gemeen. Natuurlijk is hiermee slechts gezegd, dat zij zich in een gemene rol hebben ingeleefd. Dit verhindert niet,

dat zij buiten en binnen deze rol dapper, flink, edelmoedig, heldhaftig kunnen zijn. Ook rovers kunnen heldhaftig zijn. De arbeiders echter zijn in hun strijd voor loons- en prijsverhoging rovers, zonder het te weten, rovers van zichzelf.

Men zal willen opmerken, dat de vakverenigingen de werkstaking niet alleen bezigen als middel tot loonsverhoging, maar ook tot verkorting van arbeidstijd, uit solidariteit met geknechten, voor hun arbeidsvoorwaarden, enz.

Het antwoord daarop luidt, dat in dit verband uitsluitend van de invloed der loonsverhoging sprake is, en dat hij, die denkt, dat er hier een strijd tegen de vakverenigingen wordt gevoerd, ons ten zeerste misverstaat. O neen! Erkend wordt, dat de vakvereniging een absoluut onmisbare organisatie binnen het kapitalisme is. Men versta eindelijk eens, wat hier eigenlijk wordt gezegd. Hier wordt erkend, dat de arbeiders niet een revolutionnaire klasse, maar een hoop arme drommels zijn, die in het kapitalisme moeten leven en sterven. Hier wordt toegegeven, dat voor den arbeider de „sociale politiek” van de staat, van de gemeenten, de proletarische politiek van de arbeiderspartij, de proletarische strijd der vakverenigingen, het fondswezen der vakverenigingen onontbeerlijk zijn. Ook wordt toegegeven, dat de arme arbeiders lang niet altijd in staat zijn, de belangen van het geheel, ook slechts van het geheel van de arbeidersstand te behartigen. De vakken moeten hun egoïstische strijd voeren, want ieder vak is immers tegenover alle andere een minderheid en moet, gezien de voortgaande stijging der levensbehoeften, voor zijn huid vechten.

Maar alles wat hier wordt erkend en toegegeven, zijn louter klappen voor het Marxisme, dat immers de arbeiders in hun rol van producenten niet als de armzalige onderste laag van het kapitalisme, maar

als de door het lot uitverkoren dragers van de revolutie en het socialisme wil beschouwen.

Daarop wordt hier gezegd: neen. Al deze dingen zijn in het kapitalisme noodzakelijk, zolang de arbeiders niet bij machte zijn, buiten het kapitalisme te treden. Dit alles draait slechts mee in de kring van het kapitalisme. Alles wat binnen de kapitalistische productie plaatsvindt, kan er slechts dieper mee verbonden raken, maar nooit er uit voeren.

Wij zullen dezelfde dingen nog eens in 't kort van een andere kant bezien. De kapitalisten maken zich, zoals Marx en anderen uitvoerig en in vele belangrijke afzonderlijke uiteenzettingen hebben aangetoond, jegens de arbeiders aan afpersing schuldig: gij hebt, zeggen zij door hun daden, geen arbeidsmiddelen, geen werkplaatsen en bedrijfsmiddelen, gij zijt er in groten getale, dikwijls meer dan wij nodig hebben: werkt voor het loon, dat wij aanbieden. Zolang de kapitalisten eendrachtig zijn — zonder daarvoor een overeenkomst te moeten aangaan — in deze houding tegenover de arbeiders, onderling echter elkaar nationaal en internationaal heftig beconcurreren, vloeien uit deze twee feitenreeksen lage lonen en lage prijzen voort. Verenigen zich nu de arbeiders, om noodgedrongen en rechtmatig met het dreigement te antwoorden: wij werken geen van allen, wanneer gij geen hogere lonen betaalt, dan vloeien daaruit voort: hogere lonen en hoge prijzen. Verenigen zich daartegenover nu weer de kapitalisten, ten eerste tot wederzijdse ondersteuning en beveiliging tegen de druk der arbeiders, ten tweede tot kartellen ten behoeve van prijshandhaving, dan zal de verhoging der lonen steeds moeilijker, de verhoging der prijzen steeds gemakkelijker plaats vinden. Daarbij komt nog de beveiliging tegen buitenlandse concurrentie door invoerrechten; dikwijls ook aanvoer van goedkope, weinig eisende

arbeidskrachten uit het buitenland of tenminste van het platteland, of wel vervanging van mannelijke arbeiders door vrouwelijke, van geschoolden door ongeschoolden, van handenarbeid door machinale arbeid. Men ziet, dat het kapitalisme allerwegen in het voordeel is, zolang de arbeiders alleen op de lonen, maar niet tevens op de prijzen invloed kunnen oefenen.

Als dus de arbeiders in hun rol van producenten voor de kapitalistische goederenmarkt blijven, maar desondanks hun positie radicaal willen verbeteren, d.w.z. het kapitaal een deel van zijn winsten willen afnemen en aan henzelf ten goede doen komen, blijft hun niets anders over, dan tegelijkertijd naar zo hoog mogelijke lonen en zo laag mogelijke prijzen te streven. Door middel van eigen hulp kunnen zij tot zekere hoogte ook binnen het kapitalisme in deze richting werken: wanneer zij een organisatievorm van het socialisme, de genootschap, in dienst van hun verbruik stellen en zo voor een deel van hun levensbehoeften — op het gebied van voeding, woning, kleding, huishouding enz. — een deel van de tussenhandel uitschakelen. Aldus hebben de in vakverenigingen georganiseerde arbeiders met betrekkelijk hoge lonen de kans, een deel van hun successen werkelijk te genieten, wanneer zij n.l. in hun behoeften door verbruikscoöperaties (ook woningbouwverenigingen zijn verbruikscoöperaties) tegen betrekkelijk lage prijzen voorzien.

Een andere, radicalere weg tot overheveling van een deel der kapitalistische winsten in de handen der arbeiders, d.w.z. tot vermogensconfiscatie is de gelijktijdige vaststelling van minimum-lonen en maximum-prijzen door de wetgeving van staat of gemeente. Dat was het middel der middeleeuwse communes en het is ook — zonder eigenlijk resultaat — tijdens de Franse Revolutie meer voorgesteld dan werkelijk ge-

probeerd. Zien wij van de communale politiek der Middeleeuwen af, waar het geheel andere verhoudingen, werkelijke cultuur en gemeenschap betrof, dan kan men zeggen: een dergelijke vermogensconfiscatie is revolutionnaire klassenpolitiek, die misschien in gewelddadige overgangstijden aanbeveling verdient, maar is ten hoogste een stukje van de weg tot het socialisme, is geen socialisme, daar socialisme geen gewelddadige operatie, maar juist blijvende gezondheid is.

Beide manieren echter — die van versmelting van vakverenigingsloon en genootschapsprijs en die van gelijktijdige vaststelling van hoge lonen en lage prijzen — betekenen een dilettantische en slechts voorbijgaande vermenging van kapitalisme en socialisme. De organisatie van het verbruik is een begin van het socialisme; de strijd der producenten is een vervalsverschijnsel van het kapitalisme. Hoge lonen en lage prijzen tegelijk zijn een afschrikwekkende onlogica, en een kapitalistische maatschappij zou de gelijktijdige invloed van een sterke vakverenigings- en een aaneengesloten coöperatieve beweging evenmin uithouden als de van hogerhand aangeprezen hoge lonen en lage prijzen. Zulk een gedwongen koers van het geld — van niets anders is in beide gevallen sprake — zou een verschrikkelijke ontploffing voorbereiden en ware het begin van het staats- en maatschappelijk bankroet.

Dit zou een wenk voor gewelds-revolutionnairs kunnen zijn, maar natuurlijk zou ook dan het kapitalisme zijn huid verdedigen. Wij zien immers thans, hoe vakverenigings- en coöperatieve beweging met schele ogen worden aangezien. De ene is altijd een element van revolutionnaire onrust en draagt de neiging tot de algemene staking in zich; de andere is een, zij het ook zeer bescheiden en zich daar niet van

bewust, begin van het socialisme. Zouden zij verder om zich heen grijpen en zich van hun saamhorigheid bewust worden, dan zou een zo verstikkende remming nabij zijn, dat er een ventiel geopend en de samenwerking op beide economische gebieden beperkt of onmogelijk zou worden gemaakt.

Bij hoge lonen en lage prijzen is voor iedere maatschappij het leven onmogelijk, even onmogelijk als bij lage lonen en hoge prijzen. In tijden van betrekkelijke vrede zullen kapitalisten en arbeiders zich er in hun verblind privé-egoïsme niet van laten weerhouden, voor hoge prijzen en hoge salarissen en lonen te zorgen en daarmee de weelde-zucht en onbevredigdheid, de innerlijke onvoldaanheid, de moeilijkheid van geldvoorziening, de hapering, de chronische crisis en de trage circulatie steeds meer aan te wakkeren. Op het tijdstip der revolutie zal de stelregel, die Proudhon in het jaar '48 zo grandioos, zij het ook zonder resultaat heeft aangeprezen: lage prijzen! lage inkopen! lage lonen! naar te hopen is worden opgevolgd. Daardoor zouden vrijheid, beweeglijkheid, opgewektheid, snellere circulatie, gemakkelijker van leven, bescheiden genoegens, eenvoudige onschuld ontstaan.

Men mag overigens de voorspelling, wat staat en kapitalisme zouden doen, zouden moeten doen, indien zij door de abnormale samenwerking van een sterke producenten- en consumentenbeweging zouden worden bedreigd, niet zo opvatten, alsof zij een waarschuwing aan het adres der arbeiders inhield, naar het geliefde model: Wat moeten wij beginnen? De staat zal het immers toch verbieden! Zulk een waarschuwing is niet met onze aard en bevoegdheid in overeenstemming. Al kan men ook vermoeden, dat anderen zullen doen wat bij hun rol past, men kan dit afwachten en hoeft zich daarom niet te bekommeren. Wie dus tot taak meent te hebben, ervoor te zorgen,

dat de kapitalisten steeds minder van de arbeiders profiteren en steeds meer aan de arbeiders geven, heeft nu van ons geleerd, dat daarvoor een sterke verbruiksorganisatie tezamen met een volhardende vakverenigingsstrijd het noodzakelijke wapen is. Want op het tegendeel, loon- en prijsregeling door de overheid, zal niemand veel hoop hebben en evenmin op een poging, die ook hierbij behoort: het overschot aan inkomsten der kapitalisten door belastingen te confiskeren en door geschikte middelen aan het proletariaat, b.v. aan de arbeiders-associaties te doen toevloeien. Dit is eveneens een revolutionnair middel, dat stumperig en dilettaantisch is en waartoe men slechts zeer voorbijgaand, als overgangsmaatregel, zijn toevlucht zou kunnen nemen. Iets dergelijks is dan ook zonder succes ten tijde der Conventie hier en daar geprobeerd en ook kort na 1848 door den heer de Girardin in Frankrijk voorgesteld. Ook Lassalles politiek werken en streven bewoog zich in deze richting.

Wij waarschuwen dus niet voor de merkwaardige poging, door een versmelting van revolutie en socialisme, van strijd en opbouw, de gang der maatschappij te doen haperen en tegen te houden. Wij moeten slechts zeggen, dat wij nog lang zo ver niet zijn en dat de verbruiksgenootschappen, zoals wij die thans hebben, die een pover begin van het socialisme zijn, zonder het te weten, niet in de verste verte bij machte zijn, de prijspolitiek van het kapitalisme ernstig te dwarsbomen of het van zijn afnemers te beroven. Dit is dus vóór alles de taak van hen, die tot socialisme oproepen: te zeggen, dat het socialisme beginnen moet, opdat het zal komen, dat het uitsluitend en nergens anders dan bij het verbruik kan beginnen.

Daarover aanstonds. Hier was het zaak, aan te

tonen, dat alle eenzijdige strijd en alle werkzaamheid op het gebied der kapitalistische productie, alle handelingen dus der producenten een stuk geschiedenis van het kapitalisme zijn en niets meer.

Daar wij er echter toch reeds toe zijn gekomen, de werkzaamheid der producenten in de vakverenigingen, de economische eigen hulp der arbeiders en de daardoor bereikte druk op de staat ten behoeve van wettelijke regelingen te beschrijven en te critiseren, moet ook nog even op twee andere gewichtige doeleinden dezer organisaties en hun strijdmethodes worden ingegaan. De voornaamste taak der vakverenigingen is nog de totstandkoming van de verkorting der werktijden en een verandering in het loonstelsel, die daarmee ten nauwste verband houdt, n.l. de vervanging van het stuk- en accoordloon door het dagloon. Het stuk- en accoordloon is een betaling naar verhouding van de arbeid tot de hoeveelheid en kwaliteit van het verkregen product. Men kan zeggen, dat men in een rechtvaardige ruileconomie altijd weer op dit soort arbeidsloon zal terugkomen; dat er echter in een maatschappij van onrechtvaardigheid jegens den mens, van verwaarlozing zijner noodzakelijkste behoeften nauwelijks iets ergers kan bestaan dan de verscherping van deze onrechtvaardigheid door de rechtvaardigheid jegens de dingen. Onder het régime van het kapitalisme kan de arbeider niet verdragen, dat een ander beginsel zijn inkomen bepaalt, dan zijn behoeften. Daar het nu voor zijn welzijn niet alleen noodzakelijk is, dat hij zoveel loon ontvangt, dat hij en zijn gezin kunnen bestaan, maar ook, dat hij niet door buitensporige werktijden gezondheid, slaap en vrije tijd verliest, biedt zijn strijd voor verkorting der werktijden hem een nieuwe gelegenheid, zich tegen stuk- en accoordloon te verzetten. Want de verkorting van de arbeidstijd mag zijn inkomen niet verminderen

en evenmin tot onbegrensde verhoging van zijn arbeidsintensiteit dwingen. Het is daarom ook bedenkelijk, dat in vele vakken, b.v. in het bouwvak, niet een dagloon, maar een uurloon wordt betaald. De arbeiders zijn daardoor gedwongen, bij iedere strijd om verkorting van de arbeidstijd tevens om verhoging van het uurloon te strijden, en vaak eindigt zulk een strijd met een compromis: zij bereiken het ene en moeten in het andere opzicht toegeven, beperken dus b.v. tegelijk hun werktijd en hun feitelijk inkomen. Daarom dienden de arbeiders overal onder het kapitalisme niet alleen het stuk- en accoordloon, maar ook het uurloon te bestrijden. Dagloon! moet de eis van den kapitalistischen arbeider zijn. Daarin komt voor ieder, die oor heeft voor de stem der cultuur of der laagheid, scherp tot uiting, dat de arbeider geen vrije man is, die op de markt des levens treedt en goederen ruilt, maar dat hij een slaaf is, wiens levensonderhoud door den meester toegestaan en door de maatschappij gegarandeerd moet worden. Onder het régime van het dagloon bestaat geen uitgesproken verhouding tussen de arbeid en de hoeveelheid en hoedanigheid van zijn producten, bestaat geen ruil tegen ruil; er bestaat slechts de nooddrift, die leniging begeert. Ook hier zien wij dus weer, dat de arbeider in de kapitalistische wereld voor een kapitalistische, voor een aan de cultuur vijandige instelling moet strijden, terwille van zijn levensonderhoud. De nood en de rol van producent maken hem tot handlanger en lijfeigene van het kapitalisme. De strijd van den in zijn vakvereniging georganiseerden arbeider voor zijn eigen daglonerschap heeft een tegenhanger in het staatsleven: n.l. in de strijd van den politiek strijdenden arbeider voor geheime verkiezingen. Even onwaardig als het is, in de vorm van dagloon het levensonderhoud te ontvangen, inplaats van pro-

duct tegen product te ruilen, d.w.z. productprijs of -loon te ontvangen, even erbarmelijk is het, zijn recht en zijn plicht jegens de gemeenschap uit vrees in het verborgene, in de stem-w.c. uit te oefenen. Dit was de reden, waarom M. von Egidy voor de openbare stemming opkwam: hij wilde, dat er geen schadelijke gevolgen voor den vrijen en oprechten mens zouden zijn. Dit was echter een Donquichotterie van dezen edelen man. Heden ten dage moet de arbeider dagloner willen zijn en moet de staatsburger een angstige heloot willen zijn. Het is onmogelijk, de verschillende verschijnselen, de onvermijdelijke symptomen van de kapitalistische economie en de kapitalistische staat te genezen. De arbeider moet voor zijn leven zorgen en zijn leven zou bedreigd zijn, indien hij voor de stemming niet in een afgesloten w.c. ging; zijn leven zou gevaar lopen, indien hij geen dagloon ontving. Al deze dingen, waarvan wij hier spreken, zijn levensnoodzakelijkheden, zolang wij ons niet uit het kapitalisme bevrijden. Zij zijn natuurlijk niets minder dan middelen ter bereiking van het socialisme.

De verkorting van de werktijd heeft twee kanten, op één waarvan dikwijls wordt gewezen, terwijl op de andere, voor zover mij bekend, nauwelijks acht wordt geslagen. De verkorting van de werktijd is ten eerste nodig, om den arbeider niet te doen verzwakken. En hier, waar het onze taak is, terwille van het socialisme de vakverenigingen, die noodzakelijke strijd- en ordeningsinrichting van het kapitalisme, niet te bestrijden (dit ware werkelijk meer dan dwaas, ja bijna misdadig, omdat juist terwille van de nu levende mensen volstrekt niet elke verschijning van het kapitalisme mag worden bestreden), wel echter koel en zakelijk te critiseren, hier, zeg ik, moet een ogenblik worden stilgehouden, om de vakverenigingen verdienende dank te brengen voor hun schoonste daad. Zij

hebben in alle landen voor de arbeiders de tijd van de inspanning, van de arbeid aan dingen, die hen vaak geen belang inboezemen, in bedrijven, die hen moe en lusteloos maken, met technieken, die hen tot het uiterste opjagen en hun bezigheden geestloos en dodelijk vervelend maken, verkort. Dank en lof zij hun gebracht. Aan hoevelen hebben zij gelegenheid tot ontspanning in de vrije tijd, tot een gelukkig gezinsleven, tot de gemakkelijk bereikbare voorname levensvreugde van mooie en leerrijke boeken en geschriften, tot deelname aan het openbare leven geschonken. Aan hoevelen — en hoe weinigen! Pas in de laatste jaren is men begonnen, en ook dan meestal nog met ontoereikende, vaak met belachelijk onnozele en partij-bureaucratische middelen, ook iets voor de juiste besteding der gewonnen uren te doen. Samen met de strijd tegen de lange werktijden dienden de vakverenigingen de strijd tegen het verwoestende zuipen te voeren. Zij moesten het als hun plicht beschouwen, zich niet alleen om den producerenden, maar ook om den rustenden en ledig zittenden arbeider te bekommeren. Op dit gebied is nog veel te doen en bestaat veel gelegenheid tot medewerking van de kunstenaars, dichters en denkers in ons volk. Wij mogen niet alleen tot socialisme oproepen, wij mogen niet alleen de stem der idee volgen en naar de toekomst bouwen. Terwille van de geest, die voor ons lichaam en beeld moet worden, moeten wij ons tot de levende mensen van ons volk wenden, tot de volwassenen en de kinderen, en al het mogelijke doen, opdat hun lichaam en hun geest sterk en fijn, vast en buigzaam worden. En dan met deze levende mensen naar het socialisme! Men vatte dit echter niet zo op, alsof men hun een bepaalde, een z.g. socialistische kunst of wetenschap of ontwikkeling moet geven. Helaas, hoe schaamteloos wordt er in dit opzicht met partij-tractaatjes en

tendentieus geschrijf gewerkt en hoeveel belangrijker en natuurlijk ook vrijer is b.v. de zogenaamde burgerlijke wetenschap dan de sociaal-democratische! Al dergelijke pogingen leiden tot het ambtelijke, officieuze, autoritaire. Het is een grote fout, waaraan alle Marxistische richtingen, zowel de sociaal-democratische als de anarchistische zich schuldig maken, dat in de kringen der arbeiders al het stille en eeuwige geminacht en niet bekend is, terwijl daarentegen het agitatorische en het oppervlakkige alledagsgeschreeuw overschat wordt en schril in bloei staat. Ik zelf heb onlangs in een tamelijk grote Duitse stad, waar ik tien lezingen over Duitse literatuur hield, die door een sociaal-democratische vereniging georganiseerd en door vakverenigingsleden bezocht werden, beleefd, hoe na een lezing anarchistische arbeiders de zaal betraden, die zij tot dat moment hadden gemedend, om mij te vragen, voor hen eens een lezing te houden! Ik nam mij toen voor, hun hier het antwoord te geven, dat luidt: ik heb deze lezing gehouden, toen ik over Goethe, toen ik over Hölderlin en Novalis, toen ik over Stifter en Hebbel, toen ik over Dehmel en Liliencron en Heinrich von Reder en Christian Wagner en vele anderen sprak; gij echter hebt het niet willen horen, omdat gij niet weet, dat de stem der menselijke schoonheid, die tot ons moet komen, het sterke en gespannen rythme en de harmonie van het leven in het bruisen van de storm niet meer dan in het stille varen van kalme wolkenluchten en in de heilige stilstand der onbeweeglijkheid is te vinden. „Het waaien der luchten, het gemurmel van het water, het groeien van het koren, het golven van de zee, het ontbloeien der aarde, het stralen van de hemel, het schitteren der sterren acht ik groot: het prachtig aantrekkende onweer, de bliksem, die huizen splijt, de storm, die de branding zweept, de vuurspuwende berg,

de aardbeving, die landen verschuift, acht ik niet groter dan voorgenoemde verschijningen, ja ik acht ze kleiner, daar zij slechts werkingen van veel hogere wetten zijn.... Wij willen pogen de zachte wet te vinden, waardoor het menselijke geslacht wordt geleid.... De wet der gerechtigheid, der zedelijkheid, de wet, die wil, dat ieder geacht, geëerd, onbedreigd naast den medemens leeft, dat hij zijn hogere menselijke loopbaan kan beschrijven, de liefde en bewondering van zijn naasten verwerven, dat hij als kleinood wordt behoed, daar iedere mens een kleinood voor andere mensen is, deze wet leeft overal, waar mensen naast mensen wonen, en zij maakt zich kenbaar, wanneer mensen op mensen inwerken. Zij leeft in de liefde der echtgenoten tot elkander, in de liefde van ouders tot kinderen, van kinderen tot ouders, in de liefde van broeders en zusters, van vrienden tot elkander, in de zoete neiging der geslachten, in de werkzaamheid, waardoor wij blijven bestaan, in de arbeid, waarmee men voor zijn kring, voor de verte, voor de mensheid werkt...." (Adalbert Stifter). Zo is ook het socialisme, waartoe hier luide wordt opgeroepen, waarvan hier in stilte wordt gesproken, de tedere werkelijkheid van blijvende schoonheid der menselijke samenleving. Niet de wilde, lelijke overgangs-chaos van het lelijke heden, die misschien ook als begeleidend verschijnsel moet bestaan, doch waartoe op te roepen verderfelijk, heilloos en nutteloos zou zijn, indien niet eerst het tedere werk der levensschoonheid in onze zielen en door deze in de werkelijkheid is uitgedragen. Alle vernieuwing heeft, ondanks alle vuur en alle geestdrift, die zij in zich draagt, een woeste, lelijke, ruwe trek; al het oude, zelfs het afschuwelijkste, zelfs zulke verouderde instellingen als b.v. het militarisme en de nationale staat, heeft, omdat het oud is en traditie heeft, in al zijn bouwvalligheid,

overbodigheid en hinderlijkheid een glans als van schoonheid. Laat ons daarom vernieuwers zijn, in wier voortijlende fantasie dat wat zij willen scheppen reeds leeft als iets, dat is voltooid, verworven, verankerd in de oeroude en heilige dingen van het verleden. Laten daarom die krachten de verwoestende zijn, waarmee wij het tedere, het blijvende, het verbindende opbouwen. Onze bond zij een bond van het strevende leven met de eeuwige machten, die ons met de wereld van het zijnde verbinden. De idee, die ons voortdrijft, zij voor ons idee, d.w.z. bond, die ons boven de vergankelijkheid en verscheidenheid der oppervlakkige tijdsverschijnselen met de verzamelden en gegrepenen door de geest verenigt. Dit zij ons socialisme: een scheppen van het toekomstige, als ware het een sinds alle eeuwigheid bestaande toestand. Dat het niet voortkome uit de beroeringen en woeste bewegingen van het ogenblik, maar uit de werkelijkheid van de geest, die traditie en erfenis van ons menszijn is.

Wij hebben ons onderbroken, omdat wij de vakverenigingen voor hun strijd om vrije tijd en ontspanning der arbeidende mensen onze dank wilden brengen. Dat wat hier is gezegd, zij onze dank; want zoals wij niet louter producten, uitwerkingen en reacties der afschuwelijke vervalsverschijnselen van het verouderde en bouwvallige willen zijn, maar productieven, die de gezonken geest, die eens gemeenschapsgeest was en nu isolering is geworden, tot nieuwe vormen brengen en weer levend en schoon willen maken, zo moet ook onze dank productief zijn en wijzen op dat, waarmee de ontspanning en de vrije tijd der arbeidende mensen moet worden vervuld, opdat gezonde en sterke en door de geest gegrepen mensen het nieuwe kunnen bereiden, dat als een oeroude waarde uit ons moet verrijzen, zo wij het willen liefhebben en behouden.

De vermindering der werkuren biedt den arbeider een langere vrije avond. Hoezeer men zich ook over het bereikte kan verheugen, men mag niet buiten beschouwing laten wat zeer vaak het gevolg van deze verovering is: de strengere eisen, die aan de arbeidskracht worden gesteld, de verhoogde intensiteit van de arbeid. Dikwijls heeft de kapitaalkrachtige ondernemer, een grote vennootschap b.v., alle reden, zich met de overwinning der arbeiders te verheugen. Alle ondernemers van een bepaalde branche zijn b.v. gedwongen, de werktijd te verkorten. Maar de grote bedrijven zijn vaak in staat, deze verkorting door invoering van nieuwe machines, die den arbeider nog vaster aan het zich mechanisch voortreppende instrument koppelen, bij te houden en zo tegenover hun middelmatige en kleine concurrenten grote voordelen te behalen. Dikwijls echter staan de zaken ook omgekeerd: het grootbedrijf heeft moeite, zijn enorm mechanisme te veranderen, terwijl de middelmatige en kleine ondernemer, wanneer hij een gereede afzet en goed crediet heeft, zich gemakkelijker naar de nieuwe omstandigheden kan richten.

De techniek heeft bijna steeds nieuwe ideeën en modellen voorradig om te voldoen aan de behoefte, nog meer te halen uit de arbeid der mensen, die slechts dienaars der machines zijn.

Dit is de andere, de donkere zijde van de toegenomen vrije tijd: de vermoeiender werkdag. De levende mens kan in werkelijkheid niet alleen arbeiden om te leven, maar wil in de arbeid, tijdens de arbeid zijn leven voelen, zich om zijn leven verheugen, heeft dus niet slechts behoefte aan ontspanning, rust en vreugde 's avonds, maar heeft vóór alles vreugde in het werk zelf, merkbare beweging van zijn ziel bij de functies van zijn lichaam. Onze tijd heeft de sport, de onproductieve, speelse bezigheid van spieren en

zenuwen tot een soort arbeid of beroep maakt. In een werkelijke cultuur zal de arbeid zelf weer een speelse meting van al onze krachten zijn.

De industrieel zal overigens dikwijls, om weer in te halen wat de vermindering van de werktijd hem ontnemt, nog niet eens de mechanische instrumenten van zijn bedrijf moeten veranderen. Er is in de fabriek nog een ander mechanisme, dat niet uit ijzer en staal bestaat: de arbeidsverdeling. Enige nieuwe schikkingen, een paar nieuwe opzichters- en werkbaasposten bespoedigen de gang van een bedrijf vaak doeltreffender dan nieuwe mensen. Maar dit mechanisme is zelden van lange duur. Het is steeds een stille worsteling tussen de traagheid, d.w.z. de natuurlijke langzaamheid van de arbeiders en de energie der aandrijvers, en op de duur overwint, wanneer mensen tegenover mensen staan, altijd een soort wet der traagheid. Deze strijd voor langzame arbeid heeft altijd bestaan, lang eer hij een bewust wapen in de klassenstrijd en een deel van de z.g. sabotage is geworden. Deze sabotage, die van de arbeiders vergt, voor een bepaald doel langzame, minderwaardige, slechte of zelfs verderfelijke arbeid te verrichten, kan in een enkel geval, zoals b.v. bij een staking van post-, spoor- of havenarbeiders uitstekende diensten bewijzen. Zij heeft echter ook haar bedenkelijke zijde. Men kan immers dikwijls, bij scherpe strijdmiddelen der arbeiders in hun rol van producenten voor de kapitalistische markt, niet onderscheiden waar de klassebewuste strijder ophoudt en waar de door het kapitalisme innerlijk aangestoken, verdorven en vernederde onverantwoordelijke mens, dien elke nuttige arbeid tegenstaat, begint.

De verscherpte arbeidsverdeling is van voorbijgaande invloed; de machine echter is onverbiddelijk. Zij heeft haar bepaald toerental, haar vastgestelde prestatie, en de arbeider hangt niet van een min of meer

menselijken mens af, maar van de metalen duivel, die door den mens tot het gebruik van mensenkrachten werd aangeschaft. Het psychologische element van de menselijke arbeidsvreugde is daarbij van ondergeschikt belang. Iedere arbeider weet en ervaart met grote bitterheid, dat machines, werktuigen en dieren met meer behoedzaamheid worden behandeld dan de arbeidende mensen. Dit is evenmin als iets anders, dat hier wordt gezegd, een agitatorische, demagogische overdrijving; het is de zuivere, letterlijke waarheid. Men heeft vaak de moderne proletariërs slaven genoemd en in dit woord een klank van diepe verontwaardiging gelegd. Men dient echter te weten wat men zegt en moet ook een woord als het woord „slaaf” in zijn nuchtere, werkelijke betekenis gebruiken. Een slaaf was iemand, wiens bescherming was geboden, dien men goed verzorgen, wiens arbeid men psychologisch leiden moest, want zijn dood kostte geld: er moest een nieuwe worden gekocht. Het verschrikkelijke in de verhouding van den modernen arbeider tot zijn meester is juist, dat hij niet zo’n slaaf is, dat het den ondernemer doorgaans volkomen onverschillig kan zijn, of de arbeider leeft dan wel sterft. Hij leeft voor den kapitalist, hij sterft voor zichzelf. Het vervangingsmateriaal is aanwezig. Machines en paarden moeten worden gekocht; zij betekenen ten eerste aanschaffingskosten, ten tweede onderhoudskosten. En zo was het ook met den slaaf. Hij moest eerst gekocht of reeds als kind opgevoed en dan onderhouden worden. Den modernen arbeider krijgt de moderne ondernemer voor niets; of hij het onderhoud, het loon aan Jansen of aan Pietersen betaalt, laat hem koud.

Ook hier weer, in deze ontmenselijking van de verhouding tussen ondernemer en arbeider gaan kapitalistisch stelsel, moderne techniek en staatscentra-

lisme hand in hand. Het kapitalistische stelsel reeds maakt den arbeider tot een nummer; de met het kapitalisme verbonden techniek maakt hem tot een verlengstuk van het raderwerk der machine en de staat zorgt ervoor, dat de kapitalistische ondernemer niet slechts de dood van den arbeider niet hoeft te betreuren, maar zich ook in geval van ziekte of ongeval op generlei wijze persoonlijk om hem hoeft te bekommeren. De verzekeringsinstellingen van de staat kunnen natuurlijk van verschillende kanten worden beschouwd; maar deze mag men niet over 't hoofd zien: ook zij stellen het blindelings functionnerende mechanisme in de plaats der levende menselijkheid.

De grenzen der techniek, zoals deze thans aan het kapitalisme ondergeschikt is, zijn de grenzen van de mensheid te buiten gegaan. Op leven en gezondheid der arbeiders komt het niet zozeer aan (hierbij mag men niet alleen aan machines denken; men herinnere zich de gevaarlijke metaalafval in de lucht van werkplaatsen, de gifbedrijven, de vergiftiging der lucht boven gehele steden); het komt zeer zeker niet op de levensvreugde en de behaaglijkheid der arbeiders tijdens de arbeid aan.

De Marxisten en de arbeidersmassa's, die onder hun invloed staan, laten volkomen buiten beschouwing, hoe grondig zich in dit opzicht de techniek der socialisten van de kapitalistische techniek zal onderscheiden. De techniek zal zich bij een cultuurvolk geheel naar de psychologie van de vrije mensen, die zich van haar willen bedienen, moeten schikken. Als de werkende mensen zelf bepalen, onder welke voorwaarden zij willen werken, zullen zij een compromis sluiten tussen de tijdsduur, waarin zij buiten de productie willen staan en de arbeidsintensiteit, die zij aan de productie willen geven. De mensen zullen in dat opzicht zeer verschillen: de enen zullen zeer

snel en vurig werken, om zich vervolgens langdurig te kunnen vermaken of te ontspannen; de anderen zullen geen uur van de dag uitsluitend tot middel willen verlagen en zullen ook in de arbeid verheugden, van blijdschap vervulden willen zijn, zullen „haast u langzaam” tot hun devies maken en hun techniek dienovereenkomstig inrichten.

Thans is er van dit alles geen sprake. De techniek staat geheel in de ban van het kapitalisme. De machine, het werktuig, de dode dienaar van den mens, is tot meester over de mensen gemaakt. Ook de kapitalist is in hoge mate afhankelijk van het mechanisme, dat hij heeft ingevoerd, en hier is het de plaats, waar wij de tweede zijde van de verkorting van de werktijd in 't oog kunnen vatten. De eerste was die, dat zij ertoe dient, de kracht van den arbeider op peil te houden. In hoever deze functie door de verhoogde arbeidsintensiteit weer wordt teniet gedaan, hebben wij zojuist gezien. De verkorting van de werktijd heeft echter ook de verheugende uitwerking voor de levende leden van de arbeidersklasse, dat zij het aantal werklozen vermindert.

De industrieel moet n.l. zijn machinerie gebruiken; zijn machines moeten, om rendabel te zijn, een bepaalde tijd lopen. Hij moet, wil zijn bedrijf rendabel zijn, met de concurrentie in binnen- en buitenland rekening houden, en in vele bedrijfstakken is hij gedwongen, teneinde zijn mechanische centrale te doen renderen, de machines dag en nacht te laten lopen. Hij zal dus, als de werktijd wordt verkort, meer arbeiders te werk stellen. Hij zal vaak juist de gelegenheid van een strijd met de arbeiders aangrijpen om de vierentwintigjarige werktijd, d.w.z. het ploegenstelsel in te voeren. De noodzaak der rentabiliteit, de behoeften van het mechanisme, de eisen der arbeiders: dit alles tezamen heeft vaak tot resultaat, dat meer

arbeiders te werk worden gesteld en daardoor de vermindering van het z.g. industriële reserve-leger. De grens zal altijd door de rentabiliteit van het bedrijf worden bepaald, waarbij echter tussen de eisen van het mechanisme en de opname-capaciteit van de markt een soort compromis moet worden gesloten. Vaak wordt de ondernemer door zijn machinale inrichtingen en het aantal arbeiders, dat hij aan de machines heeft geplaatst, gedwongen het bedrijf in een bepaalde omvang voort te zetten. Is de markt dan niet meer tot opname in staat, dan moet hij de prijzen verlagen: want de kapitalistische markt kan immers alle artikelen opnemen, als ze maar goedkoop genoeg zijn. Zo komt het, dat een ondernemer dikwijls duizenden arbeiders dag en nacht laat werken en toch ieder uur geld verliest. Hij aanvaardt dit, in de hoop op betere tijden, wanneer de prijzen weer stijgen. Gaat deze hoop niet in vervulling, dan zal hij een deel van zijn bedrijf of zijn gehele bedrijf op bepaalde dagen moeten stilleggen.

Onze bewering, dat de techniek heden ten dage in de ban van het kapitalisme staat, moeten wij dus in zoverre aanvullen, dat ook anderzijds het kapitalisme de slaaf van de zelf geschapen techniek is. Het gaat daarmee als met den toverleerling: „De geesten, die ik heb opgeroepen, raak ik niet meer kwijt!” Wie in tijden van voorspoed, van goede afzet zijn bedrijf op een bepaalde basis heeft ingericht, heeft het niet meer in zijn macht, hoeveel hij wil produceren. Ook hij is aan het rad van zijn machine gesnoerd, en hij met zijn arbeiders wordt er dikwijls door fijn gemalen.

Wij hebben hier een van de punten aangeroerd, waar de kapitalistische productie ten nauwste met de speculatie is verbonden. Hij, die niet door de eisen van zijn bedrijf en zijn afzet tot speculatie wordt gedreven, bekleedt slechts een zeer bescheiden plaats

in de rangorde van het kapitalisme. Een speculant is ieder, wiens bedrijf van deze twee volkomen heterogene factoren afhankelijk is: de eisen van zijn machine- en mensenmateriaal enerzijds en de prijsschommelingen van de wereldmarkt anderzijds. De mensen in deze positie, die maanden- en dikwijls jarenlang honderden of duizenden arbeiders week op week hun vastgesteld loon uitbetalen, terwijl zij week op week verliezen lijden, verzuchten misschien vaak genoeg: „Mijn arbeiders hebben het beter dan ik!” Dikwijls kan zulk een door zware zorgen geplaagde arme rijke zich alleen redden door met een deel van zijn vermogen gelukkig aan de beurs te speculeren en zo zijn ongeluk op het gebied der handelsspeculatie weer goed te maken; zoals omgekeerd iemand, wiens zaak floreert, zich door speculaties op geheel ander terrein te gronde kan richten. Wie van de kapitalistische markt afhangt, moet speculeren en moet zich aan het speculeren wennen en moet op de meest verscheiden gebieden speculeren.

Veel te weinig kent de arbeider, die onder het kapitalisme lijdt, dit beslissende feit: dat alle mensen, alle zonder uitzondering, mateloos leed, en weinig vreugde, geen enkele werkelijke vreugde hebben onder deze kapitalistische toestanden. Veel te weinig ook weet de arbeider, welke vreselijke, welke onwaardige en drukkende zorgen de kapitalist heeft, hoe geheel onnodig, hoe volkomen onproductief hij zich moet kwellen en afbeulen. En veel te weinig letten de arbeiders op deze overeenkomst tussen henzelf en den kapitalist: dat niet alleen de kapitalisten, maar ook vele honderdduizenden van de arbeidersklasse zelf hun winst of hun loon uit volmaakt nutteloze, onproductieve, overbodige arbeid trekken; dat zich juist nu een afgrijselijke richting in de productie doet gelden: meer en meer weeldeproducten, waarbij ook

de klatergouden weelde voor het proletariaat, te vervaardigen en veel te weinig de noodzakelijke, de deugdelijke producten voor de werkelijke behoeften. De noodzakelijke producten worden steeds duurder, de weelde wordt steeds meer rommel en steeds goedkoper — dit is de heersende richting.

Laat ons na deze uitweiding, die wij aan de werkzaamheid der vakverenigingen hebben gewijd, terugkeren en tot een conclusie komen.

Wij hebben gezien hoe de bij het kapitalisme belang hebbende ondernemers, de fabrikanten-handelaars en evenzeer de bij hun bestaanshandhaving belang hebbende arbeiders en ten slotte ook de staat er voor hebben gezorgd en er ook verder voor zorgen, dat het stelsel der kapitalistische economie in stand blijft. Wij hebben verder gezien hoe alle mensen in de wederzijdse uitpersing zijn verstrikt, hoe allen eendrachtig hun particuliere belangen behartigen en de totaliteit moeten benadelen, hoe allen, onverschillig welke rang zij in het kapitalisme bekleden, voortdurend door onzekerheid worden bedreigd.

Nu wij dit hebben gezien, hebben wij ook de ineenslorting van het Marxisme gezien, hetwelk beweerde te weten, dat het socialisme zich in de instellingen en het ondergangsproces van de burgerlijke maatschappij zelf voorbereidde en dat de strijd der steeds groeiende, steeds vastberadener optredende, steeds revolutionnairder handelende proletariërmassa's een noodzakelijke, in de historie voorziene phase was ter bereiking van het socialisme. In werkelijkheid echter is deze strijd van de arbeiders in hun rol van producenten voor de kapitalistische markt niets dan een draaien in de kring van het kapitalisme. Men kan niet eens zeggen, dat uit deze strijd een algemene verbetering van de positie der arbeidersklasse voortkomt. Slechts dit kan men zeggen: dat deze strijd en

zijn uitwerking de arbeidersklasse aan haar positie en aan de algemene maatschappelijke toestanden gewend doet raken.

Het Marxisme is een van de factoren en geen bijkomstige, die het kapitalisme in stand houden, versterken en in zijn invloed op de geest der volken steeds troostelozer maken. De volken, de burgerstand en evenzeer de arbeidersklasse, zijn steeds meer met de toestanden der zinneloze, speculatieve en cultuurloze winstproductie vergroeid; steeds meer neemt bij de klassen, die zeer zwaar onder de toestanden lijden, die vaak in nood en ontbering, altijd in armoede leven, de helderheid, de opstandige gezindheid en de vernieuwingsvreugde af.

Het kapitalisme is niet een periode van vooruitgang, maar van verval.

Het socialisme komt niet naarmate het kapitalisme zich verder ontwikkelt en het komt niet door de producentenstrijd der arbeiders binnen het kapitalisme.

Dit zijn de resultaten, waartoe wij zijn gekomen.

De eeuwen, waartoe het heden behoort, zijn tijden der negatie. De bonden en corporaties, het hele gemeenschapsleven van de vroegere cultuurtijd, waaruit wij voortkomen, al het aards-schone drijven en gedreven-worden was als omwonden met en gewikkeld in hemelse waan. Onafscheidelijk verbonden waren toen drie dingen: ten eerste de geest van het verbindende leven, ten tweede de beeldspraak voor de onnoembare eenheid, bovenzinnelijkheid en belangrijkheid van het in de ziel van den enkeling waarlijk levende wereldal, en ten derde het bijgeloof.

In onze tijden nu is het bijgeloof van de woordelijk opgevatte christelijk-dogmatische voorstellingen meer en meer tot in de kern van het volk aangetast en ontworteld. De ontdekking der sterrenwerelden werd

pas op haar juiste waarde geschat, de aarde en de daarop levende mens werden tegelijk kleiner en groter. De aardse werkzaamheid breidde zich uit; de angst voor duivels, hemelse machten, dwergen en demonen begon te verdwijnen; men voelde zich in de oneindige wereldruimte op het draaiende sterretje veiliger dan voorheen op de caricaturale godswereld. Men leerde onmiskenbare natuurkrachten in hun zuiver berekenbare werking kennen, men leerde zich daarvan te bedienen en kon hen zonder angst vertrouwen. Nieuwe methodes van arbeid, van omzetting van natuurproducten werden gevonden. De hele aardbol werd doorvorst en nieuwe nederzettingen kwamen tot stand; het verkeer en de overbrenging van berichten gaan met een snelheid, die ook voor ons nog ongewoon, die ook voor ons nog sprookjesachtig is, rondom de aarde. En in verband met dit alles is het aantal gelijktijdig levende mensen enorm toegenomen. De behoeften, maar ook de middelen om hen te bevredigen, zijn reusachtig gestegen.

In deze tijd der negatie is het bijgeloof volstrekt niet alleen aan het wankelen gebracht; er zijn ook positieve waarden voor in de plaats getreden: de kennis van de zakelijke bestanddelen der natuur heeft het geloof in de demonische vijanden en vrienden in de natuur afgelost; macht over de natuur is de angst voor de onverwachtheden en listen van de geestenwereld opgevolgd, en deze dood van de ontelbare geestjes heeft zijn zeer reële uitdrukking in de buitengewone toename van het geboortecijfer der mensenkinderen gevonden.

Met de geestenhemel, die wij weggevaagd en met ontelbare werelden bevolkt hebben, was echter alle diepe voelen, alle onstuimigheid en alle eenheid en verbondenheid der mensen nauw vergroeid. De sterrenwerelden, die wij ontdekten, de natuurkrachten,

met welker werking wij vertrouwd werden, zijn slechts buiten ons, zijn dienstbaar aan en dienen het uiterlijke leven. Hun eenheid met ons innerlijk spreken wij weliswaar in allerlei, vaak diepzinnige, vaak laag-bij-de-grondse filosofieën, natuur-theorieën en dichterlijke pogingen uit; maar zij is niet een deel van ons, is niet levend geworden. Veeleer is dat wat vroeger levend is geweest, het beeld of het geloof of het onuitsprekelijke weten, dat de wereld in waarheid, zoals wij haar in ons dragen, heel anders is dan de nuttige zinnen ons zeggen, en de daarmee verbonden echte broederschap der mensen in kleine vrijwillige verbonden, tegelijk met het bijgeloof gedegenereerd, zonder dat de vooruitgang van de natuurwetenschap en de techniek daarvoor de geringste vergoeding hebben geboden.

Daarom dus noemen wij deze tijden een periode van verval, omdat het wezenlijke der cultuur, de mensen-verbindende geest is gedegenereerd.

De pogingen om tot het oude bijgeloof of tot een zineloos geworden beeldspraak terug te keren, deze voortdurend vernieuwde, met aan zwakte en steunloosheid lijdende mensen, in wie het gevoel sterker is dan het verstand, in verband staande pogingen der reactie, zijn gevaarlijke remmingen en ten slotte weer symptomen van de teruggang. Zij worden nog stuitender, als zij, wat gemakkelijk gebeurt, met de geweldsheerschappij van de staat, met de georganiseerde geesteloosheid, een bondgenootschap aangaan.

Als wij dus over verval spreken, heeft dit niets gemeen met het gejammer der papen over de zondigheid onzer wereld en het geroep tot bekering. Deze teruggang is een voorbijgaande episode, die de kiemen van een nieuw begin, een fris élan, een eendrachtige cultuur in zich draagt.

Even noodzakelijk als het is, dat wij het socialisme,

de strijd voor nieuwe verhoudingen tussen de mensen als een geestelijke beweging opvatten, d.w.z. dat wij begrijpen, dat nieuwe verhoudingen tussen de mensen slechts ontstaan, als de door de geest gedreven mensen hen scheppen, precies zo belangrijk is het, dat wij sterken zijn, die niet naar het voorbije en onherroepelijke loensen en haken, kortom: dat wij niet liegen.

Hemelse waan, waarheid, wijsbegeerte, godsdienst, wereldbeschouwing of hoe men de pogingen ook wil aanduiden om het wereldgevoel in woorden en vormen samen te dringen, bestaan bij ons slechts voor de individuen. Iedere poging om op grond van zulk een geestelijke eensgezindheid gemeenten, secten, kerken, verenigingen van welke aard ook te stichten, leidt, indien niet tot onwaarheid en reactie, dan toch tot hol gezwets en gedweep. Wij zijn in alles wat boven de zinnelijke en natuurwereld uitgaat, zeer eenzelvigen, tot zwijgende vereenzaming neigenden geworden. Dit betekent niets anders dan dat al onze wereldbeschouwingen generlei dwingende noodzakelijkheid, generlei ethische dwang, generlei verband met economie en maatschappij bezitten. Dit moeten wij aanvaarden, omdat het zo is, en wij kunnen het, omdat wij in de tijd van het individualisme leven, op velerlei wijzen aanvaarden: verheugd of berustend, wanhopig of verlangend, gelijkmoedig of zelfs onverschillig.

Laat ons echter bedenken, dat iedere waan, ieder dogma, iedere filosofie of religie niet in de uiterlijke wereld, maar diep in ons innerlijk leven wortelt. Alle zinnebeelden, waarmee de mensen natuur en Ik in harmonie met elkaar brengen, zijn slechts geschikt schoonheid en rechtvaardigheid in de samenleving der volken te brengen, omdat zij weerspiegelingen zijn van onze innerlijke maatschappelijke driften, omdat zij onze tot beeld geworden geest zelf zijn. Geest is gemeenschappelijke geest, en er is geen individu, waarin

niet, bewust of latent, de neiging tot het geheel, tot het verbond, tot de gemeente, tot de gerechtigheid leeft. De natuurlijke drang tot vrijwillige vereniging der mensen onderling, voor de doeleinden hunner gemeenschap, is onuitroeibaar, maar hij is door een zware slag getroffen en als verdoofd, omdat hij lange tijd in verbinding stond met de aan hem zelf ontsproten wereldwaan, die nu gestorven of aan het vergaan is.

Wij zijn dus niet gedwongen, eerst het volk een wereldbeschouwing te geven, die een volstrekt gekunsteld, vergankelijk, zwak of zelfs romantisch-huichelachtig gewrocht en tegenwoordig zeker aan de mode onderworpen zou zijn. Wij dragen de werkelijkheid van de levende individuele gemeenschapsgeest veeleer in ons en moeten deze nu tot scheppende vrijheid laten komen. De begeerte tot het scheppen van kleine groepen en gemeenten der gerechtigheid, niet hemelse waan of symbolische gestalte, maar aardse maatschappelijke vreugde en gemeenschapszin der individuen, zal het socialisme, zal het begin van een werkelijke maatschappij stichten. De geest zal onmiddellijk medewerken en uit levend vlees en bloed zijn zichtbare vormen scheppen: de zinnebeelden van het eeuwige zullen gemeenten, de belichamingen van de geest zullen corporaties van aardse gerechtigheid, de heiligenbeelden van onze kerk zullen instellingen van de verstandige economie zijn.

Van de verstandige economie. Geheel met opzet wordt hier het woord verstand gebruikt; maar er moet nog iets aan worden toegevoegd.

Wij hebben onze tijd een periode van verval genoemd, omdat het wezenlijke werd verzwakt en bedorven: de gemeenschappelijke geest, de vrijwilligheid, de schoonheid van het volksleven en van zijn verschijningen. Maar men kan niet ontkennen, dat deze tijd velerlei vooruitgang toont. Vooruitgang in de we-

tenschap, de techniek, de onbevooroordeelde verovering en beheersing van de zakelijk geworden natuur heet met een ander woord verlichting. Het verstand is beweeglijker en stralender geworden; en zoals wij aan de natuur de physica — in de ruimste zin des woords — hebben ontworpen, wier juistheid door de praktische toepassing wordt gestaafd; zoals wij bij het gebruik der natuurkrachten hebben geleerd, berekeningen te maken, zo zullen wij nu ook leren, in de techniek der menselijke betrekkingen op een zeer verruimd terrein, rondom de aardbol, het juiste en verstandige met veelvuldige toepassing van berekeningen, arbeidsverdeling en wetenschappelijke methodes te betrachten. Tot dusver was de techniek van de industrie en de economie der betrekkingen, die beide reeds hoog zijn ontwikkeld, ondergeschikt aan het stelsel van ongerechtigheid, zinneloosheid en geweld. De natuurwetenschappelijk-industriële evenals de economisch-sociale techniek zullen nu de nieuwe cultuur, het komende volk helpen, zoals zij tot dusver de bevoorrechten en machtshebbers en beursspeculanten hebben gediend.

Inplaats dus te spreken van een periode van verval, waarin wij zouden leven, kan men ook, als men wil, van een vooruitgang spreken, waarbij eerst het bijgeloof werd opgeruimd, vervolgens natuurbeschouwing en -beheersing, techniek en rationele nationale economie zich meer en meer deden gelden, tot eindelijk de gemeenschappelijke geest, de vrijwilligheid, de maatschappelijke impulsen, die enige eeuwen lang overwoekerd waren, weer de overhand krijgen, de mensen doordringen en verenigen en zich van de nieuwe veroveringen meester maken.

Heeft de gelijke geestesrichting in de individuen deze eerst met haar natuurlijke dwang gegrepen en tot verbonden zich doen aaneensluiten, is dus de idee, de saamvattende wereldbeschouwing, die de af-

zonderlijke verschijningen en verschijnselen in eenheden en saamhorigheden verandert, weer eens uit de geest der afzonderlijke mensen getreden en tot een mensenbond, een corporatie, een bindende vorm geworden, bestaat eenmaal deze aards-lichamelijke vorm van de geest, dan is het zeer wel mogelijk, dat eenmaal ook weer eeuwen van geestelijke overweldiging, van bindende wereldbeschouwing of waan over de mensen komen. Wij zoeken deze overweldiging niet, wij verzetten ons er tegen en zijn volstrekt niet begerig naar de vooringenomendheid. Ook weten wij veel te weinig van de gang der menselijke geschiedenis, om met enige mate van waarschijnlijkheid te kunnen zeggen, dat deze ring weer moet worden gesloten, en dat wederom aan idee en verbondenheid en kosmisch-religieuze vormgeving zich het bijgeloof moet paren, en dat dan wederom met het bijgeloof de gemeenschappelijke geest moet worden vernietigd en het individualisme en de geïsoleerdheid worden hersteld en zo altijd door. Wij hebben tot zulke constructies niet het recht. Het kan zijn, dat het noodwendigheid is, het kan ook heel anders zijn. Zover zijn wij nog lang niet. Wat nu onze taak is, staat ons duidelijk voor ogen: niet de leugen, maar de waarheid. Niet de gekunsteldheid van een godsdienst-imitatie, maar de werkelijkheid van het sociale scheppen onverminderd de volledige geestelijke onafhankelijkheid en ontplooiing van de individuen.

De nieuwe maatschappij, die wij willen stichten, waarvoor wij ons gereedmaken het fundament te leggen, zal niet een terugkeer tot de een of andere oude vorm, maar zal het oude in nieuwe vorm, zal een cultuur met de hulpmiddelen van de in deze eeuwen gegroeide civilisatie zijn.

Dit nieuwe volk echter komt niet vanzelf: het

„moet” in ’t geheel niet komen, in de zin, waarin de schijnwetenschap der Marxisten dit „moet” opvat; het zal komen, omdat wij socialisten het willen, omdat wij zulk een volk als geestelijke voorvorm al in ons dragen.

Hoe zullen wij beginnen? Hoe komt het socialisme? Wat moeten wij doen? het eerst doen? nu meteen doen? Hierop te antwoorden, zij het slot van deze beschouwing.

Het was een gedenkwaardig moment in de geschiedenis van deze tijd, toen Pierre Joseph Proudhon in aansluiting op de Franse Februari-revolutie van het jaar 1848 tot zijn volk zeide, wat het moest doen om de maatschappij der gerechtigheid en vrijheid te stichten. Hij leefde, zoals al zijn revolutionnaire volksgenoten van die tijd, nog geheel in de traditie van de Revolutie, die in 1789 tot uitbarsting was gekomen en voor het gevoel van die tijd nog in het prille begin stond, en door de contra-revolutie en de daarop volgende regeringen, die zich geen van alle konden handhaven, slechts was geremd. Hij zeide: De Revolutie heeft een einde aan het feudalisme gemaakt. Zij moet daarvoor nieuwe waarden in de plaats stellen. Het feudalisme was een orde op het gebied van economie en staat: het was een aaneengeschakeld, militair stelsel van afhankelijkheden. Reeds sinds eeuwen werd het ondergraven door vrijheden; de burgerlijke vrijheid heeft zich meer en meer doen gelden. Zij heeft echter ook de oude orde en veiligheid, de oude verenigingen en bonden vernietigd; enkelen zijn door de bewegingsvrijheid rijk geworden, de massa's zijn aan ellende en onzekerheid prijsgegeven. Hoe zorgen wij ervoor, dat wij de vrijheid bewaren, verdiepen, aan allen verschaffen, dat echter daarenboven de veiligheid, de grote vereffening van bezittingen en levensvoorwaarden, de nieuwe orde komt?

De revolutionnairren, zegt hij, weten nog niet, dat

het de taak der Revolutie is, aan het militarisme, d.w.z. de regering, een einde te maken; dat het haar taak is, in de plaats der politiek de sociale politiek, in de plaats van het politieke centralisme de directe verbinding der economische belangen, de economische centrale te stellen, die geen heerschappij over personen, maar regeling van zaken is.

Gij, Fransen, zegt hij, zijt kleine en middelmatige landlieden, kleine en middelmatige handwerkslieden; gij werkt in de landbouw, de industrie, het transportwezen en de tussenhandel. Tot dusver hebt gij koningen en hun ambtenaren nodig gehad, om tot elkander te komen en u tegen elkander te beschermen. Den koning van de staat hebt gij in 1793 afgeschaft; den koning van de economie echter, het goud, hebt gij behouden; en omdat gij daarmee het ongeluk en de wanorde en de onzekerheid in het land hebt gelaten, moest gij ook weer koningen en ambtenaren en legers toelaten. Rekent met de autoritaire handlangers af; schaft de parasieten af; zorgt voor de onmiddellijke verbinding van uw belangen; dan is de maatschappij, de erfgename van het feudalisme, de erfgename van de staat geschapen.

Wat is goud? Wat is kapitaal? Het is niet een ding, zoals een schoen of een tafel of een huis. Het is geen zaak, het is niet iets werkelijks. Het goud is een teken voor een verhouding; het kapitaal is iets, dat als betrekking tussen de mensen heen en weer gaat, iets tussen de mensen. Kapitaal is crediet; crediet is wederkerigheid van belangen. Gij leeft nu in de revolutie; de revolutie, d.w.z. de geestdrift, de geest van het vertrouwen, de onstuimigheid van de afrekening, de drift om het geheel aan te vatten is over u gekomen, is tussen u opgestaan: schept nu de onmiddellijke wederkerigheid, zorgt er nu voor, dat gij zonder klaplopende en uitzuigende tussenschakels met

de producten van uw arbeid tot elkaar komt; dan hebt gij geen bevoogding van een overheid nodig en niet de overdracht van de politieke regeringsalmacht aan het economische leven, waarover de nieuwste beunhazen, de communisten, spreken. De taak is: de vrijheid in economie en openbaar leven te handhaven en pas goed te scheppen en toch voor de afrekening, voor de afschaffing van ellende en onzekerheid te zorgen, het eigendom, dat niet bezit van dingen, maar heerschappij over mensen of slavenhouderij is, en de rente, die woeker is, af te schaffen. Schept u de ruilbank!

Wat is de ruilbank? Niets anders dan de uiterlijke vorm, de zakelijke instelling voor vrijheid en gelijkheid. Wie nuttige arbeid verricht, de landman, de handwerksman, de arbeidersassociatie, zij moeten allen rustig verderwerken. De arbeid hoeft niet eerst georganiseerd, d.w.z. van overheidswege bevoogd te worden of in staatseigendom over te gaan. Meubelmaker, maak meubelen; schoenmaker, maak schoenen; bakker, bak brood en zet zo tezamen de productie voort van alles wat het volk nodig heeft. Meubelmaker, hebt gij geen brood? Gij kunt inderdaad niet naar den bakker gaan en hem stoelen en kasten aanbieden, waaraan hij geen behoefte heeft. Ga naar de ruilbank en laat uw opdrachten, uw facturen in algemeen geldige cheques omwisselen. Proletariërs, gij zoudt niet meer tot den ondernemer willen gaan en niet meer voor loon arbeiden? Gij zoudt zelfstandig willen zijn? Maar gij hebt geen werkplaats, geen werktuigen, geen voedsel? Gij kunt daarop niet wachten en moet u meteen verhuren? Maar hebt gij dan geen afnemers? Nemen de andere proletariërs, neemt gij proletariërs allen tezamen niet liefst wederzijds elkanders producten af, zonder de tussenkomst van de profiterende tussenschakel? Zorgt dan voor op-

drachten, gij dwazen! De clientèle telt, de clientèle is geld, zoals men tegenwoordig zegt. Moet de rangorde dan steeds zo zijn: ellende — slavernij — arbeid — product — loon — verbruik? Kunt gij dan niet met het natuurlijke begin beginnen: crediet, vertrouwen, wederkerigheid? Zodat de rangorde als volgt wordt: opdracht — crediet of geld — verbruik — arbeid — product? De wederkerigheid verandert de loop der dingen; de wederkerigheid herstelt de natuurlijke orde; de wederkerigheid schaft het koningschap van het goud af; de wederkerigheid is het eerste: de geest onder de mensen, die allen, die willen werken, tot de bevrediging der behoeften en de arbeid toelaat.

Zoekt niet naar schuldigen, zegt hij, allen zijn schuldig. Zij die anderen knechten en hun het noodzakelijkste onthouden of juist nog het noodzakelijkste geven en zij, die in dienst staan van de onderdrukken-de meesters, als slavendrijvers en opzichters. Niet uit de geest van wraak, toorn en vernielzucht wordt het nieuwe geschapen. Vanuit een opbouwende geest moet er worden vernield; rijp maken voor de revolutie en behouden sluiten elkander niet uit. Houdt op met het naäpen van de oude Romeinen. De jacobijnse dictatuur-politiek heeft haar rol uitgespeeld; de grote vertoning met tribunes en weidse gebaren schept geen maatschappij. Op de verwerkelijking komt het aan. Gij maakt nuttige dingen in voldoende hoeveelheid. Gij zoudt nuttige dingen via een rechtvaardige verdeling willen verbruiken. Dan moet gij hen op de juiste wijze ruilen.

Er bestaat geen waarde, zegt hij, die niet door arbeid wordt voortgebracht. De overmacht der kapitalisten hebben de arbeiders geschapen en niet voor zich kunnen behouden en ten nutte maken, omdat zij geïsoleerde bezitlozen zijn, die het bezit der be-

zitters vermeerderen en hun daardoor onbepaalde macht en eigendom verschaffen. Maar hoe kinderachtig is het, had hij kunnen zeggen, zich daarom op de aanwezige voorraad van opgehoopt bezit in de handen der bevoorrechten blind te staren en er alleen aan te denken, dit door politieke of gewelddadige methodes weg te nemen. Het is altijd in beweging, altijd in circulatie. Heden stroomt het van kapitalist via de verbruikende arbeiders tot kapitalist. Zorgt door nieuwe instellingen, door verandering van uw wederzijdse houding ervoor, zegt hij, dat het van den kapitalist aan de verbruikende arbeiders, van dezen echter niet weer aan den kapitalist terug, maar in de handen van dezelfde arbeiders, de producerende arbeiders vloeit.

Met onvergelykelijke overtuigingskracht, met een sterke vermenging van nuchterheid en innigheid, van hartstocht en werkelijkheidszin heeft Proudhon dit zijn volk voorgehouden en voor het ogenblik van de revolutie, de ontbinding, de overgang, van de mogelijkheid tot alomvattende, grondleggende maatregelen de afzonderlijke stappen, de decreten voorgesteld, die het nieuwe hadden geschapen; die deze regering waarlijk hadden gemaakt tot wat zij zich noemde: een voorlopige regering.

De stem was er; de oren hebben ontbroken. Het moment heeft bestaan en is verstreken, is nu voor-good voorbij.

De mens Proudhon, die wist, wat wij socialisten thans weer weten: het socialisme is te allen tijde mogelijk en te allen tijde onmogelijk; het is mogelijk, als de juiste mensen er zijn, die het willen d.w.z. doen; en het is onmogelijk, als de mensen het niet willen of slechts zogenaamd willen, maar niet in staat zijn te doen, naar dezen mens heeft men niet geluisterd. Inplaats van naar hem heeft men naar een ander

geluisterd, die met zijn valse wetenschap, welke wij onderzocht en verworpen hebben, heeft geleerd, dat het socialisme de bekroning van het kapitalistische grootbedrijf zou zijn; dat het pas zou komen, als enkele weinige kapitalisten in het persoonlijk bezit van instellingen zouden zijn, die reeds bijna socialistisch zouden zijn geworden, zodat het dan voor de proletariërmassa's een kleinigheid ware, deze uit privaat-bezit in gemeenschappelijk bezit over te brengen.

Niet naar Pierre Joseph Proudhon, den man der synthese, maar naar Karl Marx, den man der analyse, heeft men geluisterd en daardoor de ontbinding en het verval laten voortwoekeren.

Marx, de man van de analyse, heeft met vaste, starre, in hun woordkluisters gevangen begrippen gewerkt. Met deze begrippen wilde hij de ontwikkelingswetten aanwijzen en bijna dwingen.

Proudhon, de man van de synthese, heeft ons geleerd, dat de afgesloten begripswoorden slechts symbolen voor de onophoudelijke beweging zijn. Hij heeft de begrippen in stromende continuïteit opgelost.

Marx, de man van een schijnbare en pretentieuze wetenschap, was de wetgever en dictator der ontwikkeling. Zijn woord viel, en zo als hij het bepaalde, moest het eens en voor altijd zijn. De gebeurtenissen moesten zich gedragen als een volkomen, afgesloten, dode zijnstoestand. Daarom bestaat er een Marxisme, dat een leerstelling en reeds bijna een dogma is.

Proudhon, die geen vraagstuk met woorden wilde oplossen, die in de plaats van afgesloten dingen bewegingen, betrekkingen, in de plaats van het schijnbare zijn het worden, in de plaats van de grove waarneembaarheden de onwaarneembare schommelingen gesteld heeft, wijzigde ten slotte — in zijn rijpste werken — de sociale economie in psychologie, de psy-

chologie echter van de starre individuele psychologie, die uit den individu een geïsoleerd ding maakt, in een sociale psychologie, die den mens als schakel in de oneindige, onscheidbare en onomschrijfbare keten van het worden ziet. Daarom bestaat er geen Proudhonisme, maar alleen een Proudhon. Daarom kunnen de uitspraken van Proudhon, die voor een bepaald ogenblik hebben gegolden, thans, nu men de dingen tientallen jaren lang heeft laten voortgaan, niet meer gelden. Slechts dat wat eeuwig in Proudhons inzichten is, kan geldigheid hebben. Men kan niet slaafs pogen, tot hem, tot een voorbijgegaan moment in de geschiedenis terug te keren.

Wat de Marxisten van Proudhon hebben gezegd, n.l. dat zijn socialisme een socialisme van kleine burgers en boeren zou zijn, is, het zij nogmaals herhaald, volkomen waar en het strekt hem tot de hoogste eer. Zijn socialisme, anders uitgedrukt, van de jaren 1848 tot 1851 was het socialisme van het Franse volk in de jaren 1848 tot 1851. Het was het socialisme, dat op dat moment mogelijk en nodig was. Proudhon was geen utopist en geen waarzegger, geen Fourier en geen Marx. Hij was een man van de daad en de verwerkelijking.

Wij spreken hier echter uitdrukkelijk van Proudhon, den man van 1848 tot 1851. Deze man zei, en daarvoor was de tijd rijp, dat hij moest zeggen: Gij revolutionairen, als gij dit doet, volbrengt gij een grote omwenteling.

Den man van de latere jaren, van wien wij evenveel moeten leren als van dien uit het jaar '48, paste het niet, ook na de revolutie nog de woorden der revolutie op ijdele comediantentoon of als een grammofoonplaat te herhalen. Alles heeft zijn tijd, en iedere tijd na de revolutie is een tijd vóór de revolutie voor allen, wier leven niet bij het grote moment in de ge-

schiedenis is blijven stilstaan. Proudhon heeft verdergeleefd, ofschoon hij uit meer dan één wonde bloedde. Hij heeft zich afgevraagd: als gij dit doet, heb ik gezegd; maar waarom hebben zij het niet gedaan? Hij heeft het antwoord gevonden en in al zijn latere werken bekend gemaakt, het antwoord, dat in onze taal heet: omdat de geest heeft ontbroken.

Hij heeft destijds ontbroken en hij heeft sindsdien zestig jaar lang ontbroken en is steeds meer ontbonden en dieper gezonken. Alles wat wij tot dusver hebben gezegd, kan men in deze woorden samenvatten: het wachten op het z.g. juiste historische ogenblik heeft dit doel steeds verder weggeschoven, steeds vager en duisterder gemaakt; het vertrouwen in de vooruitgang was de naam en het etiket van de teruggang en deze „ontwikkeling” heeft de uiterlijke en innerlijke verhoudingen steeds meer met de teruggang in overeenstemming gebracht, steeds verder van de omwenteling verwijderd. Met hun: „De tijd is nog niet gekomen!” zullen de Marxisten gelijk hebben, zolang de mensen er geloof aan hechten en zij zullen nooit minder, steeds meer gelijk krijgen. Is het niet de afschuwelijkste waan, die ooit heeft bestaan en invloed geïeënd, dat een uitspraak geldigheid bezit, omdat zij wordt uitgesproken en gelovig aangehoord? En moet niet ieder bemerken, dat de poging, het worden zo uit te spreken, alsof het een afgesloten zijns-toestand was, als zij macht krijgt over de gemoederen der mensen, juist ertoe moet leiden, dat de vormende en scheppende krachten worden verlamd?

Vandaar onze onvermoeide aanvallen op het Marxisme, vandaar dat wij het niet met rust kunnen laten, vandaar dat wij het van ganser harte haten: omdat het niet een beschrijving en een wetenschap is, waarvoor het zich uitgeeft, maar een ontkennend, ontbindend en verlamdend beroep op de onmacht, de

willoosheid, de overgave en de passiviteit. De vlijtige mierenarbeid van de sociaal-democratie — die bovendien geen Marxisme is — is slechts de keerzijde van deze onmacht en bewijst slechts, dat het socialisme niet bestaat: want het socialisme richt zich, zowel in het kleine als in het grote, op het geheel. Niet het mierenwerk als zodanig is verwerpelijk; slechts dit, zoals het wordt verricht en in de kring van de bestaande waanzin ronddrijft, gelijk een dor blad in een wervelstorm.

De z.g. revisionisten, die in het mierenwerk even vlijtig als bekwaam zijn en in hun critiek op het Marxisme veel aanrakingspunten met ons hebben — geen wonder, zij hebben hun critiek grotendeels van het anarchisme, van Eugen Dühring en andere onafhankelijke socialisten geleerd — zijn geleidelijk zo verliefd geworden op iets, dat men de principiële tactiek zou kunnen noemen, dat zij met het Marxisme ook bijna ieder spoor van het socialisme hebben verwijderd. Zij staan op het punt, een partij te stichten tot verheffing van de arbeidersklasse in de kapitalistische maatschappij langs parlementaire en economische wegen. Zijn de Marxisten ontwikkelingsgelovigen à la Hegel, dan zijn de revisionisten aanhangers van van de evolutie à la Darwin. Zij geloven niet meer in de plotseling optredende catastrofe; het kapitalisme zal niet revolutionnair in socialisme omslaan, geloven zij, maar het zal zich geleidelijk zo ontwikkelen, dat het steeds draaglijker zal worden.

Sommigen van hen zouden liefst reeds graag toegeven, dat zij geen socialisten zijn en gaan verbazend ver in hun vereenzelviging met parlementarisme, partij- en fractiesluwheid, kiezersvangst en monarchisme. Anderen beschouwen zich nog volstrekt als socialisten; zij menen een stage, langzame, maar niet tegen te houden verbetering van de persoonlijke omstandig-

heden der arbeiders, van het aandeel der arbeiders in de productie door het z.g. industriële constitutionalisme, van de publiek-rechtelijke toestanden door uitbreiding van democratische instellingen in alle landen te zien en trekken uit de ook door hen onomwonden erkende en ten dele door hen veroorzaakte ineenstorting van de Marxistische doctrine de conclusie, dat het kapitalisme reeds de weg naar het socialisme heeft ingeslagen en dat een krachtige bevordering van deze ontwikkeling de taak der socialisten is. Zij zijn met deze opvatting in 't geheel niet zo ver verwijderd van datgene, wat reeds van het begin af in het Marxisme was verborgen, en de z.g. radicalen bewogen zich steeds in dezelfde richting en hebben slechts de wens, dat dit inzicht niet wordt voorgehouden aan de tot een revolutionnaire gezindheid opgezweept en daardoor tezamen gehouden massa der kiezers.

De ware verhouding van Marxisten tot revisionisten is als volgt: Marx en de beste van zijn leerlingen hebben althans het geheel onzer toestanden in hun historische samenhang in het oog gevat en getracht de bijzondere verschijnselen van ons maatschappelijk leven in algemeen geldige begrippen onder te brengen. De revisionisten zijn sceptische epigonen, die wel inzien, dat de opgestelde algemeenheden de nieuw ontstane werkelijkheid niet dekken, maar absoluut geen behoefte meer hebben aan een nieuw en volkomen anders geaard totaal-begrip van onze tijd.

Het Marxisme heeft voorbijgaand grote groepen van onterfden tenminste tot het besef van hun ellende, tot ontevredenheid en tot een naar een totale verandering neigende idealistische gezindheid gebracht. Dit alles kon niet van lange duur zijn, omdat de massa's onder de invloed van deze wetenschaps-verlakkerij een afwachtende houding aannamen en onbekwaam

waren tot enige socialistische werkzaamheid. De massa's zouden dus sinds lang weer tot afgestomptheid en rust zijn teruggekeerd, indien zij niet voortdurend door politiek-demagogische methodes werden aangepord. De revisionisten nu zien in, dat de ergste barbaarsheden van het beginnende kapitalisme hebben afgedaan, dat de arbeiders zich meer aan de proletarische toestanden hebben gewend en dat het kapitalisme geenszins nader tot de ineenstorting is gekomen. In al deze verschijnselen zien wij natuurlijk het ontzaglijke gevaar, dat het kapitalisme zich handhaaft. In werkelijkheid is — over 't geheel beschouwd — de positie van de arbeidersklasse niet verbeterd; het leven is veeleer steeds moeilijker en vreugdelozer geworden. Het is zo vreugdeloos geworden, dat de arbeiders vreugdeloos, hopeloos, naar geest en karakter verarmd zijn geworden. In de eerste plaats echter komt de strijd van het socialisme — de juiste strijd — volstrekt niet uit opwellingen van medelijden voort en richt zich niet uitsluitend of voornamelijk op het lot van een bepaalde groep mensen. De strijd richt zich op een volkomen hervorming van de grondslagen der maatschappij, op het scheppen van nieuwe waarden.

Deze stemming (want meer dan een stemming is het nooit bij hen geweest) hebben onze arbeiders meer en meer verloren, omdat in het Marxisme de elementen van ontbinding en onmacht van het begin af sterker waren dan de opstandige krachten, die iedere positieve inhoud ontbeerden. De verschijning van het revisionisme en zijn genoegelijk scepticisme is slechts de „ideologische bovenbouw” van de dadenloosheid, radeloosheid en zelfgenoegzaamheid der massa's en maakt aan allen, die het nog niet wisten, duidelijk, dat de arbeidersklasse niet op grond van een historische noodwendigheid het uitverkoren volk Gods,

van de ontwikkeling, is, maar eerder dat deel van het volk, dat het meeste heeft te lijden en ingevolge de psychische veranderingen, die de ellende meebrengt, het moeilijkste tot inzicht kan worden gebracht. Men hoede zich voor generalisering op dit gebied. De arbeidersklasse omvat veel en leed heeft altijd op verschillende mensen zeer verschillende werkingen uitgeoefend. Tot het leed behoort echter vóór alles het gevoel voor de eigen toestand; en hoeveel proletariërs kennen in dit opzicht niet het minste leed!

Hoe nu in de tijden na de mislukte revolutie, in de zestig jaar voor de revolutie, die wij tot nu toe hebben afgelegd, de verhoudingen in werkelijkheid zijn geworden, weten wij. Het waren de jaren van aanpassing aan het kapitalisme, aanpassing aan de proletarisering en het is waarlijk een aanpassing, die in menig opzicht reeds erfelijk is geworden. Het is een verslechtering van de betrekkingen tussen de mensen, die reeds merkbaar een verval van zeer veel lichamen van afzonderlijke mensen is geworden.

Het is een ontzaglijk gevaar, dat hier wordt uitgesproken. Wij hebben gezegd: het socialisme moet niet komen, zo als de Marxisten geloven; nu zeggen wij: als de volken nog lang aarzelen, kan het moment komen, waarop het woord moet luiden: voor deze volken kan het socialisme niet meer komen. De mensen mogen zich nog zo dwaas, nog zo laag jegens elkaar gedragen, zij mogen nog zozeer in hun knechtschap opgaan of op hun eigen brutaliteit prat gaan: dit alles is iets tussen de mensen, iets functioneels en kan in de volgende generatie, kan reeds bij de mensen, die nu leven, veranderen, als hen een beslissende schok treft. Zolang het deze sociale betrekkingen, dat is juist wat men het psychologische pleegt te noemen, betreft, is het geval nog niet erg. En evenzeer is de grote massa-ellende,

nood, honger, dakloosheid, innerlijke verwaarlozing en verkommering; en ook bij de bovenlaag genot-zucht, domme weelde, militarisme, geestloosheid: dit alles, hoe erg ook, is te genezen, als de juiste arts komt: uit de scheppende geest de grote revolutie en regeneratie. Is evenwel alle nood, druk en ongeest niet meer alleen naar oorsprong en werking iets tussen de mensen, een storing der betrekkingen, die in de ziel huist of beter gezegd: niet meer uitsluitend een storing alleen in het complex van betrekkingen tussen de mensen, dat wij de ziel noemen, is het veeleer ten gevolge van chronische ondervoeding, alcoholisme, langdurige verruwing, voortdurende onbevredigdheid, sterke en op alle gebieden doordringende geestloosheid tot veranderingen in de individuele lichamen gekomen, wier betekenis tot de ziel en het sociale samenstel staat als de spin tot haar web, dan kan geen enkele methode meer helpen, dan kan het zover komen, dat grote volksdelen, dat hele volken ten ondergang zijn gedoemd. Zij gaan zo onder als volken steeds zijn ondergegaan: andere volken overmeesteren hen en er ontstaat een volksvermenging, dikwijls zelfs een gedeeltelijke uitroeiing. Als er n.l. nog andere gezonde volken zijn. Men mag echter niet met analogieën uit vroegere perioden van de volkerengeschiedenis een lichtzinnig spel spelen. Het hoeft, als het zover komt, niet weer zo te gaan als het in de tijden der z.g. volksverhuizingen is gegaan. Wij leven in de tijden van de opkomende mensheid en uitgesloten, geheel uitgesloten is het niet, dat deze opkomende mensheid het begin van het einde der mensheid is. Misschien heeft nooit een tijd, wat men wel het wereldeinde noemt, zo gevaarlijk voor ogen gezien als de onze.

Mensheid n.l. in de zin van een werkelijk complex van betrekkingen, een door uiterlijke banden en

innerlijke drang tot elkaar gebrachte, de volksgrenzen overschrijdende en de aarde omvattende maatschappij bestaat weliswaar nog niet. Er zijn surrogaten voor, die echter in dit geval wel eens meer dan vervangingsmiddelen, het begin zouden kunnen zijn: de wereldmarkt, internationale verdragen in de staatspolitiek, internationale verenigingen en congressen van de verscheidenste aard, verkeer en berichtgeving rondom de aardbol, dit alles roept in toenemende mate zo niet gelijkheid in het leven, dan toch toenadering van belangen, zeden, kunst of haar modieuze surrogaten, taalgeest, techniek, politieke vormen. Ook arbeiders worden in toenemende mate door het ene volk aan het andere uitgeleend. Alles nu, wat geestelijke werkelijkheid is: religie, kunst, taal, gemeenschappelijke geest over 't geheel, bestaat dubbel of schijnt ons ingevolge een natuurlijke dwang dubbel te bestaan: ten eerste in de individuele ziel als eigenschap of kracht, ten tweede daarbuiten als iets, dat de mensen verbindt en organisaties en bonden doet ontstaan. Dit alles is in grove trekken aangeduid; wat er in het voorbijgaan aan kan worden verbeterd, zal dadelijk gebeuren. Maar wij kunnen in deze afgronden van de taalcritiek en de ideeënleer (die tezamenbehoren) nu niet ten einde toe afdalen. Dit alles is hier slechts weer eens aangeroerd om te zeggen: humanitas, humanité, humanity, humaniteit en mensheid — waarvoor wij nu met een halfzachte, van elke diepte gespeende, uit een vals en hoovaardig medelijden voortkomende uitdrukking menselijkheid zeggen — al deze woorden hadden oorspronkelijk slechts op de in den individu levende en gistende mensheid betrekking. Deze was eens in zeer sterke mate aanwezig en werd zeer lichamelijk ervaren, vooral in de bloeitijdperken van de christenheid. En tot een werkelijke mensheid in de uiter-

lijke zin zullen wij slechts komen, als de wisselwerking of beter de identiteit — want alle schijnbare wisselwerking is identieke gemeenschap — voor de in den individu geconcentreerde mensheid en de tussen de individuen gegroeide mensheid is gekomen. In het zaad leeft het gewas, zoals het zaad immers slechts de quintessence van de oneindige keten van vergane gewassen is. Uit het mensdom van den individu ontvangt de mensheid haar waarachtig bestaan, daar dit mensdom van den enkeling immers slechts de erfenis van de oneindige reeks van geslachten in het verleden en al hun wederzijdse betrekkingen is. Het gewordene is het wordende, de de microkosmos de macrokosmos; de individu is het volk, de geest is de gemeenschap, de idee is de bond.

Maar voor de eerste maal in de geschiedenis van de paar duizend jaar, die wij kennen, wil de mensheid in de volledigste betekenis en naar de volle omvang uiterlijk worden. De aarde is zo goed als geheel doorvorst, is weldra zo goed als geheel bewoond en in bezit genomen. Het betreft nu een vernieuwing, zoals in de ons bekende mensenwereld nog niet heeft bestaan. Dit is de beslissende trek van onze tijd, dit nieuwe, dat een veel overweldigender verschijnsel voor ons zou moeten zijn: de mensheid rondom de aarde wil zichzelf worden en wil een moment bereiken, waarin een geweldige vernieuwing over het mensdom moet komen, indien niet het begin der mensheid haar einde wil zijn. Vroeger was zulk een vernieuwing identiek met de nieuwe volken, die uit rust en cultuurvermenging voortkwamen, of wel met nieuwe landen, waarheen men trok. Hoe verder de toenadering tussen de volken voortschrijdt, hoe dichter de landen worden bevolkt, des te geringer wordt de hoop op zulk een vernieuwing van buiten af of naar buiten toe. Nog

kunnen zij, die aan onze volken reeds willen wanhopen of die althans geloven, dat de uiterlijke stoot tot de radicale vernieuwing van gemoederen en levenskracht van buiten, van nieuw uit de genezende slaap ontwaakte oude volken moet komen, nog kunnen zij op de Chinese, de Indische, misschien nog de Russische volken enige hoop bouwen. Nog kunnen velen zich eraan vastklampen, dat achter de jongensachtige Noord-Amerikaanse barbaarsheid misschien een nog verborgen idealisme sluimert, een overschot aan gloed en geestkracht, dat op wonderbaarlijke wijze zou kunnen uitbarsten. Het is echter denkbaar, dat wij veertig- en vijftigjarigen nog beleven, dat deze romantische verwachting wordt beschaamd, dat de Chinezen slechts de Japanners naäpen, dat de Indiërs alleen opstaan om zo snel mogelijk tot verval te kunnen komen enz. Zeer snel schrijdt de toenadering, de civilisatie voort, en daarmee hand in hand de zeer werkelijke fysieke en physiologische decadentie.

In deze afgrond moeten wij duiken om de moed en de brandende aandrang te vinden, die wij nodig hebben. Groter en anders dan in de ons bekende tijden moet deze keer de vernieuwing zijn. Wij zoeken niet alleen cultuur en de schoonheid ener menselijke samenleving, wij zoeken genezing, wij zoeken redding. Het grootste verschijnsel, dat de aarde ooit heeft gekend, moet worden geschapen en breekt zich in de bevoorrechte groepen reeds baan: de mensheid der aarde. Niet echter door uiterlijke banden, door overeenkomsten of een staatkundig gewrocht of door de wereldstaat, die afschuwelijke uitvinding, kan zij komen, maar uitsluitend door het individueelste individualisme en het ontstaan van kleine corporaties: de gemeente vóór alle andere. Het omvangrijke moet worden gebouwd en in het klein moet de opbouw

worden begonnen. Naar alle richtingen moeten wij ons uitbreiden en wij kunnen het slechts, als wij alle diepten aanboren. Want deze keer kan er geen heil van buiten komen en geen onbewoond land nodigt de te dicht opeengedrongen volken nog tot een volksverhuizing uit. De mensheid moeten wij grondvesten en wij kunnen haar slechts vinden in het mensdom, haar slechts doen ontstaan uit het vrijwillige verbond van individuen en uit de gemeente van door en door zelfstandige en op natuurlijke wijze tot elkander gedreven enkelingen.

Nu eerst kunnen wij vrij ademen en de onafwendbare zwaarte van onze taak als een deel van ons bestaan aanvaarden, wij socialisten: nu wij de zekerheid hebben en levend in ons omdragen, dat onze idee niet een mening is, waarbij wij ons aansluiten, maar een geweldige dwang, die ons voor de keus stelt: òf de werkelijke ondergang der mensheid bij voorbaat te beleven en het begin daarvan om zich heen te zien grijpen, òf het prille begin van de opgang door onze eigen daden te doen ontstaan.

De ondergang der wereld, die hier als een spookbeeld, dat mogelijk werkelijkheid wordt, rondwaart, wil natuurlijk niet zeggen een plotselinge uitsterving. Wij waarschuwen slechts voor de analogie, voor de neiging, omdat wij enige periodes van verval kennen, waarop bloeitijden volgden, daarin een regel zonder uitzondering te zien. Als wij voor ogen houden, hoe ongekend snel in deze tijden van kapitalistische civilisatie de toenadering tussen volken en klassen in haar werk gaat: hoe de proletariërs afgestompt, willoos, ruw, oppervlakkig en in nog steeds toenemende mate aan de alcohol verslaafd raken, hoe zij met de godsdienst ieder spoor van innigheid en verantwoordelijkheid beginnen te verliezen, hoe dit alles tastbaar begint te worden; hoe in de bovenste lagen het ver-

mogen tot politiek, tot een brede zienswijze en tot het oefenen van een werkzame invloed verloren gaat, hoe in de plaats der kunst fatterigheid, modieuze beuzelarij en archeologische of historische nabootsing treedt, hoe mèt de oude religie en moraal brede groepen ieder houvast, iedere heiligheid, iedere karaktervastheid hebben verloren, hoe de vrouwen in de werveling van oppervlakkige zinnelijkheid en kleurig-decoratieve genotzucht zijn meegesleurd; hoe de natuurlijke, spontane bevolkingstoename in alle lagen der bevolking begint te verdwijnen en hoe daarvoor in de plaats, door wetenschap en techniek geleid, de kinderloze sexualiteit treedt; hoe onder proletariërs en burgers de zwerfdrift juist de beste elementen overmant, die het niet meer uithouden, onder de heersende omstandigheden geregeld vreugdeloze arbeid te verrichten; als wij zien hoe dit alles in alle lagen der maatschappij tot neurasthenie en hysterie begint uit te groeien: dan is de vraag geoorloofd en klemmend geworden: waar is het volk, dat tot het werk der gezondmaking, tot het scheppen van nieuwe instellingen opstaat? Is het absoluut zeker, zijn er onmiskenbare tekenen, dat wij weer in opwaartse richting gaan, zoals eenmaal uit een decadente, verfijnde civilisatie en fris bloed een nieuw begin is ontstaan? Is het zeker, dat mensheid niet een voorlopig, ontoereikend woord is voor iets, dat later zal heten: het einde der volken? Reeds gaan er stemmen op van ontaarde, losgeslagen en ontwortelde vrouwtjes en haar mannelijke aanhang, die promiscuïteit aanprijzen en in plaats van het gezin het plezier van de afwisseling, in plaats van de vrijwillige gebondenheid de bandeloosheid, in plaats van het vaderschap de moederschapszorg van staatswege willen. De geest heeft vrijheid nodig en draagt vrijheid in zich. Waar de geest eenheden als gezin, genootschap, vakgroep, ge-

meente en natie schept, daar is vrijheid en daar kan ook mensheid ontstaan. Maar weten wij, weten wij zeker, of wij dat, wat nu in plaats van de ontbrekende geest binnen de dwang- en geweldsinstellingen, die hem vervangen, begint te tieren: de vrijheid zonder geest, de vrijheid der zinnen, de vrijheid van de onverantwoordelijke lust — of wij dit verdragen? of niet de afschuwelijkste kwellingen en verwoestingen, de grootste lamelendigheid en de stompzinnigste verslapping uit dit alles moet voortkomen? Zal er ooit nog een ogenblik van brandende bewogenheid, van wedergeboorte, een bloeitijdperk van verbonden cultuurgemeenten over ons mensen komen? Tijden, waarin gezang boven de volken ruist, waarin torens de eenheid en het hemelse élan uitdragen en grote werken als voortbrengselen van de volksgrootheid door torenhoge mensen, in wier geest het volk is geconcentreerd, worden geschapen?

Wij weten het niet en wij weten daarom, dat onze taak een poging is. Volkomen weggebezemd is nu elke z.g. wetenschap van de toekomst. Wij kennen niet alleen geen ontwikkelingswetten, wij kennen zelfs het ontzaglijke gevaar, dat het nu reeds te laat kan zijn, dat al ons streven en pogen misschien niets meer zal helpen. En zo hebben wij ons van de laatste band bevrijd: bij al ons weten weten wij niets meer. Wij staan als oermensen voor het onbeschrevene en onbeschrijfelijke. Wij hebben niets vóór ons en alles slechts in ons: in ons de werkelijkheid of werkzaamheid niet van de komende, maar van de voorbije en daarom in ons aanwezige en levende mensheid; in ons het werk; in ons de onafwijsbare plicht, die ons voortdrijft; in ons het beeld van datgene, wat moet worden vervuld; in ons de laaiende begeerte, ons uit ellende en laagheid te verheffen; in ons gerechtigheid, die onwankelbaar en onmisleidend is;

in ons het besef, dat de wederkerigheid wil; in ons het verstand, dat het belang van allen beoogt.

Zij die zo voelen als hier is beschreven, die uit de grootste benauwing de grootste dapperheid putten, die een vernieuwing willen tot stand brengen, ondanks alles — zij moeten zich nu verenigen, tot hen wordt hier geroepen; zij moeten de volken zeggen, wat er moet worden gedaan, de volken tonen, hoe men begint.

7.

De tijden zijn anders geworden dan Proudhon in 1848 kon voorzien. De onteigening is in ieder opzicht voortgeschreden; wij zijn heden verder van het socialisme verwijderd dan zestig jaar geleden.

Zestig jaar geleden kon Proudhon op een ogenblik van revolutie, van begeerte tot hervorming van het geheel, zijn gehele volk zeggen wat er op dat moment moest worden gedaan.

Thans is, zelfs indien er een mogelijkheid was, dat het volk opstond, het ene punt, waarbij men toen moest beginnen, niet meer alleen beslissend. Ook is er heden in tweeërlei opzicht geen volledig volk: wat zich proletariaat noemt, zal op zichzelf nooit de belichaming van een volk zijn. En de volken zijn in productie en handel zo van elkander afhankelijk, dat één enkel volk geen volk meer is. De mensheid evenwel is nog lang geen eenheid en zal het nooit worden, eer er nieuwe kleine eenheden, gemeenten en volken zijn ontstaan.

Proudhon had, vooral op het ogenblik van geïntensifieerd geestelijk en psychisch leven, van gemeenschapsleven en oorspronkelijkheid en vastberadenheid van den enkeling, die iedere revolutie opwekt, en bij de bijzondere verhoudingen in het toenmalige Frankrijk, dat weliswaar reeds een land van uitgesproken geld- en beurskapitalisme, maar niet een land van kapitalistische groot-industrie en grootgrondbezit was, hij had volkomen gelijk, dat voor hem de circulatie en de afschaffing der verrijking door rente het kernpunt

van iedere hervorming betekende, waarop men op de snelste, grondigste en minst pijnlijke wijze kon aansturen.

Onze toestanden hebben in werkelijkheid drie punten, waaruit de wederrechtelijke verrijking, de uitpersing, de arbeid van mensen niet voor zichzelf maar voor anderen ontstaan. Op dit voortdurende ontstaan, op blijvende oorzaken komt het overal aan, in de beweging der maatschappelijke processen evenzeer als in de bewegingen der werktuigkunde, der chemie of der hemellichamen. Het is steeds verkeerd en vruchteloos, naar een eenmaal bestaande oorzaak op een bepaald tijdstip in het verleden of een oer-toestand te vragen: niets is eenmaal ontstaan, alles ontstaat voortdurend en er zijn geen oorzaken, in de zin van oorzaken, maar altijd durende bewegingen, altijd durende betrekkingen.

De drie kernpunten van de economische slavernij zijn de volgende:

Ten eerste: het grondeigendom. Daaruit vloeit de smekende, afhankelijke houding van den bezitloze voort, die wil leven, tegenover dengene, die hem de mogelijkheid tot bearbeiding van de grond en de voortbrengselen van die grond voor zijn direct of indirect verbruik onthoudt. Uit de grondeigendom en zijn correlaat, de uitsluiting van het grondbezit, ontstaat de slavernij, de horigheid, de cijns, de pacht, de rente, het proletariaat.

Ten tweede: de goederencirculatie in de ruil-economie met behulp van een ruilmiddel, dat niet verjaart en onveranderlijk aan iedere behoefte dienstbaar is. Een gouden sieraad, ook al blijft het eeuwen onveranderd, heeft toch slechts waarde voor hem, die het bezit daarvan ter bevrediging van een behoefte aan opsmuk of ijdelheid zo hoog waardeert, dat hij om het te bezitten voortbrengselen van zijn eigen arbeid

er voor weggeeft. De meeste goederen boeten ook materieel aan waarde in, doordat zij blijven liggen of door gebruik en worden snel verteerd. Zij worden voor de ruil voortgebracht, om hen tegen verbruiksvoorwerpen in te ruilen, waarmee het precies zo gesteld was. Het geld heeft daardoor zijn noodlottige uitzonderingspositie, dat het slechts in ruil, maar in werkelijkheid niet in het verbruik overgaat. In de tegengestelde beweringen der geld-theoretici spreekt het kwade geweten. Indien daarom in een werkelijke ruil-economie, waarbij een product slechts tegen een gelijkwaardig product wordt omgeruild, toch een circulatiemiddel nodig is, dat met ons geld overeenkomt en ook wel geld zal heten, dan zal het toch een beslissende eigenschap van ons geld niet kunnen hebben: de eigenschap een absolute waarde te bezitten en ook ten nadele van een ander te kunnen dienen, die het niet door arbeid heeft verworven. Niet de mogelijkheid van diefstal moet hierbij worden uitgesloten. Stelen kan men ieder soort geld en alle andere goederen, en bovendien is diefstal ook een soort arbeid en wel een zeer opwindende, die in 't algemeen weinig nut en in goed gezelschap weinig plezier oplevert. Men dient er hierbij veeleer de nadruk op te leggen, dat de schadelijkheid van het huidige geld niet alleen in de rentabiliteit, dus de groeikracht ligt, maar reeds in de onverbruikbaarheid, dus in het blijvende karakter, de onmogelijkheid minder te worden en in het gebruik te verdwijnen. Het idee, dat het geld onschadelijk kan worden gemaakt door er een arbeidsbriefje van te maken, zodat het geen koopwaar meer zou zijn, is volkomen onjuist en zou alleen bij een staatsslavernij zin kunnen hebben, waarbij in de plaats van het vrije verkeer de afhankelijkheid van de overheid zou treden, die zou bepalen hoeveel ieder moet werken en verbruiken. In de vrije ruil-economie

moet integendeel het geld aan alle andere goederen, waarvan het heden essentieel verschilt, gelijk worden en toch een algemeen ruilmiddel zijn: het moet, als iedere koopwaar, het tweeledige karakter van ruil en verbruik dragen. De mogelijkheid, dat het ook in een maatschappij van rechtvaardige ruil, als het ruilmiddel onverbruikbaar is en mettertijd niet aan waarde inboet, tot schadelijk bezit op grote schaal en daardoor in de een of andere vorm tot een cijsrecht zou komen, moet niet worden verworpen, hoewel in de ons bekende geschiedenis bij het ontstaan van het grootgrondbezit en daarmee van allerhande afpersing, besparingen, erfenissen en dergelijke in vergelijking met de dwang en de gewelddadige bescherming van de staat slechts een ondergeschikte functie vervullen. Zeer belangrijk zijn daarom de voorstellen, die Silvio Gesell heeft gedaan om een geldsoort te vinden, die niet, zoals nu, met de jaren in waarde toeneemt, maar omgekeerd van het begin af progressief aan waarde inboet, zodat hij, die door afgifte van een product in het bezit van het ruilmiddel is gekomen, geen groter belang zal hebben, dan het zo snel mogelijk weer tegen een product in te ruilen en zo steeds verder. Silvio Gesell is een der heel zeldzamen, die van Proudhon hebben geleerd, zijn grootheid erkennen en in aansluiting aan hem tot zelfstandig doordenken zijn gekomen. Zijn beschrijving hoe dit nieuwe geld de stroom der circulatie in levendige beweging brengt, hoe niemand een ander belang bij de productie en het verkrijgen van het ruilmiddel meer kan hebben, dan dat van het verbruik, is geheel aan Proudhons geest ontsproten, die ons als eerste heeft geleerd, hoe de snelle omloop opgewektheid en levendigheid aan het persoonlijke en openbare leven geeft, terwijl de stremming op de markt en de verstoktheid van het blijvende geld ook onze levenssappen stremt en starheid en

belemmerende onzuiverheid in onze zielen veroorzaakt. Hier is inmiddels niet een toekomstprobleem aan de orde, of er zakelijke middelen zijn om een ruilmiddel te vinden, dat het gevaar van plundering niet in zich draagt, een probleem dus, waarvan vooralsnog de belangrijkste zijde is, dat het wordt gesteld, maar de vraag of de circulatie het punt is of kan zijn geweest, waarbij men kon beginnen, om ook de andere beide punten grondig te behandelen. En dan kan men zeggen, dat wanneer op een bepaald historisch tijdstip, zoals in 1848 in Frankrijk, de wederkerigheid in de ruil-economie was ingevoerd, daarmee ook voor het grootgrondbezit en de meerwaarde het uur zou hebben geslagen.

Het derde kernpunt dus van de economische slavernij is de meerwaarde. Hierbij dient uitdrukkelijk te worden gezegd, dat men met het waardebegrip slechts onheil kan stichten, indien men niet duidelijk verklaart, wat men daarmee bedoelt en zich strikt aan deze definitie houdt. Waarde is in wezen een eis. Dit wezen wordt duidelijk, als men bedenkt, dat op de opgave van een prijs het antwoord van den kooplustige volgt: Zoveel is het ding niet waard. Waarde wil dus in de eerste plaats willekeur vermijden. Wij begrenzen het begrip nog meer, wanneer wij waarde slechts in de zin van werkelijke, intrinsieke waarde gebruiken. Waarde is wat de prijs moest zijn, maar niet is. Deze verhouding is in de prijsverhouding van iedere koopwaar verborgen; en in het woord waarde is, zoals ieder bemerkt, die op het gebruik van het woord let, de ideale en socialistische eis verborgen, dat de prijs aan de waarde gelijk moet zijn, anders gezegd, dat de totale som van de gezamenlijke werkelijke arbeidslonen gelijk aan het totale bedrag van de prijzen voor de goederen in voltooide toestand moet zijn. Daar echter natuurlijkerwijze de mensen,

die als enkelingen en terwille van hun winst tegenover elkander staan, ieder voordeel aangrijpen, niet alleen dat van het bezit, maar ook van de zeldzaamheid van gevraagde producten, de door bijzondere oorzaken toegenomen vraag, de onwetendheid der consumenten enz., is in werkelijkheid het bedrag der genoemde prijzen veel hoger dan de som der lonen. Weliswaar hebben ook bepaalde categorieën van arbeiders aan deze bijzondere voordelen onder bepaalde omstandigheden in de vorm van hogere „lonen” enigszins deel, wat in vergelijking met de lonen van even hard werkende arbeidsmakkers niet alleen loon, maar ook winst is, maar dit verandert er niets aan, en niets in het samengestelde economische leven kan er iets aan veranderen, dat de arbeid met zijn loon niet alles kan kopen wat hij heeft vervaardigd, maar dat een aanzienlijk deel voor de koopkracht van de winst overblijft. Hierbij blijven, zoals boven aangeduid, de tussenstadia der productie, die immers ook reeds als waren in de handel komen, buiten beschouwing, want deze worden, als men de zaak geheel onderzoekt, niet met loon en niet met winst door den enen kapitalist-producent van den anderen afgenomen, maar met kapitaal, d.w.z., zoals wij wel dra nader zullen bezien, met iets, dat zich op de plaats van het crediet of van de wederkerigheid heeft genesteld. De rente van dit kapitaal wordt natuurlijk tenslotte door de arbeid opgebracht; zij is in de prijzen verborgen en hierboven reeds in haar andere vorm van winst tengevolge van eigendom gesignaleerd; want het kapitaal is de circulatievorm van het vloeibaar en mobiel gemaakte grondbezit en van zijn door arbeid verkregen producten en is ook voor hen, die ogenschijnlijk geen grondbezitters zijn, het middel om arbeidslonen voor een nog ontstaand product voor te schieten of arbeidslonen bij overgang

van een product van het ene stadium van bewerking in het andere terug te betalen of producten in de handel te verwerven en in voorraad te houden. Van deze verschillende vormen van kapitaal en van de onderscheiding van kapitaal in zelfstandige werkelijkheid, waarachtige geesteswerkelijkheid en vals kapitaal zullen wij spoedig nader horen.

Wat wij waarde noemen, ontstaat dus uitsluitend door arbeid tot verbetering van de grond en tot het verkrijgen en veredelen van grondproducten. Zijn de arbeiders nu gedwongen zich te verhuren, d.w.z. de resultaten van hun arbeidsprestatie tegen een bepaalde schadeloosstelling door anderen te gelde te laten maken, dan ontstaat er een wanverhouding tussen de waarde der producten, die zij hebben voortgebracht en de prijs der producten, die zij met hun loon voor hun verbruik kunnen kopen. Men kan hierbij buiten beschouwing laten, waar hun beroving begint, hetzij bij hun beloning — het loon is te laag — hetzij bij hun inkopen — de waren zijn te duur. Hoofdzaak is, dat men niet aan absolute grootheden denkt, maar aan een verhouding, die in dit geval een wanverhouding is, en dat men in het oog houdt, dat door de aftrek, die zich de arbeiders, onverschillig waar, van de opbrengst van hun arbeid ten gevolge van hun noodtoestand moeten laten welgevalen, alle winst van de kapitalisten ontstaat, d.w.z. dat de aftrek van het arbeidsloon of zijn minderwaarde gelijk is aan de winst der kapitalisten of de meerwaarde. Ook hier wordt niet onderzocht, waar de winst aan de kapitalisten toevloeit, en evenmin wordt nagegaan of deze vraag niet verkeerd is gesteld, daar zij opnieuw poogt, in plaats van de correlatie een absoluutheid te stellen. Er wordt slechts op gewezen, dat de winst in gedeelten van variërende grootte tussen grondbezitters, geldkapitalisten, ondernemers, handelaars en

al hun handlangers: ambtenaren, „geestelijke werkers” en anderen, die een bevoorrechte positie in het kapitalisme bekleden, wordt verdeeld. Ook moet nog met nadruk worden gezegd, dat deze voorstelling, evenals die van de waarde zelf, op constructies berust, die echter onontbeerlijk zijn: niet het gehele inkomen van hen, die aan het kapitalisme deelhebben, is winst, zij verrichten ook arbeid. En niet alles wat „arbeiders” verteren, is arbeidsloon, zij hebben ook, zij het vaak in zeer geringe mate, aan de winsteconomie deel. Het zou te ver voeren, de arbeid nu verder in productieve en onproductieve te verdelen; en — wat niet hetzelfde is — de voortgebrachte goederen te onderscheiden naar noodzakelijke en weeldeproducten. Er moet hier slechts op worden gewezen, dat zeer veel binnen het kapitalisme bevoorrechten niet slechts enige arbeid, maar ongetwijfeld ook productieve arbeid verrichten, zoals anderzijds de arbeiders zeer veel volkomen of ten dele onproductieve arbeid verrichten; en ten tweede, dat het verbruik der arbeiders niet alleen noodzakelijke, maar ook weelde-artikelen omvat. Al deze details, die voor het werkelijke leven van onze tijd van groot belang zijn, kunnen hier slechts worden aangestipt. Wij willen er nu slechts op wijzen, dat de eenzijdige beklemtoning van de loonkwestie door de arbeiders en hun vakverenigingen in verband staat met de verkeerde opvatting van de meerwaarde bij de Marxisten. Wij hebben vroeger gezien hoe loon en prijs elkaar wederzijds bepalen. Wij hebben nu erop gewezen, dat de opvatting volkomen foutief is, volgens welke de z.g. meerwaarde een absolute grootheid is, die bij de ondernemerschap ontstaat en van daar aan de andere categorieën van kapitalisten toevloeit. Meerwaarde is evenzeer als loon of prijs een verhouding en ontstaat in de gehele stroom van het economische proces, niet op een

bepaalde plaats. Door de hier aangeduide vergissing ontstaat de gehele noodlottige verenging van het Marxisme op de ondernemerschap, speciaal de industriële ondernemerschap. Daar meenden zij de wet van Archimedes van het kapitalisme te hebben gevonden. Waarheid is slechts, dat winst van welke aard ook aan de arbeid wordt onttrokken, anders gezegd: dat er noch productiviteit van het eigendom, noch van het kapitaal bestaat, doch slechts een productiviteit van de arbeid. Dit inzicht is overigens de grondslag van het socialisme, en uitsluitend op grond van dit inzicht, dat zij met alle andere socialisten gemeen hebben — Proudhon heeft dit als enige op klassieke wijze uiteengezet in zijn prachtige polemieken met Bastiat en op vele andere plaatsen — alleen daarom mogen ook de Marxisten zich in de ruimste betekenis van het woord socialisten noemen. Ook zij weten, dat de rentabiliteit van het eigendom en de rentabiliteit van het kapitaal slechts een leugenachtige vorm zijn voor iets, dat in werkelijkheid roofbouw op de productiviteit van de arbeid is. Uit dit grondinzicht hebben echter de Marxisten in theorie en de syndicalisten in de praktijk de vermetelste conclusies getrokken. De Marxisten hebben gemeend, omdat zij een oorzaak hadden, daarmee een laatste, een oorspronkelijke, een absolute oorzaak te hebben: de arbeid, de arbeidsvoorwaarden, het productieproces was voor hen voortaan het laatste woord, dat alles verklaarde. Vandaar de groteske onjuistheid van hun z.g. materialistische geschiedbeschouwing en ontwikkelingswetten, hun verwachting van voortschrijdende concentratie, grote crisis en grote ineenstorting enz. Zij hadden echter verder, steeds verder moeten vragen: vanwaar de noodtoestand der arbeiders kwam. Dan waren zij op het grondbezit en op de onverjaarbaarheid en onverbruikbaarheid van het geld gestuit, en vervol-

gens op de staat en op de geest met zijn op- en neergang, en dan hadden zij ontdekt, dat de verhoudingen, de staat en het kapitaal en het eigendom inbegrepen, uit onze gedragingen voortkomen en dat ten slotte alles op de verhouding der individuen en hun kracht tot de instellingen aankomt, die als starre overblijfselen van de kracht en doorgaans van de krachteloosheid der individuen van vroegere generaties op een tijdperk drukken. Naar gelang van beschouwingswijze en beeldspraak kan men economische toestanden, politieke verhoudingen, godsdienst enz. alle tezamen de drukkende bovenbouw dan wel de grondslag van het leven der individuen in een bepaalde tijd noemen. Onjuist echter moet steeds de opvatting zijn, volgens welke de economische of maatschappelijke „verhoudingen” de „materiële” grondslag van een tijd, de geest en zijn uitingen daarentegen slechts hun „ideologische bovenbouw” of weerskaatsend spiegelbeeld zouden zijn. Van zo geweldige betekenis als het inzicht in de meerwaarde, d.w.z. de ontmaskering van eigendom en geldkapitaal als parasieten van de arbeid was, zo noodlottig was het verkeerde geloof, dat men de plaats had ontdekt, waar de meerwaarde „ontstaat”. De meerwaarde is in de circulatie; zij ontstaat bij het kopen van een artikel evenzeer en even weinig als bij de beloning van een arbeider. Nog anders gezegd — want daar wij slechts in beelden kunnen spreken, moet de waarheid van verschillende standpunten uit en met verschillende pogingen tot verduidelijking worden omsingeld, en wij moeten temeer van dit middel gebruik maken, naarmate de verschijnselen, die wij in onze omvattende algemeenheden willen vangen, gecompliceerder en verbrokkelder zijn — : de oorzaak van de meerwaarde is niet de arbeid, maar de noodtoestand van de arbeid; en de noodtoestand van de arbeidende

mensen ligt, zoals gezegd, buiten het productieproces, en zeer zeker volkomen daarbuiten ligt de oorzaak van deze noodtoestand en zo steeds verder, eerst in de kring, in de circulatie van de hele winst- en grondbezitseconomie en dan door deze uitwendige aanbaksels heen tot hun oorzaken, de aard der mensen, die zich daarin bewegen en daardoor worden bewogen en door de bewegingen laten belemmeren en dan vandaar terug tot de mensen van vroegere generaties. Niet het kapitalistische productieproces is de grondoorzaak van het ontstaan van de meerwaarde. Geleerden, die een grondoorzaak voor menselijke verhoudingen nodig hebben, dienden zich eens en voorgoed in te prenten, dat de voorlaatste oorzaak Adam is en de allerlaatste en wonderbaarlijk absolute onze lieve Heer. En zelfs deze is zijn absolutisme ontrouw geworden, zes volle dagen lang; want wie een echte absoluterik is, acht zich voor werken veel te goed, zit op zijn troon, d.w.z. op zichzelf en zegt tot zichzelf en met zichzelf: de wereld ben ik!

Het kapitalistische productieproces is slechts in negatieve zin een kernpunt voor de emancipatie van de arbeid. Niet door zijn eigen ontwikkeling en zijn immanente wetten leidt het tot het socialisme, niet door de strijd der arbeiders in hun rol van producenten kan het op beslissende wijze ten gunste van de arbeid worden hervormd; maar alleen doordat de arbeiders ophouden, hun rol van kapitalist-producenten te spelen. Wat een arbeider, wat een mens ook in het verband van het kapitalisme doet, steeds wordt hij dieper en vaster verweekeld in de kapitalistische verstriking. In deze rol zijn de arbeiders deelgenoten van het kapitalisme, al worden hun belangen ook niet door hen, maar door de kapitalisten behartigd, al oogsten zij ook in strikte zin niet de voordelen, alleen de nadelen van het onrecht, waaronder

zij leven. Bevrijding bestaat er slechts voor hen, die zich innerlijk en uiterlijk de gelegenheid verschaffen, uit het kapitalisme te treden, die ophouden een rol te spelen en beginnen mensen te zijn. Het menszijn begint daarmee, dat men niet meer voor het onware, de winst en zijn markt, maar voor de ware menselijke behoefte werkt, dat de verloren gegane ware betrekking tussen behoefte en arbeid, de betrekking tussen de honger en de handen in eer wordt hersteld. Het is zaak, uit het socialistische centrale inzicht: slechts de arbeid schept waarden, de juiste leer op te bouwen, die luidt: Weg met de rentenmarkt! De markt van de arbeid en daarom in de eerste plaats de geest, de betrekking tussen arbeid en verbruik en de grond van de arbeid moet eerst weer worden gegrondvest.

Thans richt zich de oproep tot socialisme tot allen, niet in het geloof, dat allen het kunnen volbrengen, omdat zij het willen, maar met de wens, enkelen tot het bewustzijn van hun saamhorigheid, tot het verbond der beginners op te roepen.

De mensen, die het niet meer kunnen en willen uithouden, dat zijn zij, die hier worden opgeroepen.

Tot de massa's, de volken der mensheid, regeerders en geregeerden, bezitters en onderfiden, bevoorrechten en misdeelden moet worden gezegd: Het is een ontzaglijke, onuitwisbare schande van de tijd, dat de economie ter wille van de winst wordt gevoerd, in plaats voor de behoeften van in gemeenten verenigde mensen. Al uw oorlogstoerusting, uw gehele staatswezen, al uw onderdrukking van de vrijheid, al uw klassenhaat komt voort uit de brutale domheid, die over u heerst.

Indien nu plotseling over u allen, gij volken, het grote moment der revolutie kwam, waarmee zoudt gij willen beginnen? Hoe wilt gij bereiken, dat in de

wereld, in ieder land, in iedere provincie, in iedere gemeente, niemand meer honger lijdt, niemand meer koude lijdt, geen man en geen vrouw en geen kind meer ondervoed is? Om slechts van de eerste levensbehoeften te spreken! En denk u dan eens in, dat de revolutie in een enkel land uitbreekt. Welk nut zou zij kunnen hebben? Wat zouden haar doelstellingen kunnen zijn?

Het is dan ook niet meer zoals het is geweest, dat men tot de mensen van een volk zegt: Uw grond brengt voort wat gij nodig hebt, aan voedingsmiddelen en grondstoffen voor de industrie: werkt en ruilt! Verenigt U, armen, geeft elkander crediet; crediet, wederkerigheid is kapitaal; gij hebt geen geldkapitalisten en geen ondernemers nodig; werkt in stad en land; werkt en ruilt!

Zo is het niet meer, zelfs al stond het moment voor de deur, waarop grote, ingrijpende maatregelen van alomvattende uitwerking zouden kunnen worden genomen.

Een monsterlijke verwarring, een waarlijk dierlijke chaos, een kinderlijke hulpeloosheid zou op het ogenblik van een revolutie ontstaan. Nooit waren de mensen onzelfstandiger en zwakker dan thans, nu het kapitalisme tot bloei is geraakt: tot de wereldmarkt van de winst en tot het proletariaat.

Geen wereldstatistiek en geen wereldrepubliek kan ons helpen. Redding kan slechts brengen de wedergeboorte der volken uit de geest der gemeenschap!

De grondslag van de socialistische cultuur is de bond van zelfstandig voortbrengende en onder elkan- der ruil drijvende gemeenten.

Ons menselijk geluk, ons bestaan hangt er nu van

af, dat de eenheid van den enkeling en de eenheid van het gezin, de laatste natuurlijke verbindingen, die ons zijn gebleven, weder uitgroeien tot de eenheid der gemeente, de grondslag van iedere maatschappij.

Indien wij de maatschappij willen, dan moeten wij haar opbouwen, dan moeten wij haar in toepassing brengen.

Maatschappij is een maatschappij van maatschappijen van maatschappijen; een bond van bonden van bonden; een gemeenbest van gemeenschappen van gemeenten; een republiek van republieken van republieken. Daar alleen is vrijheid en orde, daar alleen is geest; een geest, die zelfstandigheid en gemeenschap, verbinding en onafhankelijkheid is.

De zelfstandige enkeling, met wiens persoonlijke aangelegenheden niemand zich bemoeit; de huiselijke gemeenschap van het gezin, waarvoor huis en hof de wereld vormen; de plaatselijke gemeente, die autonoom is; het kanton of het verbond van gemeenten en zo steeds meer in de breedte met een steeds geringere taak de meer omvattende verbonden — zo ziet een maatschappij eruit, dat alleen is het socialisme, waarvoor het de moeite waard is te werken, dat ons uit onze ellende kan verlossen. Vergeefs en mislukt zijn de pogingen, in staten en staatsverbanden het geweldsrégime van onze tijd, dat een surrogaat vormt voor de ontbrekende, vrije geestelijke verbinding, nog uit te breiden en hun macht nog verder op het gebied van de economie te vergroten, dan tot dusver reeds is geschied. Dit politie-socialisme, dat iedere persoonlijkheid en oorspronkelijke werkzaamheid verstikt, ware slechts de bezegeling van het algehele verval onzer volken, ware slechts het samenhouden van de volkomen uit elkaar geslagen atomen door een ijzeren band. Een natuurlijke aaneensluiting

ontstaat voor ons mensen slechts daar, waar wij in elkanders plaatselijke nabijheid, in werkelijk contact zijn. De verbindende geest, de bond van velen tot gemeenschappelijk werk, op gemeenschappelijke grond, bezit in het gezin een te smalle en broze vorm voor de samenleving. Het gezin kent slechts persoonlijke belangen. Wij hebben een natuurlijke kern van de gemeenschappelijke geest voor het openbare leven nodig, opdat het openbare leven niet meer, zoals tot nu toe uitsluitend het geval was, door staat en kilheid, maar door een warmte wordt vervuld en geleid, die aan de liefde der gezinsleden verwant is. Deze kern van ieder waar gemeenschapsleven is de gemeente, de economische gemeente, van wier wezen niemand zich een voorstelling kan vormen, die af wil gaan op wat zich thans gemeente noemt.

Het kapitaal, dat voor de bedrijven, voor de verwerking van grondstoffen, voor het vervoer van goederen en mensen wordt gebruikt, is in werkelijkheid niets anders dan gemeenschappelijke geest. Honger, handen en aarde — alle drie zijn er, door de natuur gegeven. Om de honger te stillen, scheppen de handen uit de aarde het noodzakelijke. Daarbij komt de bijzondere bedrevenheid van bepaalde streken in eeuwenoude ambachten; de bijzondere gesteldheid van de aarde, zodat bepaalde grondstoffen slechts op die en die plaatsen worden gevonden; de noodzakelijkheid en gemakkelijkerheid van de ruil. Ruilen de mensen van gemeente tot gemeente wat zij niet op de plaats zelf kunnen of moeten voortbrengen, zoals zij binnen de gemeenten van enkeling tot enkeling ruilen; ruilen zij product tegen gelijkwaardig product, dan zal in iedere gemeente ieder zoveel hebben te verteren als hij wil, d.w.z. voortbrengt.

Honger, handen en aarde zijn er, door de natuur gegeven. En daarbuiten behoeven de mensen slechts

wat tussen hen geschiedt, behoorlijk te ordenen en zij bezitten wat zij nodig hebben, opdat ieder alleen voor zichzelf werkt; opdat zij allen de natuur exploiteren, maar niet elkander. Dit is de taak van het socialisme: de ruileconomie zo te ordenen, dat ook onder het stelsel van de ruil ieder slechts voor zichzelf werkt; dat de mensen in duizendvoudige verbinding met elkander staan en dat toch aan niemand door deze verbinding iets wordt onttrokken, dat aan ieder slechts wordt gegeven. Gegeven niet, doordat de een den ander geschenken geeft. Het socialisme kent noch afstand, noch roof van bezittingen; ieder ontvangt de opbrengst van zijn arbeid en heeft het vruchtgebruik van de door arbeidsverdeling en ruil en arbeidsgemeenschap ontstane versterking van allen bij de voortbrenging van producten uit de natuurlijke grondstoffen.

Honger, handen en aarde zijn er; alle drie zijn door de natuur gegeven. Merkwaardig, dat men den mensen in stad en land thans als iets nieuws moet vertellen, dat alles wat door ons wordt verbruikt, voorzover het geen lucht is, uit de aarde en de op aarde gegroeide planten en dieren voortkomt.

Honger, handen en aarde zijn er; alle drie zijn door de natuur gegeven.

Honger voelen wij dagelijks en tasten in onze zak om het geld te nemen, het middel om de middelen te kopen, hem te bevredigen. Wat hier honger wordt genoemd, is iedere werkelijke behoefte. Om aan alle te voldoen, zoeken wij in onze bewaarplaatsen naar geld.

Om het geld te verkrijgen, verkopen of verhuren wij ons: wij roeren de handen, en wat hier handen wordt genoemd, zijn allerlei spieren en zenuwen en hersenen, is geest en lichaam, is arbeid. Arbeid op het land, arbeid onder de grond, arbeid tot veredeling

van bodemproducten, arbeid in ruil- en vervoersdiensten, arbeid tot verrijking der rijken, arbeid tot vermaak en onderrichting, arbeid tot opvoeding van de jeugd, arbeid die schadelijke, nutteloze, nietige dingen voortbrengt, arbeid die in 't geheel niets voortbrengt en alleen tot ontspanning van de kijkers dient. Van alles noemt men tegenwoordig arbeid; alles wat geld opbrengt heet tegenwoordig arbeid.

Honger, handen en aarde zijn er; alle drie zijn door de natuur gegeven.

Waar is de aarde? De aarde, die onze handen nodig hebben om onze honger te stillen?

Enkelen bezitten de aarde en het zijn er steeds minder geworden. Het kapitaal, hebben wij gezegd, is niet een ding, maar een geest tussen ons; en wij hebben de middelen tot productie en ruil, als wij onszelf en onze menselijke natuur hebben teruggevonden. De aarde echter is een stuk van de uiterlijke natuur; natuur zoals lucht en licht. De aarde is allen mensen onontneembaar eigen; en de aarde is eigendom geworden; eigendom van enkelen!

Alle eigendom van dingen, alle eigendom van grond is in werkelijkheid eigendom van mensen. Wie den anderen, den massa's de aarde onthoudt, die dwingt deze anderen voor hem te werken. Eigendom is diefstal en eigendom is slavenhouderij.

Door de geld-economie zijn nu velerlei dingen tot grondeigendom geworden, die daarvan niet het voorkomen hebben. In de rechtvaardige ruil-economie heb ik naar de mate van mijn prestaties deel aan de grond, ook als ik geen grond bezit. In de geld-economie, in het land van de winst, de woeker, de rente is men in werkelijkheid een gronddief, ook als men geen grond, als men slechts geld of fondsen heeft. In de rechtvaardige economie, waarin product tegen gelijkwaardig product wordt ingeruild, werk ik alleen voor

mijzelf, ook indien niets van wat ik voortbreng aan mijn eigen verbruik dienstbaar is. In de geld-economie in het land van de winst is men een slavendrijver, ook als men geen enkelen arbeider te werk stelt, als men slechts van iets anders leeft dan het te gelde maken van zijn arbeid. En zelfs wanneer iemand alleen van het te gelde maken van zijn arbeid leeft, neemt hij deel aan de uitzuiging van mensen, als zijn arbeid een gemonopoliseerde of bevoorrechte is en een hogere prijs opbrengt dan hij waard is.

Honger, handen en arbeid zijn er; alle drie zijn door de natuur gegeven.

De aarde moeten wij terug hebben. De gemeenten van het socialisme moeten de grond opnieuw verdelen. De aarde is niemands eigendom. De aarde zij meesterloos; dan slechts zijn de mensen vrij.

De gemeenten van het socialisme moeten de grond opnieuw verdelen. Ontstaat daardoor niet wederom eigendom?

Ik weet wel, dat anderen zich het gemeenschappelijk eigendom of de meesterloosheid anders voorstellen. Zij zien alles in een mist; ik doe mijn best, scherp te zien. Zij zien alles in de volmaaktheid van een beschreven ideaal; ik wil uitdrukking geven aan wat nu en te allen tijde moet worden gedaan. Nu en te allen tijde zal het in de wereld niet met kletspraat toegaan. Het socialisme moet verwerkelijkt worden; wie het wil verwerkelijken, moet weten wat hij nu wil. Nu en te allen tijde zal de radicale hervormer niets anders te hervormen vinden dan wat aanwezig is. En daarom zal het nu en te allen tijde goed zijn, dat de plaatselijke gemeenten hun grensafscheidingen bezitten; dat een deel gemeentegrond en dat andere delen familiegrond voor huis, hof, tuin en veld zijn.

Ook de opheffing van het eigendom zal in de kern een hervorming van onze

geest zijn. Uit deze wedergeboorte zal een alomvattende nieuwe verdeling van het bezit voortkomen. En in verband met deze nieuwe verdeling zal de wil staan, het land in toekomstige tijden, met bepaalde of onbepaalde tussenpozen weer en weer en weer opnieuw te verdelen.

De gerechtigheid zal altijd van de geest afhangen, die tussen mensen heerst. En hij die gelooft, dat er nu een geest nodig en mogelijk is, die zich tot zulk een vorm kristalliseert, dat hij beslissende dingen tot stand brengt en niets aan de toekomst overlaat, miskent het socialisme volkomen. De geest is altijd in beweging en scheppend; en wat hij schept zal steeds het ontoereikende zijn, en alleen in het beeld of de idee wordt het volmaakte tot gebeurtenis. Het zou een vergeefs en verkeerd streven zijn, eens en voorgoed patent-instellingen te willen scheppen, die iedere poging tot uitpersing en woeker automatisch uitsluiten. Onze tijd heeft bewezen wat het resultaat is, als in de plaats van de levende geest automatisch functionerende instellingen worden gesteld. Iedere generatie zorge moedig en radicaal voor dat, wat met haar geest overeenkomt: er moet ook later nog aanleiding tot revoluties zijn; en deze worden dan noodzakelijk, als een nieuwe geest zich tegen de verstarde overblijfselen van een vervlogen geest moet verzetten. En zo zal dan ook de strijd tegen het eigendom tot geheel andere resultaten leiden dan menigeen, b.v. de z.g. communisten, gelooft. Eigendom is iets anders dan bezit; en ik zie in de toekomst privaat-bezit, genootschapsbezit, gemeentebezit in schoonste bloei staan; bezit, geenszins alleen van de zaken van onmiddellijk verbruik of van de eenvoudigste werktuigen; ook het door velen zo bijgelovig gevreesde bezit van allerlei productiemiddelen, van huizen en grond. Geen enkele absolute veiligheidsmaatregel voor

het duizendjarig rijk of de eeuwigheid moet worden genomen, maar een grote en omvattende vereffening en het scheppen van de wil om deze vereffening periodiek te herhalen.

„Daarna zult gij in de zevende maand op de tiende der maand de bazuin des geklanks doen doorgaan; op de verzoendag zult gij de bazuin doen doorgaan in uw ganse land....

„En gij zult dat vijftigste jaar heiligen en vrijheid uitroepen in den lande voor alle zijn inwoners; het zal u een jubeljaar zijn, en gij zult wederkeren een ieder tot zijn bezitting en zult wederkeren een ieder tot zijn geslacht.

„Op dat jubeljaar zult gij wederkeren ieder tot zijn bezitting.”

Wie oren heeft om te horen, die hore.

Gij zult de bazuin doen doorgaan in uw ganse land!

De stem van de geest is de bazuin, die altijd en altijd en altijd weer zal klinken, zolang mensen bijeen zijn. Altijd zal onrecht zich willen handhaven, altijd, zolang de mensen waarlijk levend zijn, zal het oproer daartegen ontbranden.

Het oproer als grondwet, de hervorming en ommekeer als een eens en voorgoed gestelde regel; de orde door de geest als gebieder; dit was het grote en heilige van deze Mozaïsche maatschappelijke orde.

Dit hebben wij weer nodig: een nieuwe regeling en ommekeer door de geest, die de zaken en instellingen niet definitief zal handhaven, maar die zichzelf permanent zal verklaren. De revolutie moet een onderdeel van onze maatschappelijke orde, de basis van onze grondwet worden.

De geest zal vormen scheppen; vormen van beweging, niet van starheid; bezit dat niet tot eigendom wordt, dat slechts arbeidsmogelijkheid en veiligheid, maar geen uitpersingsmogelijkheid en aanmatiging

verschafft; een ruilmiddel, dat niet op zichzelf waarde heeft, maar slechts in betrekking tot de ruil, en dat niet alleen het middel tot ruil, maar ook de voorwaarde tot eigen verbruik in zich draagt; een ruilmiddel, dat in staat is te sterven en juist daarom slechts in staat leven te scheppen, terwijl het heden ten dage onsterfelijk en moorddadig is.

Inplaats, dat er tussen ons leven heerste, hebben wij de dood tussen ons geplaatst. Alles is tot zaak en als zodanig tot een afgod geworden: vertrouwen en wederkerigheid werden tot kapitaal; gemeenschappelijk belang werd tot staat; onze gedragingen, onze betrekkingen werden tot starre verhoudingen, en onder verschrikkelijke krampen en beroeringen brak na lange tijd hier en daar een revolutie uit, die meteen weer dood en instellingen van een uniek en onveranderlijk karakter ter wereld bracht en daaraan stierf eer zij leefde. Laten wij nu alomvattende en grote arbeid verrichten, door in onze economie het enige beginsel te stellen, dat kan worden gesteld, het beginsel, dat met het socialistische centrale inzicht overeenkomt: dat niemand een grotere waarde ten verbruik zal ontvangen dan hij aan arbeid heeft gepresteerd, omdat er in de mensenwereld geen waarde ontstaat dan door de arbeid. Wie afstand wil doen en geschenken geven, moge dit doen; daaraan staat niets in de weg en het gaat de economie niets aan; maar niemand moet door de omstandigheden gedwongen zijn, ontbering te lijden. De middelen echter om dit beginsel steeds en opnieuw tot gelding te brengen, zullen overal en te allen tijde anders zijn. En het beginsel zal slechts zo lang leven als het wordt toegepast.

De Marxisten hebben de grond als een soort aangesel van het kapitaal beschouwd en wisten er nooit iets behoorlijks mee te beginnen. In werkelijk-

heid is kapitaal samengesteld uit twee zeer verscheiden elementen: ten eerste grond en grondproduct: stukken grond, gebouwen, machines, werktuigen, die men echter geen kapitaal moest noemen, omdat zij grond zijn; ten tweede betrekking tussen de mensen, verbindende geest. Geld of ruilmiddel is niets dan een overeengekomen teken voor de algemene waar, met behulp waarvan alle bijzondere waren gemakkelijk, dat wil in dit geval zeggen middellijk tegen elkander kunnen worden ingeruild.

Dit heeft van huis uit absoluut niets met het kapitaal te maken. Kapitaal is geen ruilmiddel en geen teken, maar een mogelijkheid. Het bepaalde kapitaal van een werkenden mens of een groep werkende mensen is hun mogelijkheid, bepaalde producten in een bepaalde tijd te vervaardigen. De zakelijke werkelijkheden, die daartoe worden gebruikt, zijn ten eerste de materialen — grond en grondproducten —, waaruit de nieuwe producten verder moeten worden bewerkt; ten tweede de werktuigen, waarmee wordt gewerkt, dus eveneens grondproducten; ten derde de levensbehoeften, die de arbeiders gedurende de arbeidstijd verbruiken, wederom grondproducten. Zolang iemand nu aan een product werkt, kan hij dit product niet tegen dat, wat hij tijdens de productie en ten behoeve daarvan nodig heeft, inruilen. In deze positie van afwachting en spanning zijn echter alle werkende mensen. Kapitaal nu is niets anders dan het vooruitlopen op en het vooruit inlossen van het verwachte product, is precies hetzelfde als credit of wederkerigheid. In de rechtvaardige ruileconomie krijgt ieder, die opdrachten heeft, of iedere productie-groep, die afnemers heeft, de zakelijke middelen, de aarde en de voortbrengselen der aarde, voor zijn honger en zijn handen: omdat allen overeenkomstige behoeften hebben en ieder aan den an-

der de werkelijkheden, die ook eens uit afwachting en spanning zijn voortgekomen, levert, opdat ook deze keer de mogelijkheid en bereidheid tot werkelijkheid worde en zo steeds verder. Kapitaal is dus niet een ding; de grond en zijn voortbrengselen zijn het ding. De gebruikelijke beschouwingswijze schept een volkomen ontoelaatbare en kwaadaardige verdubbeling van de zakelijke wereld, alsof er behalve de ene en enige grondwereld ook nog een kapitaalwereld als zaak was. Daardoor wordt de mogelijkheid, die slechts een verhouding van spanningen is, tot een werkelijkheid gemaakt. Alleen de zakelijke werkelijkheid van de grond bestaat. Al het andere, dat men ook kapitaal noemt, is betrekking, beweging, circulatie, mogelijkheid, spanning, crediet, of zoals wij het hier noemen: de verbindende geest in zijn economische werkzaamheid, die natuurlijk niet naar dilettantische trant zich als liefde en tegemoetkoming zal aandienen, maar zich van doelmatige organen zal bedienen, waarvan er een door Proudhon als de ruilbank is beschreven.

Als wij de tegenwoordige tijd nu de kapitalistische noemen, dan wil daarmee uiting worden gegeven aan het feit, dat in de economie niet meer de verbindende geest heerst, maar de zaken-afgod, iets dat geen zaak, maar een nietswaardigheid is en dat als zaak wordt opgevat.

Deze nietswaardigheid, die als zaak geldt, brengt tengevolge van deze geldigheid, omdat geldigheid geld is, in het huis en in de macht van de rijken een menigte concrete werkelijkheden, die alle niet uit het niets voortkomen, maar uit de grond en de arbeid der armen. Want steeds als de arbeid tot de grond wil naderen, telkens als een product uit het ene stadium van bewerking in het andere wil overgaan en eer het tot het verbruik mag overgaan en

in het gehele arbeidsproces schuift zich het valse kapitaal ertussen en eist niet alleen het loon voor kleine diensten, maar bovendien de rente voor zijn welwillendheid, niet stil te staan, maar te circuleren.

Een nietswaardigheid, die als een zaak geldt en de ontbrekende geest van eenheid vervangt, is, zoals hier reeds dikwijls werd aangeduid, ook de staat. Hij stelt zich overal belemmerend, stremmend, uitzuigend en verdrukkend tussen mensen en mensen, alsook tussen mensen en grond, waar het echte, dat van huis uit tussen hen bestaat: de aantrekking, de betrekking, de vrije geest is gedegenereerd. Dit staat ook hiermee in verband, dat het onware kapitaal, dat in de plaats van het ware wederzijdse belang en wederzijdse vertrouwen is getreden, zijn uitzuigende en plunderende macht niet kon uitoefenen, dat het grondeigendom van de arbeid geen cijns kon heffen, als het niet door dwang, door de dwang van de staat, zijn wetten, zijn regering en zijn uitvoerende organen werd gesteund. Men mag echter nimmer vergeten, dat dit alles: staat, wetten, regering en uitvoerende organen slechts namen zijn voor mensen, die omdat hun de levensmogelijkheid ontbreekt, elkander wederzijds kwellen en geweld aandoen, namen dus voor geweld tussen de mensen.

Wij zien hier dus, dat volgens de juiste verklaring van het kapitaal, die hier werd gegeven, de aanduiding „kapitalistisch” niet geheel doeltreffend is, omdat daarmee eigenlijk niet het ware kapitaal, maar het valse wordt bedoeld. Het is echter onvermijdelijk, dat men, als men de ware samenhang voor de mensen wil ontwarren, zich voorlopig van de ingeburgerde woorden bedient, en dit is hier gebeurd.

Als de arbeiders dus constateren, dat hun het kapitaal ontbreekt, dan hebben zij in een heel andere zin gelijk dan zij geloven. Hun ontbreekt het kapitaal der

kapitalen, hun ontbreekt het enige kapitaal, dat werkelijkheid is, werkelijkheid ofschoon het geen ding is: hun ontbreekt de geest. En zoals het allen gaat, die deze mogelijkheid en eerste voorwaarde tot alle leven zijn ontwend, zo is hun bovendien de zakelijke basis van alle leven ontnomen: de grond.

Land en geest dus — dit is de leus van het socialisme.

De door de socialistische geest gegrepenen zullen in de eerste plaats naar grond omzien als naar de enige uiterlijke voorwaarde, die zij voor de maatschappij nodig hebben.

Wij weten wel, dat als de mensen in hun wereld-economie, in hun volks-economie hun producten tegen elkander ruilen, daardoor ook de grond mobiel wordt gemaakt. De grond is allang tot een beurs-object, tot een papieren ding gemaakt. Wij weten ook, dat als de mensen in hun wereld-economie, in hun volks-economie product tegen gelijkwaardig product zouden ruilen, als dus omvangrijke combinaties, door de vereniging van hun verbruik en het daardoor ongetwijfeld ontstaande buitengewone crediet zich de gelegenheid verschaffen voorlopig in steeds toenemende mate industrie-producten voor hun eigen verbruik, onder uitschakeling dus van de kapitalistische markt, uit de grondstoffen te vervaardigen, wij weten, zeg ik, dat zij dan na verloop van tijd evenzeer als bodemproducten ook in aanzienlijke mate grond zelf zouden kunnen kopen. Wij weten, dat zulke ontzaglijke productieve verbruiksgenootschappen niet alleen over hun eigen crediet, maar ook over een aanzienlijk geldkapitaal zouden moeten beschikken. Indien de mensen het daarop echter wilden laten aankomen, dan zouden zij de definitieve beslissing slechts hebben uitgesteld. De grondbezitters hebben een monopolie op alles, wat op de grond groeit en wat er uit haar binnenste

wordt verkregen: op de levensmiddelen van het gehele volk en de grondstoffen van de industrie. De staat en in verband daarmee een steeds belangrijker deel van het geldkapitaal, waaraan immers in letterlijke zin de grond wordt onttrokken en de adem afgesneden, als er geen grondeigendom meer, maar reeds wederkerigheid als socialistisch kapitaal is, zij zullen eer het zover is, hoe meer kapitalistische handel en kapitalistische industrie door de productieve verbruiksgenootschappen worden uitgeschakeld, des te meer aan de grondmagnaten toevallen. De grond zal de voor hun eigen verbruik werkende genootschappen niet vanzelf toevloeien, doch zal voor hen veeleer zijn producten duurder of rechtstreeks ontoegankelijk maken. De grond is slechts schijnbaar beweeglijk of van papier, zoals omgekeerd het kapitaal slechts ingevolge een fictie een reële grootheid is. Als het tot de beslissing komt, wordt de grond wat hij werkelijk is: een stuk fysieke natuur, dat geroofd bezit is.

De strijd tegen de grondeigendom kunnen de socialisten niet uit de weg gaan. De strijd van het socialisme is een strijd om de grond; het sociale probleem is een agrarisch probleem.

Nu kan men eerst zien, welke een ontzaglijke fout de proletariaatstheorie van de Marxisten is geweest. Geen groep van de bevolking zou, wanneer het nu tot een revolutie kwam, minder weten wat er moet worden gedaan dan onze industrieproletariërs. Bovenmate verlokkelijk is weliswaar voor hun verlangen naar verlossing — want zij verlangen meer naar verlossing en ontspanning, dan dat zij zouden weten, welke nieuwe betrekkingen en verhoudingen zij moesten tot stand brengen — het oude woord van Her-

wegh: Man van arbeid, opgestaan! Zie uw macht en glorie aan! Heel het raderwerk staat stil, Als uw sterke arm het wil. Verlokkend is dit woord, zoals alles wat aan feiten een algemene uitdrukking geeft en dus logisch is. Dat de algemene staking een verschrikkelijke chaos zou teweeg brengen, dat de kapitalisten, als de arbeiders het slechts korte tijd konden uithouden, zouden moeten capituleren, is volkomen waar. Dit echter is een groot „als”, en de arbeiders hebben thans nauwelijks enig inzicht in de ontzaglijke moeilijkheden van hun voedselvoorziening in geval van een revolutionnaire algemene staking. Desondanks zou een alomvattende en onstuimige algemene staking met sterke stootkracht de revolutionnaire vakverenigingen ongetwijfeld beslissende macht kunnen geven. Op de dag na de revolutie zouden de vakverenigingen de fabrieken en werkplaatsen in de grote steden en industriesteden in bezit nemen, zouden ook moeten voortgaan voor de wereldmarkt van de winst dezelfde producten te vervaardigen, zouden de bespaarde ondernemerswinst onder elkander verdelen — en verwonderd zijn, dat er niets uit zou voortkomen dan verslechtering van hun positie, stagnering van de productie en een volkomen onmogelijke toestand.

Het is volkomen onmogelijk geworden de ruileconomie van het winstkapitalisme direct in de socialistische ruileconomie om te zetten. Dat het niet in één slag gaat, spreekt vanzelf; zou men pogen, het geleidelijk te bewerkstelligen, dan kwam het tot het afschuwelijkste verval van de revolutie, tot de wildste gevechten van de snel ontstaande partijen onderling, tot een economische chaos en tot politiek caesarisme.

Wij zijn veel te ver verwijderd van gerechtigheid en verstand bij de vervaardiging van producten. Ieder

die thans verbruiker is, is op de gehele wereldeconomie aangewezen, omdat zich tussen hem en zijn behoeften de winst-economie heeft geplaatst. De eieren, die ik eet, komen uit Galicië, de boter uit Denemarken, het vlees uit Argentinië en ook uit Amerika het graan voor het brood, de wol van mijn pak uit Australië, het katoen van mijn hemd uit Amerika, en voorts het leer en de daarvoor benodigde looistoffen voor mijn schoenen, het hout voor tafels en kasten en stoelen en zo steeds verder.

De mensen in onze tijd zijn betrekkingloos en onverantwoordelijk geworden. Betrekking is een trek, die de mensen tot elkander en tot de arbeid voor de vervaardiging van hun levensbehoeften brengt. Deze betrekking, zonder welke wij geen levende mensen zijn, is veruiterlijkt, verzakelijkt. Het is voor den handelaar onverschillig, waarin hij handelt, het is voor den proletariër onverschillig wat of waaraan hij werkt. Het bedrijf heeft niet het natuurlijke doel behoeften te bevredigen, maar het kunstmatige, het ding te verwerven, in zo groot mogelijke hoeveelheden, meedogenloos en zo mogelijk zonder arbeid, d.w.z. omdat er geen tovenarij en wonderen bestaan, door de arbeid van anderen, onderworpenen te verwerven, waardoor alle behoeften zich laten bevredigen — het geld.

Het geld heeft betrekkingen geabsorbeerd en is daarom veel meer dan een ding. Het kenmerk van een tot een doel geschapen ding, dat kunstmatig uit de natuur werd vervaardigd, is dat het niet meer groeit, dat het niet in staat is, uit de buitenwereld stoffen of krachten tot zich te trekken, maar dat het rustig op het verbruik wacht en binnen korte of lange tijd bederft, als het niet wordt verbruikt. Wat groeikracht heeft, wat vanzelf beweegt, zelf schept, is een organisme. En zo is het geld een kunstmatig organisme:

het groeit, het baart kinderen, het vermeedert zich overal waar het is en is onsterfelijk.

Fritz Mauthner („Woordenboek der Philosophie”) heeft aangetoond, dat het woord „Gott” (God) oorspronkelijk identiek is met „Götze” (afgod), en dat beide de „Gegossene” (gegotene) betekenen. God is een door de mensen vervaardigd voortbrengsel, dat leven verkrijgt, leven van mensen tot zich trekt en ten slotte machtiger wordt dan de gehele mensheid.

De enige gegotene, de enige afgod, de enige god, die de mensen ooit lichamelijk hebben geschapen, is het geld. Het geld is kunstmatig en levend, het geld brengt geld voort en steeds weer geld, het geld heeft alle krachten ter wereld.

Wie echter ziet niet in, wie ziet nu nog altijd niet in, dat het geld, dat de god niets anders dan de uit de mensen getreden en tot een levend ding, tot een onding geworden geest is, dat het de tot waanzin geworden zin van ons leven is? Het geld schept geen rijkdom, het geld is rijkdom, is rijkdom op zichzelf. Er is geen rijke buiten het geld. De krachten en het leven van het geld komen ergens vandaan; zij kunnen slechts van ons komen. En even rijk en in staat tot voortteling als wij het geld hebben gemaakt, evenzeer hebben wij ons zelf verarmd en uitgezogen, ons allen. Het is letterlijk waar, dat mensenvrouwen daarvoor bij honderdduizenden niet meer tot het moederschap kunnen komen, doordat het afschuwelijke geld jongen werpt en het harde metaal mannen en vrouwen de dierlijke warmte en het bloed als een vampyr uit de aderen zuigt. Wij zijn bedelaars en sukkels en dwazen, omdat het geld god, omdat het geld mensenvreter is geworden.

Socialisme is ommekeer; socialisme is een nieuw begin; socialisme is terugkeer tot de natuur, het weer

vervuld worden door de geest, het terugwinnen van de betrekking.

Er is geen andere weg tot het socialisme dan dat wij leren en in praktijk brengen, waarvoor wij werken. Wij werken niet voor den god of den duivel, waaraan de mensen zich thans hebben opgeofferd, maar voor onze behoeften. Herstel van de betrekking tussen arbeid en verbruik: dat is socialisme. De god is reeds zo sterk en almachtig geworden, dat hij niet meer louter door een zakelijke vernieuwing, door een hervorming van de ruil-economie kan worden afgeschaft.

De socialisten willen zich dus weer tot gemeenten aaneensluiten en in de gemeenten moet worden vervaardigd wat de gemeenteleden nodig hebben.

Wij kunnen niet op de mensheid wachten; wij kunnen ook niet verwachten, dat de mensheid zich voor een gemeenschappelijke economie, voor een rechtvaardige ruil-economie aaneensluit, zolang wij in onze individualiteit niet het mensdom hebben ontdekt en vernieuwd.

Bij het individu begint alles, en aan het individu is alles gelegen. Het socialisme, in vergelijking met dat wat ons heden omgeeft en bekneelt, is de ontzaglijkste taak, die mensen zich ooit hebben gesteld. Met uiterlijke geneeswijzen van dwang of slimheid is het niet te verwerkelyken.

Veel is er, waarbij wij kunnen aanknopen, dat ook in uiterlijke vormen van levende geest nog leven bevat. Dorpsgemeenten met overblijfselen van oud gemeenschappelijk bezit, met de herinneringen van boeren en landarbeiders aan de oorspronkelijke verdeling, die sinds eeuwen in privaatbezit is overgegaan; instellingen van de gemeenschappelijke economie voor landarbeid en ambacht. Het boerenbloed bruist nog in de aderen van vele stedelijke proletariërs. Zij moeten leren, weer daarnaar te luisteren. Het doel, het

nog zeer verre doel is overigens wat men thans algemene staking noemt; de weigering om voor anderen, voor de rijken, voor den afgod en het onding te werken. Algemene staking — maar dat is een heel andere dan de passieve algemene staking met gekruiste armen, die men thans verkondigt en die met een trots, welker ogenblikkelijk succes zeer twijfelachtig en welker uiteindelijke mislukking absoluut onbetwifelbaar is, den kapitalisten toeroept: Wij zullen zien, wie het langer uithoudt! Algemene staking, ja zeker, maar een actieve, en hier wordt een ander soort activiteit bedoeld dan die, welke ook dikwijls met de revolutionnaire algemene staking in verband wordt gebracht en die in goed Hollands plundering heet. De actieve algemene staking zal eerst dan komen en zegevieren, als de werkende mensen zich in staat hebben gesteld, geen grein van hun activiteit, van hun arbeid aan anderen te geven, maar alleen nog voor hun behoeften, hun werkelijke behoeften te werken. Dat gaat zo vlug niet en duurt nog lang — maar is er dan iemand, die niet weet, dat wij niet aan het einde van en niet midden in het socialisme staan, maar voor het allereerste begin? Vandaar onze dodelijke vijandschap jegens iedere schakering van het Marxisme, dat de arbeidende mensen er van heeft afgehouden, met het socialisme een begin te maken. Het toverwoord, dat ons uit de versteende wereld van hebzucht en ellende leidt, luidt niet staking, maar — arbeid.

Landbouw, industrie en handwerk, geestelijke en lichamelijke arbeid, onderwijs en vakopleiding moeten weer verenigd worden. Zeer belangrijke dingen over de verwerkelijking daarvan heeft Peter Kropotkin in zijn boek „Het veld, de fabriek en de werkplaats” gezegd.

De hoop op het volk, het gehele volk, op al onze volken mogen wij volstrekt niet opgeven. Thans zijn zij echter geen volken. In de plaats van volk, door de geest verbonden mensen, zijn staat en geld getreden. Anderzijds kunnen er verbrokkelde stukken van mensen overblijven.

Een volk kan er pas weer komen, als de enkelingen, de voortrekkers van volk zwanger zijn, als de vorm van het volk in de scheppende mensen leeft en zich vanuit hun harten, hoofden en handen zoekt te verwerkelijken.

Het socialisme is niet, zoals men heeft gewaand, een wetenschap, al is er ook velerlei kennis voor nodig, evenzeer als voor iedere terugkeer van bijgeloof en verkeerdheid tot de rechte weg. Wel echter is het socialisme een kunst. Een nieuwe kunst, die in het levende wil scheppen.

Uit alle lagen worden nu de mannen en vrouwen opgeroepen, opdat zij zich van het volk afscheiden, om tot het volk te komen.

Want dit is de taak: niet aan het volk wanhopen, maar ook niet op het volk wachten. Wie het volk, dat hij in zich draagt, tegemoetkomt, wie ter wille van deze ongeboren kiem en dit opdringende phantasiebeeld zich met zijns gelijken verbindt om tot werkelijkheid te maken wat er ook maar tot verwerkelijking van het gebouw van het socialisme kan worden gedaan, die gaat van het volk tot het volk.

Uit hen, die de diepste afkeer en het sterkste verlangen en de ware scheppingsdrang in zich dragen, wordt het socialisme een werkelijkheid, die er anders uitziet, naar gelang van het aantal van hen, die zich ertoe verenigen.

Zo willen wij ons dan aaneensluiten en er op uitgaan om socialistische nederzettingen, socialistische dorpen, socialistische gemeenten te stichten.

De cultuur berust niet op enigerlei vorm van techniek of behoeftenbevrediging, maar op de geest der gerechtigheid.

Wie aan het socialisme wil arbeiden, moet zich in het voorgevoel van een vermoede en toch ongekende vreugde en zaligheid aan het werk zetten. Alles moeten wij opnieuw leren: de vreugde van de arbeid, van de gemeenzaamheid, van de wederzijdse toegevendheid, alles hebben wij vergeten en voelen het toch nog in ons leven.

De nederzettingen, waarin de socialisten zich zoveel mogelijk van de kapitalistische markt afsluiten en waaruit zij slechts tot zulk een bedrag exporteren als zij nog van buiten af moeten invoeren, zijn slechts een klein begin, zijn slechts proefnemingen. Hun licht moet in het land uitstralen, opdat de volkloze mensenmassa's afgunstig worden, afgunstig niet op genots- of machtsmiddelen, maar op de nieuwe oeroude zaligheid der tevredenheid met zichzelf, de blijdschap in de schoot der gemeente.

Het socialisme als werkelijkheid kan slechts worden aangeleerd: het socialisme is als alle leven een poging. Alles wat wij thans reeds dichterlijk in woorden en beschrijving trachten te verbeelden: de afwisseling in het werk, de rol van de geestelijke arbeid, de vorm van het gemakkelijkste en minst bezwaarlijke ruilmiddel, de invoering van de overeenkomst inplaats van de justitie, de vernieuwing van de opvoeding, dit alles zal werkelijkheid worden, terwijl het wordt verwerkelijkt, en zal volstrekt niet volgens een model worden geordend.

Dankbaar zullen wij dan echter hen herdenken, die reeds in de gedachte en de phantasie zijn vooruitgesneld, die gemeenten en landen van socialisme in organische vormen hebben aanschouwd. De werkelijkheid zal er anders uitzien dan hun individuele ver-

beeldingen; maar de werkelijkheid zal van hun beelden afstammen.

Laten wij hier nog eens Proudhon herdenken en al zijn scherp omlijnde, nooit naar het vage afdalende gezichten uit het land van vrijheid en overeenkomst. Laten wij aan het vele goede denken, dat Henry George, Michael Flürscheim, Silvio Gesell, Ernst Busch, Peter Kropotkin, Elisée Reclus en vele anderen hebben aanschouwd en beschreven.

Wij zijn de erfgenamen van het verleden, of wij het willen of niet. Laat in ons de wil opstaan, dat de komende geslachten onze erfgenamen zullen zijn, dat wij in alles wat wij beleven en doen de komende geslachten en de ons omgevende mensenmassa's beïnvloeden.

Dit nu is een volkomen nieuw socialisme, een dat weer eens nieuw is; nieuw voor onze tijd, nieuw in de uitdrukking, nieuw in de beschouwing van het verleden, nieuw ook in menige stemming. Opnieuw ons rekenschap geven moeten wij nu ook van wat er is: de groepen van mensen, de instellingen en overleveringen moeten wij opnieuw in ogenschouw nemen. Geheel anders zien wij nu de boeren en wij weten welk een ontzaglijke taak ons is opgelegd, om tot hen te spreken, onder hen te leven en datgene levend te maken, wat in hen is verkalkt en versteend: de godsdienst; niet het geloof aan de een of andere macht buiten of boven den mens, maar het geloof aan de eigen macht en de vervolmaking van den enkelen mens, zolang hij leeft. Hoe heeft men steeds de boeren gevreesd en hun liefde tot het grondbezit! De boeren hebben niet teveel grond, maar te weinig, en men moet hun niets ontnemen, maar geven. Geven moet men hun natuurlijk, zoals aan allen, in de eerste plaats weer de gemeenschaps- en gemeentegeest; maar

deze is in hen niet zo bedorven als in de stedelijke arbeiders. De socialistische kolonisten moeten zich in de bestaande dorpen vestigen en dan zal blijken, dat men deze weer levend kan maken en dat de geest, die in de 15e en 16e eeuw in hen leefde, ook nu weer kan ontwaken.

Van dit nieuwe socialisme moet men in nieuwe talen tot de mensen spreken. Hier wordt een eerste en schuchtere poging gedaan. Wij zullen het nog beter leren, wij en anderen. Wij willen de coöperaties, welke socialistische vorm zonder geest zijn, wij willen de vakverenigingen, welke dapperheid zonder doel zijn, tot het socialisme, tot grote daden brengen.

Of wij willen of niet, wij zullen het niet bij woorden laten; wij zullen verdergaan. Wij geloven niet in de kloof tussen heden en toekomst; wij weten: „Hier of nergens is Amerika!” Wat wij niet nu, op dit ogenblik doen, doen wij in 't geheel niet.

Wij kunnen ons verbruik combineren en velerlei klaplopende tussenhandelaars uitschakelen. Wij kunnen een groot aantal ambachten en industrieën ter vervaardiging van goederen voor ons eigen verbruik stichten. Veel verder kunnen wij daarin gaan dan tot nu toe de coöperaties zijn gegaan, die zich nog steeds niet van de gedachte aan concurrentie met kapitalistisch geleide bedrijven kunnen losmaken. Zij zijn bureaucratisch, zij zijn centralistisch; en zij weten zich niet anders te behelpen dan door zich tot werkgevers te maken en met hun werknemers door bemiddeling van de vakverenigingen overeenkomsten te sluiten. Het komt niet in hen op, dat in de productieve verbruikscoöperatie ieder in werkelijke ruil-gemeenschap voor zichzelf werkt; dat bij haar niet de rentabiliteit, maar de productiviteit van de arbeid beslissend is; dat menige bedrijfsvorm, b.v. het kleinbedrijf absoluut

productief en het socialisme welkom is, ook al zou het in het kapitalisme niet rendabel zijn.

Wij kunnen kolonies stichten, die echter niet op slag, niet met huid en haar aan het kapitalisme zijn ontkomen. Maar wij weten nu, dat het socialisme een weg is, een weg, die uit het kapitalisme voert, en dat iedere weg een begin heeft. Het socialisme zal niet uit, maar tegen het kapitalisme ingroeien, zich er tegenin bouwen.

De middelen tot het verwerven van de grond en de eerste bedrijfsmiddelen verkrijgen wij door de vereniging van ons verbruik, door de vakverenigingen en arbeidersbonden, die zich bij ons aansluiten, en door diegenen van de rijken, die òf zich geheel bij ons voegen, òf ons althans middelen geven. Ik vrees niet, dit alles te verwachten en deze verwachting uit te spreken. Het socialisme is de zaak van al diegenen, die onder het verschrikkelijke, dat om ons en in ons is, lijden; en hoevelen uit alle klassen zullen weldra veel meer leed dragen, dan nu iemand vermoedt. Niets beters, zowel volgens de eisen der welvoeglijkheid als volgens die der zelfbevrijding kan iemand met zijn eigen geld, kunnen ook de arbeidersverenigingen met hun geld doen, dan het eens en voor altijd weg te geven en daarvoor land voor het begin van het socialisme vrij te maken. Het land, als het eenmaal vrij is, kan niemand aanzien, en zelf bemerkt het er niets van, dat het is gekocht. Nu niet preuts doen, arbeiders: gij koopt schoenen, broeken, aardappelen, haringen; zou het om te beginnen niet mooi zijn, als gij, arbeidende en lijdende mensen, onverschillig welke rol u tot dusver was toegewezen, uw krachten tezamen zoudt voegen om u van het onrecht vrij te kopen en op eigen grond voortaan het meeste van wat gij nodig hebt voor uw gemeenschap zelf te vervaardigen?

Laten wij dit niet vergeten: bezielt ons de juiste geest, dan hebben wij alles wat wij voor de maatschappij nodig hebben, alles behalve dit ene: land. De landhonger moet over u komen, grote-stadsmensen!

Hebben zich alom in het land, in het Noorden, Zuiden, Oosten en Westen, in alle provincies socialistische kolonies met eigen cultuur temidden van de onwaardige winst-economie genesteld, die worden gezien, wier ongekende, ofschoon weinig geruchtmakende levensvreugde wordt opgemerkt, dan gromt de afgunst luider en luider, dan, geloof ik, komt het volk in beweging, dan komt het volk tot de wetenschap, het inzicht, de zekerheid: er ontbreekt slechts een uiterlijkheid om socialistisch, welvarend, zalig te leven: de grond. En dan zullen de volken de grond bevrijden en niet meer voor den afgod, maar voor den mens arbeiden. Dan eerst! Maakt nu een begin; begint bij het kleinste en met het kleinste aantal mensen!

De staat, d.w.z. de massa's, die nog niet tot inzicht zijn gekomen, de groepen der bevoorrechten en hun beider vertegenwoordigers, de regerende en besturende kaste, zullen den beginnenden de grootste en de kleingeestigste hinderpalen in de weg leggen. Wij weten het.

De opruiming van alle hinderpalen komt, als zij werkelijk hinderlijk zijn, als wij n.l. zeer dicht, zodat er niet de geringste tussenruimte meer is, tot hen zijn genaderd. Nu zijn het slechts voorziene, gefantaseerde, gevreesde hinderpalen. Wij zien in, dat men ons dit en dat en dat in de weg zal leggen, als het zover is — en doen inmiddels liever helemaal niets.

Laat het maar eerst zover zijn! Laten wij enkelen maar vooruitgaan, opdat uit ons velen worden.

Niemand kan aan het volk geweld plegen dan alleen dit volk zelf.

En grote delen van het volk staan aan de kant van het onrecht en van dat wat hen zelf naar lichaam en ziel benadeelt, omdat onze geest niet sterk, niet aanstekelijk genoeg is.

Onze geest moet laaien, moet stralen, moet roepen en tot zich trekken.

Het woord alleen is daartoe niet bij machte, ook niet het geweldigste, het vlammendste, het tederste.

Daartoe is alleen het voorbeeld bij machte.

Het voorbeeld van de voortrekkers moeten wij geven.

Voorbeeld en offervaardigheid! In verleden, heden en toekomst wordt aan de idee offer op offer gebracht: steeds ter wille van de opstand, van de onmogelijkheid zo te leven.

Nu is het zaak, daarenboven nog andere offers te brengen, geen heroïsche, maar stille, niet in 't oog lopende offers, om een voorbeeld voor het juiste leven te geven.

Dan zullen uit de weinigen velen worden, en ook de velen zullen weinigen zijn. Honderden, duizenden, honderdduizenden — te weinig, te weinig!

En het worden er meer en zijn er nog steeds te weinig.

Maar toch worden de hinderpalen overwonnen. Want wie in de juiste geest bouwt, vernietigt bij de bouw de sterkste hinderpalen.

En eindelijk, eindelijk zal het socialisme, dat zo lang heeft gegloeid en gevlamd, eindelijk zal het stralen. En de mensen, de volken zullen weten, met grote zekerheid, dat zij het socialisme en de middelen om het te verwezenlijken geheel en al in zichzelf en in hun midden hebben en dat niets hun ontbreekt dan dit ene: land! En zij zullen het land vrijmaken; want

niemand belemmert het volk meer, nu het volk zichzelf niet meer in de weg staat.

Tot hen wordt geroepen, die willen doen wat in hun vermogen ligt om dit socialisme te scheppen. Slechts het heden is werkelijk en wat de mensen nu niet doen, niet meteen beginnen te doen, dat doen zij in alle eeuwigheid niet. Volk, maatschappij, gemeente, vrijheid en schoonheid en levensvreugde staan op het spel. Wij hebben mensen nodig, die tot de strijd oproepen. Wij hebben allen nodig, die van dit scheppende verlangen zijn vervuld. Wij hebben werkers nodig. De werkers, de beginners, de eerstelingen worden opgeroepen tot het socialisme.

Wie het niet in de uren, waarin deze woorden en hun gevoel tot hem hebben gesproken, reeds heeft gehoord, tot dien zij het nu ten afscheid gezegd: zoals wij reeds menige gewone uitdrukking in de mond hebben genomen, om althans tot de mensen te kunnen spreken, en dergelijke voorlopige, gangbare woorden vervolgens als verkeerd gebruikt of ontoereikend aan uitdrukkingskracht ter zijde legden, zo gaat het misschien ook eenmaal met dit woord: socialisme. Misschien is deze oproep ook het begin van een weg om een beter, een uit grotere diepten komend, een dieper doordringend woord te vinden. Reeds nu echter moet ieder weten, dat ons socialisme niets gemeen heeft met smakkende welbehaaglijkheid of de zucht naar een schaapachtig ongestoorde idylle en een ruim leven, dat slechts aan de economie, de arbeid voor de levensbehoeften zou zijn gewijd. Dikwijls kwam hier de economie ter sprake. Zij is de grondslag van onze samenleving en zal er zo eens de grondslag van zijn, dat er niet meer zoveel over economie hoeft te worden gesproken. Gegroet, gij zwervers, gij rustelozen, gij trekkers en landlopers

en straatlijpers, die de economie en het onrecht van onze tijd niet verdraagt. Gegroet, gij kunstenaars, die boven de tijden schept. Gegroet ook, gij krijgslieden van oude tijden, die uw leven niet bij moeders pappot wildet laten verdorren. Wat er heden aan oorlog en zwaardgekletter en verwildering in de wereld is, is bijna alleen nog een huichelachtig masker om innerlijke leegte en hebzucht te verbergen. Standvastigheid, trouw en ridderlijkheid zijn uiterst zeldzaam geworden. Gegroet ook gij, gij stamelaars, gij zwijgenden, die in uw diepste innerlijk, waaruit zich geen woord bevrijdt, dit visioen verbergt: ongekende grootheid, onzegbare strijd, diepe zielepijn, wilde verrukkingen en weeën zullen voortaan het deel der mensheid zijn, zowel van de enkelingen als de volken. Gij schilders, gij dichters, gij musici, gij weet daarvan en uit u spreken reeds de stemmen van macht en innigheid en mildheid, die uit de nieuwe volken zullen opbloeien. Verstrooid in verwildering leven de jonge mensen, de sterke mannen, de beproefde grijsaards, de zachte vrouwen. Meer dan zij zelf reeds weten, leven hier en ginds de mensen, die kinderen zijn: en in hen allen leeft het geloof en de zekerheid van grote vreugde en grote smart, die eens de geslachten der mensen opnieuw zullen aangrijpen en vormen en voorwaarts stuwen. Smart, heilige smart: daal, o daal neer in onze borst! Waar gij niet zijt, is geen vrede mogelijk. Gij allen — maar zijt gij dan zo weinigen? — gij allen, in wie de droom glimlacht en weent, gij allen, die daden ademt en in uw diepste zelf gejubel beluistert, gij allen, die wanhopigen zoudt willen zijn, met hart en ziel en uit werkelijke ellende, niet om de grofheden van verstomptheid en laagheid, die ons nu verstrikken en zich ook ellende en nood noemen, gij allen, die thans eenzaam zijt en vorm, d.w.z. beeld en rythme van

opgestapelde scheppingskracht in u draagt, gij allen, die het woord de wereld in kunt slingeren: in naam van de eeuwigheid, in naam van de geest, in naam van het beeld, dat waarheid en weg wil worden, de mensheid zal niet verrekken, de grauwe, dikke brij, die nu eens proletariaat, dan weer burgerstand, een ander maal heersende kaste heet en die overal, zowel boven als beneden, niets is dan walgelijk proletariaat, deze onzegbaar afstotelijke caricatuur van hebzucht, zatheid en vernedering, zal zich niet langer keren en wenden, zal ons niet langer mogen bevuilen en verstikken: gij allen wordt geroepen.

Een eerste woord is dit. Er is nog veel te zeggen. Het zal worden gezegd. Door mij en door de anderen, tot wie hier wordt geroepen.

